
**TÜRKİYE'DE DÜNYA BANKASI,
1993-2004
Ülke Yardım Değerlendirmesi**

Rapor No. XXXXX

20 Aralık 2005

Bağımsız
Değerlendirme
Grubu

Kısaltmalar

APL	Uyarlanabilir Program Kredisi
ARIP	Tarım Reformu Uygulama Programı
BRSA	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CAE	Ülke Yardım Değerlendirmesi
CAS	Ülke Yardım Stratejisi
CEM	Ülke Ekonomik Memorandumu
BDF	Bütçe dışı fonlar
ECA	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi
EFIL	İhracat Finansman Kredisi
ERL	Ekonomik Reform Kredisi
ESMAP	Enerji Sektörü Yönetimi Yardım Programı
ESW	Ekonomik ve Sektörel Çalışma
AB	Avrupa Birliği
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırım
FSAL	Mali Sektör Uyarlama Kredisi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IEG	Bağımsız Değerlendirme Grubu
IFC	Uluslararası Finans Kurumu
IMF	Uluslararası Para Fonu
IEG-MIGA	Çok Taraflı Yatırım Garanti Kurumu
SB	Sağlık Bakanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NGO	Hükümet Dışı Kuruluş
ODS	Ozona Zarar Veren Maddeler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OED	Operasyon Değerlendirme Departmanı*
PA	Yoksulluk Değerlendirmesi
PEIR	Kamu Harcamaları ve Kurumsal Reform Değerlendirmesi
PFPSAL	Programatik Mali Sektör ve Kamu Sektörü Uyarlama Kredisi
PIU	Proje Uygulama Birimi
SAL	Yapısal Uyarlama Kredisi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
SRMP	Sosyal Riskin Azaltılması Projesi
TCA	Sayıştay
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNOPS	Birleşmiş Milletler Proje Hizmetleri Ofisi
WSS	Su Temini ve Sıhhi Tesisat

* OED resmi adını Bağımsız Değerlendirme Grubu (IEG) olarak değiştirmiştir. Yeni ad "IEG," IEG'nin tüm yayınlarına, inceleme formlarına, veritabanlarına ve web sitelerine gelecek haftalarda eklenecektir

İçindekiler

SUNUŞ	V
ÖZET	IX
1. ARKA PLAN	1
2. TÜRKİYE'DE BANKA: MALİ 1994-2004.....	5
Politika Diyalogu	5
Banka'nın Ülke Yardım Hedefleri:.....	7
Kredi Programı	9
Banka Kredilerinin Kalitesi.....	12
Bilgi Hizmetleri	13
Ortaklıklar	15
Program Sonuçlarının Değerlendirilmesi	17
3. BİRİNCİ DAYANAK: MAKROEKONOMİK İSTİKRAR.....	19
Kamu Kesimi Mali Yönetiminin İyileştirilmesi.....	19
Yapısal Reformların Desteklenmesi	21
Devlet Teşebbüslerinin Açığının Azaltılması	21
Tarımsal Sübvansiyonların Azaltılması	22
Emeklilik Sistemi Açığının Azaltılması.....	22
Devlet Bankalarının İşleyişi ve Mali Yaşayabilirliğinin İyileştirilmesi.....	23
Birinci Dayanak Sonuçlarının Değerlendirilmesi	24
Birinci Dayanak Sonuçlarına Banka'nın Katkısı.....	26
4. İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABETÇİLİK VE ÜRETKENLİK.....	27
Banka'nın İkinci Dayanak Sonuçlarına Katkısı.....	40
5. ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SOSYAL KALKINMA.....	41
Eşitlik, İş, Sosyal Koruma	41
Eğitime Erişimin ve Eğitim Kalitesinin Geliştirilmesi.....	48
Banka'nın Üçüncü Dayanak Sonuçlarına Katkısı.....	Error! Bookmark not defined.
6. DÖRDÜNCÜ DAYANAK: ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİ.....	55

Değerlendirme Yöneticileri

❖ **Vinod Thomas**
Genel Direktör,
Değerlendirme

❖ **R. Kyle Peters**
Üst Yönetici, IEGCR

❖ **Basil Kavalsky**
Görev Yöneticisi

*Not: Ajay Chhibber—Direktör, IEG-DB—CAE konusu dönemde Dünya Bankası Türkiye Direktörü olduğundan, ilgili tüm değerlendirme ve denetleme işlevlerinden çekilmiştir.

Çevresel Zorlukların Üstesinden Gelmek.....	55
Afet Yönetimi.....	56
Dördüncü Dayanak Sonuçlarının ve Bankanın Katkısının Değerlendirilmesi..	57
7. GENEL DEĞERLENDİRME, DERSLER VE TAVSİYELER.....	59
Genel Sonuçların Değerlendirilmesi	59
Dersler ve Tavsiyeler.....	61

Kutular

Kutu 1. Bankaya İlişkin Algılayış Banka Personeli ve Türk Mercileri Arasında Farklılık Göstermektedir.....	13
Kutu 2. İkinci Dayanak Sonuçları: Karma Sonuçlar.....	39
Kutu 3. Türkiye’de Sosyal Göstergelerde Değişiklikler.....	53
Kutu 4. Tavsiyelerin özeti	64

Tablolar

Tablo 1. Kilit Ekonomik Göstergeler, 1999-2003.....	2
Tablo 2. Ülke Performansı 10 Hedefe Göre Ölçülebilir	8
Tablo 3. Başlıca CAS Hedeflerine Göre Türkiye’ye Verilen Banka Kredilerinin özeti (milyon US \$)	11
Tablo 4. 94-04 Mali Yılları Arasında Kapatılan Operasyonların IEG Değerlendirmeleri	12
Tablo 5. Türkiye’de Riskli Proje Yüzdesi Benzer Ülkelerden Daha Düşük.....	13
Tablo 6. Birinci Dayanak: Makroekonomik İstikrar Sonuçları	25
Tablo 7. 1993 ile 2004 Arasında Geliştirilen veya Güçlendirilen Düzenleyici Yapılar.....	31
Tablo 8. İkinci Dayanak: Büyüme, Rekabet Gücü Ve Verimlilik Sonuçları	38
Tablo 9. GSYİH ve İş Sayısında Yavaş Büyüme İstihdam Oranının Düşmesi Sonucunu Getirdi	42
Tablo 10. Sağlık Sonuçlarında Bölgesel Farklılıklar	46
Tablo 11. Üçüncü Dayanak: Yoksulluğun Azaltılması Ve Sosyal Kalkınma Sonuçları	52
Tablo 12. Dördüncü Dayanak: Çevre ve Doğal Kaynak Yönetimi Sonuçları	58
Tablo 13. Genel Sonuçların Değerlendirilmesi.....	59

Grafikler

Şekil 1. 94-04 Mali Yıllarında Banka’nın Türkiye’ye Verdiği Krediler	10
Şekil 2. Türkiye Üç Kez Mali Kriz Yaşadı (GSYİH yıllık büyüme yüzdesi, 1990-2003)	20

Ekler

<u>EK A: BANKA'NIN STRATEJİSİ VE PROGRAMI ARASINDAKİ İLİŞKİ</u>	<u>65</u>
<u>EK B: İSTATİSTİKSEL TABLOLAR.....</u>	<u>75</u>
<u>EK C: GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER LİSTESİ.....</u>	<u>93</u>
<u>EK D: YÖNETİM EYLEM SİCİLİ</u>	<u>97</u>
<u>EK E: TÜRKİYE'DE IEG-MİGA FAALİYETLERİNE KISA BİR BAKIŞ</u>	<u>99</u>
<u>EK F: IEG'NİN ÜLKE YARDIM DEĞERLENDİRMESİ YÖNTEMİ</u>	<u>104</u>
<u>EK 1: HÜKÜMETİN YORUMLARI.....</u>	<u>108</u>
<u>EK 2: BAŞKAN'IN ÖZETİ</u>	<u>111</u>

Sunuş

Bu Ülke Yardım Değerlendirmesi (CAE) Dünya Bankası'nın 1 Temmuz 1993, ile 30 Haziran 2004 tarihleri arasında Türkiye'ye yapmış olduğu yardımın sonuçlarını değerlendirmektedir. Yardımın amaçları üzerinde ve sonuçların bu amaçlarla ne ölçüde tutarlı olduğu konusunda odaklanmaktadır. Banka'nın bu sonuçların elde edilmesindeki katkısını ve gerek Türkiye'de gerek daha geniş ölçekte Banka'nın gelecekteki faaliyetleri açısından çıkartılması gereken dersleri ele almaktadır. Bu değerlendirmeye ilgili belgelerin gözden geçirilmesi de dahil edilmiş ve Banka ve diğer kilit nitelikte yardım sağlayanların personeli ve Hükümet, sivil toplum örgütleri ve sivil toplum temsilcileri ile görüşmelerle tamamlanmıştır.

Dünya Bankası, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı Bağımsız Değerlendirme Grubu'nun (IEG-MIGA) Stephan Wegner tarafından hazırlanan bir katkısı da Ek E olarak değerlendirmeye eklenmiştir. Dünya Bankası, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı Bağımsız Değerlendirme Grubu'nun (IEG-MIGA) Stephan Wegner tarafından hazırlanan bir katkısı da Ek E olarak değerlendirmeye eklenmiştir.

Taslak rapor Hükümetin görüşüne sunulmuştur. Hükümetin görüşleri tümüyle dikkate alınmıştır. Bankanın yardımı hakkında Hükümetin görüşlerine ilişkin kısa bir not Ek 1 olarak eklenmiştir.

Bu derlendirme Basil Kavalsky (Görev Yöneticisi, Danışman, Ülke Değerlendirme ve Bölgesel İlişkiler, IEG) tarafından hazırlanmış, sosyal sektörler hakkındaki bölümler Jim Harrison (Danışman, IEG tarafından, altyapı ve portföy yönetimi hakkındaki bölümler de Ian Hume (Danışman, IEG) tarafından hazırlanmıştır. Gulmira Karaguishiyeva finans sektörü hakkında girdi ve istatistiksel ve araştırma yardımı sağlamıştır. Gözden geçirme Indermit Gil ve Gene Tidrick tarafından yapılmıştır. H. Joan Mongal idari destek sağlamıştır.

Türkiye CAE Derecelendirmeleri Özeti

DAYANAKLAR/HEDEFLER	SONUÇ	DERECELEN DİRMELER
1. Makroekonomik istikrar		<i>İlmlî Ölçüde Tatmin Edici</i>
Kamu mali yönetiminin iyileştirilmesi	Yıllarca dalgalanma ve üç mali kriz ardından, önemli büyüme, enflasyonun düşmesi ve 2001 sonrasında birincil artıktaki artış. Bütçe dışı fonların çoğu kaldırıldı ve mali kontroller düzenlendi (parag. 3.2-3.4 ve Tablo 6).	
Kilit yapısal reformların uygulanması	Büyük KİT zararları mütevazı fazlalara dönüştürüldü; tarımsal sübvansiyonlar önemli ölçüde azaltıldı ve daha az olumsuz etkileyici hale getirildi; devlet bankaları tarafından bütçe dışı sübvansiyonların finansman kapsamı büyük ölçüde daraltıldı, bunların tümü sürdürülebilir mali iyileşmeye katkıda bulundu. Ancak emeklilik sisteminde açıklar hızla artarak, bu kazançları büyük ölçüde giderdi (paragraf 3.5-3.13 ve Tablo 6).	
2. Büyüme, Rekabet Gücü ve Verimlilik		<i>İlmlî Ölçüde Tatmin Edici</i>
Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve mali aracılığın derinleştirilmesi	Bağımsız bir Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu oluşturulmuş ve AB standartlarına daha yakınlaşmaya yönelik bir düzenleme ve deneyime çerçevesi uygulanmıştır. Bankacılık sistemi dönem sonunda daha güçlü biçimde finanse etmektedir, ama özel sektöre verilen krediler OECD ortalamasına göre düşüktür ve devlete ait bankaların özelleştirilmesi yolunda az ilerleme gerçekleşmiştir (paragraf 4.3-4.10 ve Tablo 8).	
Altyapının Yönetiminin İyileştirilmesi	Enerji, telekom ve demiryolları alanlarında düzenleyici çerçeveler ve kurumlar kuruldu veya güçlendirildi. Enerji yatırımları artıyor. Altyapı servisleri giderek daha fazla biçimde, ticari esasta yürütülüyor, ama henüz nicel olarak ifade edilebilir verimlilik kazançları yok (paragraf 4.11-4.24 ve Tablo 8).	
Üretkenliğin Artırılması	Tarım reformları ile sübvansiyonlar ve fiyat destekleri azaltıldı ve rasyonelle edildi, devlete ait pazarlama kuruluşlarının yerini özel borsalar aldı, tarımsal KİT'ler özelleştirildi ve tüketicilerin gıda giderleri azaltıldı. Araştırma ve geliştirme, Fikri Mülkiyet Hakları ve teknolojik standartlar ile ilgili kurumsal çerçeve güçlendirildi ve mali olarak daha kendine yeter hale getirildi. Kamu alımları, bütçenin saydamlığı, dahil yönetim konusunda iyileşmeler, bankacılık ve enerji düzenlemeleri yolsuzluk kapsamını azalttı, ama henüz yönetim göstergelerinde iyileşme ya da daha yüksek FDI halini almadı (paragraf 4.26-4.33 ve Tablo 8).	
3. Yoksulluğun Azaltılması ve Sosyal Kalkınma		<i>İlmlî Ölçüde Tatmin Edici</i>
Hakkaniyetin, İstihdamın ve Sosyal Korumanın Desteklenmesi	Yoksulluk oranı kişi başına GSYİH büyümesi ile paralel olarak azaldı; yoksulluk izleme sistemi iyileştirildi. İstihdamda artış yavaş oldu ve istihdam oranları, özellikle kadınlar için azaldı. Yeni, hedefe yönelik bir sosyal yardım programı yaklaşık 1.7 milyon yoksul çocuğun okula devamına yardım oluyor ve yardımın yüzde 60'ından fazlası en yoksul iki bölgeye gidiyor. Emeklilik sistemi hala mali bakımdan sürdürülemez durumda. Bölgesel gelir dağılımı kötüleşmiş görünmüyor. Sosyal sektör harcamaları son iki mali daralma sırasında korundu (paragraf 5.3-5.12 ve Tablo 11).	
Halkın sağlığının iyileştirilmesi	Bebek ölüm oranlarında belirgin düşüş (% 4) ile Türkiye'de bu oran orta gelirli ülkeler ortalamasının altına düştü. Doğu bölgelerinde bebek ölüm oranlarının çok daha yavaş düşmesi ve immunizasyon kapsamının daha düşük olması ve hastalık önleme konusunda daha az odaklanma ciddi sorunlar olmaya devam ediyor (paragraf 5.13-5.20 ve Tablo 11).	
Eğitimin Kapsamı ve Kalitesinin Artırılması	İlkokula kayıt yaptırmaya oranı 1998'den sonra hızla arttı [gayri safi olarak yüzde 84'ten 98'e] kızlar için daha hızlandı; ortaöğretime kayıt yaptırmaya sayısında önemli artış. Kalite düşük olmakla birlikte genişleme sırasında düşmedi. Kadınlarda okuryazarlık oranı görece olarak iyileşti; en yoksul bölgede ülke ortalamasından daha hızlı arttı (paragraf 5.21-5.27 ve Tablo 11).	
4. Çevre ve Doğal Kaynak Yönetimi.		<i>İlmlî Ölçüde Tatmin Edici Değil</i>
Çevresel Bozulmanın Azaltılması	Kurumsal çerçeve iyileştirildi, ama henüz kirlilik ya da doğal kaynak yönetimi üzerinde önemli etkiler yok (paragraf 6.1-6.4 ve Tablo 12).	
Daha İyi Bir Afet Yönetiminin Desteklenmesi	1999 depremine hızlı ve etkin biçimde yanıt verildi ve afetlerle ilgilenecek kurumlar ve sistemler, yavaş olmakla birlikte, geliştiriliyor (paragraf 6.5-6.6 ve Tablo 12).	
Genel Değerlendirme		İlmlî Ölçüde Tatmin Edici

Özet

1. Ticarete liberalizasyonun ardından özel yatırımlar ve ihracatta patlama 1980'lerde Türkiye'nin hızla büyümesine yardımcı oldu. Ne var ki altyapıya kamu yatırımları ile, devlet memurlar için yüksek emekli maaşları ve büyük tarım sübvansiyonları gibi popülist politikaların karışımı zamanla kamu hesaplarında dengesizliğe ve yüksek enflasyona neden oldu. 1993 ve 2004 yılları arasında ekonomik büyüme çok değişken oldu.. Birbirini izleyen güçsüz koalisyon hükümetleri büyüme ve istikrar için gerekli önlemleri üstlenmek için gereken konsensüsü gerçekleştiremedi. 1994, 1999 ve 2001 yıllarındaki mali krizler ancak yeni vergiler veya harcamalarda GSMH'nin yüzde 5'i tutarında kesintilerle stabilize olabildi. 1999 yılında, temelde yatan bazı yapısal sorunları ele almak için girişimlerde bulunuldu, ancak bunlar yetersizdi. 2001'deki ek reformlar dengeyi sarstı ve 2002'deki seçimlerle birlikte, on yıldan uzun bir süre sonra ilk kez bir çoğunluk hükümleri başa gelerek Türkiye'yi daha fazla ekonomi istikrar yoluna sokmuş görünmektedir.

2. Bu dönemde Banka'nın programı genel hatlarıyla dört dayanağa sahiptir: makroekonomik yönetim; mali sektörü ve altyapıyı da kapsayan büyüme, rekabet gücü ve üretkenlik, yoksulluğun azaltılması ve doğal kaynakların yönetimi. Banka'nın programın başlıca özellikleri şöyledir:

- a. 1993 ve 2004 yılları arasında, Banka esas olarak Türkiye'nin, büyümenin sürmesi ve yoksulluğun azaltılması için zorunlu olarak nitelenen makroekonomik sürdürülebilirlik için gerekli reformları uygulamasına yardım etmek konusunda odaklanmıştır. Bu reformlar dört alanı kapsamıştır: birinci olarak, kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT'ler) bütün açıklarının azaltılması; ikinci olarak, tarım girdi sübvansiyonlarını ve fiyat desteklerinin kaldırılması; üçüncü olarak, artan emeklilik sistemi açığının kontrol altına alınması; ve dördüncü olarak, dönemin büyük çoğunda Hükümet harcamalarına bütçe dışı fon sağlamak için kullanılan Devlet Bankalarının borç ödeme kabiliyetinin sağlanması.
- b. Dönemin ilk yarısında, Banka birbirini izleyen koalisyon Hükümetleri ile bu konularda bir diyalog sürdürememiştir. 1994 mali krizinin ardından, uyarılama kredileri kısa süre tartışılmış ama hızlı düzelme olunca, Hükümet bunu devam ettirmemeye karar vermiştir. Banka kredi fırsatları aramayı

sürdürmüş, ama devam eden portföylerde performans çok zayıf kalmış ve borç verme 1998’de kadar hızla düşmüştür. Yetkililerin ilgisizliği ve, yoksulluk ve bölgesel kalkınma gibi siyasal bakımdan hassas olarak nitelenen Banka analiz konularına ilişkin tereddütleri nedeniyle, çok az kayıtlı ekonomi ve sektör analizi yapılmıştır.

- c. Dönemin ikinci yarısında daha yakın bir diyalog sürdürülmüş, Banka’nın desantralizasyon ve karar yetkisini Ankara’ya vermesi ve Ülke Ofisinin program izleme ve uygulamadaki rolünün arttırılması dahil, Türkiye’ye ilişkin yönetsel odak derinleştirilmiştir. Mali krize ve 1999 depremine yanı olarak, özellikle 2001 krizinden sonra uygulanan programların desteklenmesi ile Banka’nın desteği belirgin biçimde artmıştır. Banka’nın desteğinin artması yapısal dengesizlikleri şu yollardan ele almaya yönelik önlemlerle ilişkilidir: birinci olarak, bütçe dışı harcamaların bütçeye dahil edilmesi; ikinci olarak, özelleştirme programının hızlandırılması ve KİT’ler üzerindeki bütçe sınırlamalarının sertleştirilmesi tarım girdi sübvansiyonlarını ve fiyat desteklerinin kaldırılması; üçüncü olarak, tarım destek fiyatları ve girdi sübvansiyonlarının büyük ölçüde azaltılması; ve son olarak, Devlet Bankalarının yeniden sermayelendirilmesi. Emekli maaşları ile ilgili olarak, 1999’da açığı kapatmak için bazı önlemler alınmakla birlikte, bunlar yetersiz kalmış ve emekli sistemindeki açık o tarihten bu yana ciddi olarak artmıştır. Bu, Banka’nın yapısal reformlar konusunda Hükümet ile diyalogunda merkezi bir konudur.
- d. Makroekonomik istikrara desteğe ek olarak, Banka, Türkiye’nin büyüme, rekabet gücü ve üretkenlik ile ilgili daha geniş çaplı sorunları ele almasına da yardımcı olmuştur. Mali sektörün derinleştirilmesi, genel olarak altyapının ve özellikle enerji sektörünün verimliliğinin arttırılması ve özellikle, dönemin sonlarında, AB üyeliği müzakerelerinin yoğunlaşması ile, Türkiye’nin hem etkin biçimde rekabet edebilmek için gerekli teknolojik temelin geliştirilmesi hem de iç ve dış dorudan yatırımlar için yatırım iklimini iyileştirecek yönetim ve yolsuzlukla mücadele programlarında Türkiye’ye yardım üzerinde odaklanıldı.
- e. Banka ayrıca, CAE döneminin sonraki bölümünde yoksulluğun azaltılması ve sosyal kalkınmaya, uyarılma operasyonlarının tasarımı, özel projeler ve sektör çalışmaları ile destek verdi. Türkiye’de aşırı yoksulluk az olmakla birlikte, esas olarak doğuda ve büyük şehirlerdeki göçmenler arasında yoğunlaşmış, önemli büyüklükte geniş bir yoksulluk kategorisi mevcuttu. Banka tarafından desteklenen programlar sağlık standartlarını iyileştirmeye, yoksullar için eğitim fırsatlarını

yaygınlaştırmaya ve en çok ihtiyacı olan ailelere nakit yardım sağlamaya çalıştı. 1997'de Türk Hükümeti zorunlu eğitimi beş yıldan sekiz yıla çıkartarak önemli bir inisiyatif başlattı ve Banka programını bu değişikliği destekleyecek şekilde düzenledi.

- f. Banka bazı ciddi çevre sorunlarında Türkiye ile sadece sınırlı bir angajmana girmiş, yine de Türkiye'de muhtemel doğal afetler için erken uyarı ve sonrasında yönetim kapasitesinin güçlendirilmesine yardımcı olmuştur.

Program Sonuçları

3. Bretton Woods Kurumları hep birlikte, Türkiye ekonomisinin döngüsünü desteklemede kilit rol oynamıştır. Türkiye'nin ekonomiyi istikrara kavuşturma ve bazı uzun süredir devam eden yapısal sorunlarla ilgilenmedeki başarısı CAR dönemi boyunca en önemli kazanımdır. Enflasyon 2004 yılı sonuna doğru tek haneli rakamlara inmiş ve büyüme de 2002 ile 2004 arasında ortalama yaklaşık yüzde 7-8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Reform yapma iradesi sonunda ortaya çıktığında, birçok durumda Hükümler programını Banka'nın daha önceki yıllarda ortaya koyduğu önerileri - KİT'ler, tarım, mali sektör, enerji ve hatta emeklilik (bu alanda sınırlı bir ilerleme gerçekleşmiş olmasına karşın) - çevresinde geliştirmiştir.

4. Banka'nın büyüme, rekabet gücü ve üretkenliği destekleme çabalarının karma sonuçları olmuştur. Yıllarda Banka tarafından birçok kez ikaz edildikten sonra, Hükümetin nihayet tamamen bağımsız bankacılık düzenlemeleri, enerji bir düzenleyici çerçeve oluşturulması ve teknoloji geliştirme için altyapıda iyileştirmeleri kabul etmesi gelecekteki büyüme için önemli koşullardır. Birçok alanda olumlu trendler olmakla birlikte, bunların verimlilikte önemli kazanımlara yansıma için henüz daha çok erkendir. Ancak, Türkiye henüz benzer ülkelere özgü doğrudan yabancı yatırım düzeylerini çekmek için gerekli yatırım iklimini oluşturamamıştır. AB'ye katılım için müzakere konusunda anlaşmaya varılmasıyla, 2005 için DYY'de keskin bir yükseliş öngörülmektedir, ama destekleyici önlemler olmadan bunun sürdürülebilir sürdürülmeyeceği henüz belli değildir. Ayrıca, ekonominin büyük bölümü büyüme için gerekli finans akımlarından fayda sağlamanın mümkün olmadığı kayıt dışı sektördedir. Banka dönem boyunca iş iklimi üzerinde odaklanmayı sürdürmek için daha fazla şey yapabilirdi.

5. Sosyal kazanımlar da karma bir yapıda olmuştur. Yoksulluk 2002'ye kadar sadece biraz azaldı, ama o tarihten sonra tüketimde önemli artış muhtemelen bunu yoksulluğun daha da azaltılmasına dönüştürdü. 1997 yılından itibaren zorunlu ilköğretim kapsamının artırılması önemli olmakla birlikte, kalitenin iyileştirilmesi

gerekmektedir. Sağlık alanında başlıca kazanım bu dönemde bebek ölüm oranının yarı yarıya azaltılmış olmasıdır. Diğer sağlık göstergeleri, çocuk aşılama programları haricinde, genel olarak doğru yönde olmakla birlikte daha yavaş ilerledi. İstihdam önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir, çalışma yaşındaki nüfusun sadece yarısı istihdam edilmektedir ve kadınların işgücüne katılımı OECD ülkeleri içinde en düşük düzeydedir. Türkiye'nin sosyal programlarına Banka'nın katkısı mütevazı oldu. Bu alanlarda bazı projeler iyi uygulanamadı ve 1990'ların sonlarına kadar Banka sosyal kalkınmayı etkilemek için gerekli olan analitik çalışmalara gereğinden az yatırım yaptı. Daha yakın zamanlarda, sektör çalışmaları diyalogun ve operasyonların desteklenmesinde etkin bir rol oynadı.

6. Ankara ve İstanbul'da hava kalitesinde iyileşmeler ve yerel su kaynağı yönetimi programları dışında, bunlar Türkiye'de çevre yönetimi açısından "kayıp yıllar" oldu. Ne yetkililer ne de Banka bu konulara odaklanmadı. Örneğin, dönemin ortasında geliştirilen Ulusal Çevresel Eylem Planının etkisi fazla olmadı. Banka 1999'dan sonra afet risk etkilerinin hafifletilmesine giderek daha fazla vurguladı, ama programın uygulamaya konulması yavaş oldu.

7. Bankanın genel programının sonuçları ılımlı ölçüde tatmin edici olarak değerlendirilmektedir, kurumsal geliştirme etkileri önemli ve muhtemelen sürdürülebilir görülmektedir.

8. Gelecek yıllarda, Banka Türkiye'ye yüksek düzeyde destek sağlamayı sürdürmelidir, ama yaklaşımının yeniden düşünülmesi gereklidir. Kamu sektörü yönetimindeki iyileşmelerle, program, (istihdam yaratma ve yoksulluğun azaltılmasındaki rolü de dahil olmak üzere) özel sektörün gelişmesine ve çevre yönetimine daha fazla destek ile yeniden dengelenmelidir. Bu alanlarda, programın uygulanmasından sorumlu kilit kuruluşların kapasitesinin geliştirilmesine daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Banka, IFC ve IEG-MIGA'nın koordine bir yaklaşımı özel sektörün gelişimine destek açısından faydalı olacaktır, şimdiye kadar eksik olan böyle bir yaklaşımdır. Son olarak, çevresel yönetimin iyileştirilmesi, Avrupa Birliğine üyelik müzakerelerini yürüten Türkiye'ye Banka'nın önemli bir destek alanı olacaktır.

Nils Fostvedt
Genel Direktör
Bağımsız Değerlendirme Grubu

1. Arka Plan

1.1 **Mali 1994 öncesi:** 1980'lerin başlarında Başbakan Turgut Özal devlet kontrollerini kaldırmaya ve Türk ekonomisini liberalleştirmeye çalıştı. Modern Türkiye'de ilk kez, Hükümet özel sektörün güçlü bir destekleyicisi olarak algılandı. Özel sektör buna şevkle yanıt verdi, gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), ihracat ve istihdam hızla büyüdü. Kamu altyapı yatırımları da hızlı biçimde arttı. Kamu harcamaları sisteminin katılıkları nedeniyle, bu yatırımları çoğu yüzlerce yeni bütçe dışı fon ile yönlendirildi. Bunun sonucu mali disiplinin kaybı ve yılda yüzde 50-60 hızıyla giden bir enflasyon oldu. 1980'lerin sonlarında ekonomi yavaşlamaya başladı. Kamu kesimi önemli bir rant ve siyasal vesayet kaynağı olduğundan mali disiplini gerçekleştirmenin zor olduğu ve büyümeyi sürdürmek için ikinci nesil reformlar gerekli olduğu ortaya çıktı. Hükümet devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesini sürdürmedi ve toplam açığı azaltamadı.

1.2 **Mali 1994-98:** 1993 yılında Özal'ın ölümünden sonra, Başbakan Demirel Cumhurbaşkanı oldu ve Tansu Çiller Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olarak göreve başladı. Bu, bakanların ve üst düzey kamu görevlilerin sık sık değiştiği bir istikrarsız koalisyon hükümetleri dönemi idi. 1994 yılında, uzun süredir beklenen mali kriz sonunda patlak verdi. Kriz sırasında Hükümet hem Uluslararası para Fonu hem de Dünya Bankası'ndan destek istedi. Ancak, ekonomi sanıldığından daha dayanıklı olduğunu gösterdi; esnek döviz kuru önemli ölçüde bir reel devalüasyona imkan verdi ve iç borç seciyeleri düşük olduğundan Hükümet harcama yaparak krizden çıkabildi. Ekonomi düzeline, Hükümet politik olarak hassas önlemler alma konusundaki ilgisini kaybetti ve ne Fon programına ne de Banka uyarılama kredisine devam etmedi.

1.3 1995 ve 1997 yılları arasında büyüme hızı ortalama yüzde 7'ydi. Büyümedeki şişkinlik özel yatırımların ve hasılanın hızlı büyümesinin sonucuydu. Özel sektördeki bu canlılık güçsüz bir koalisyon hükümeti, önemli iç güvenlik sorunları, geniş ölçüde kabul edilmiş yapısal dengesizlikler ve üç haneli rakamlara ulaşan enflasyon olan bir ülkede tuhaf görünebilir, ama bunun birkaç sebebi vardı. Birinci olarak, daha zengin ekonomilerdeki yüksek büyüme oranları ihracat ve Türk işçilerine olan talebi hızla yükseltti ve ödemelerin yapılmasını hızlandırdı. İkinci olarak, eski Sovyetler Birliği ile "bavul ticareti" tahminen yılda 6 ila 6 milyar \$ arası gayri resmi ihracat yarattı. Üçüncü olarak, 1980'lerdeki turizm yatırımları 1990'larda bu sektördeki kazançlarda çok büyük bir artış getirdi. Son

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ CAE döneminin büyük bir bölümü süresince, Türkiye ekonomisi değişkendi ve hükümet de sık sık değişti.
- ❖ Büyük ölçüde bütçe dışı mali açıklar ekonomide istikrarı bozdu.
- ❖ Bu açıklar devlet teşebbüsleri, emeklilik sistemi ile bankacılık, enerji ve tarım sektörlerindeki yapısal sorunlardan kaynaklanıyordu.
- ❖ Bu alanlarda stabilizasyon ve yapısal reformlar ekonomiyi istikrarlı bir büyüme yoluna soktu, ama ancak 1994, 1999 ve 2001 başındaki krizlerden sonra

1980'lerde ekonomik liberalleşme büyümeyi arttırdı, ama mali disiplinsizlik yüksek enflasyona neden oldu

1994 mali krizinin geçici olduğu görülünce, gerekli yapısal reformlar devam ettirilmedi

Elverişli dış koşullar 1995'ten sonra büyümeye katkıda bulundu

olarak, 1996 başlarında, Avrupa Birliği ile, o sıralarda Türkiye'de tartışma konusu olan Gümrük Birliği ihracatçılara bir fırsat, yatırımcılara da teşvik sağladı.

Ama temeldeki yapısal sorunlara çözüm getirilmedi

1.4 Bu sıralarda, yeniden yapılandırma gereken bankacılık, enerji, tarım sübvansiyonları ve emeklilik sistemi gibi alanlarda az ilerleme kaydedildi. Kamu ve özel ticari bankaların devlete ait menkul kıymetleri satın almak ve ülke içinde borç vermek için yurtdışında borçlandığı bankacılık sektöründe sorunlar birikiyordu. Enerji sektöründe, cazip yap-işlet-devret (YİD) ihaleleri açık teklif alınmaksızın verildi. Bu ihalelerden çoğunda elektrik tarifeleri diğer ülkelerde benzer ücretlerin iki katından fazlaydı. Tarımda, orantısız biçimde büyük ve varlıklı çiftçilere giden ürün, girdi ve kredi sübvansiyonlar politik vesayetin önemli bir aracı olarak devam etti. Emeklilik sistemindeki açık 1994'te fazla olmamakla birlikte, projeksiyonlar bunun 1990'ların sonuna doğru ciddi bir sorun olacağını gösteriyordu.

Tablo 1. Kilit Ekonomik Göstergeler, 1999-2003

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GSYİH Büyüme (%)	8.0	-5.6	7.2	7.0	7.5	3.1	-4.7	7.4	-7.5	7.8	5.8	8.9
GSYİH içinde İhracat %	13.7	21.4	19.9	21.5	24.6	24.3	23.2	24.1	33.7	29.2	27.7	28.9
C/A dengesi % GSYİH	-3.6	2.0	-1.4	-1.4	-1.4	1.0	-0.7	-4.9	2.3	-0.8	-3.3	-5.1
Kamu Sektörü												
Borçlanma Gereksinimi (% GSYİH)*	12.1	7.9	5	13.1	13.1	15.8	24.7	11.8	16.4	12.8	8.7	5.8
GSMH içinde birincil bakiye %	(0.9)	3.8	3.3	1.7	0.1	4.6	2.1	2.3	6.0	7.1	6.0	6.9
Enflasyon, TÜFE (%)	66.1	106.3	88.1	80.4	85.7	84.6	64.9	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6
Gecelik İnterbank Faiz Haddi (%)	69.9	92.1	106.3	74.3	77.9	79.0	69.9	199.0	59.0	44.0	26.0	19.1
Döviz kuru bin lira/\$	11	30	46	81	152	261	419	625	1,226	1,507	1,501	1,422

Kaynaklar: IMF, DPT, WDI ve Ülke Ofisi veritabanı. *IMF ve DPT verilerini birleştirmektedir.

1999 mali krizi IMF'nin desteklediği yaösal reformlara ve istikrar programına yolu açtı

1.5 **Mali 1999-2004:** 1998'de, Asya ve Rusya krizlerinin ardından, Türk ekonomisi yavaşlamaya ve tekrar kriz beklenmeye başladı. Bir önlem olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından izlenen bir program uygulamaya konuldu. 1999 baharında, yenide seçilen Hükümet bir istikrar programına ilişkin görüşmeleri başlatmak için Fon'a başvurdu. 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe konulan programın başlıca özelliği önceden ilan edilen yönlendirilmiş sabit parite ve mali açığın kapatılmasıydı. Bunun amacı enflasyon beklentilerini azaltarak reel faiz hadlerini düşürmek ve Hükümetin borçlarının faiz yükünü karşılayabilmesini kolaylaştırmaktı. Program sürdürülebilir açık azaltmaya yönelik bazı yapısal önlemler içeriyordu. Özellikle, tarım sübvansiyonlarında önemli azaltmalar başlatıldı. Kısa vadeli etkiler olumlu oldu ve 2000 yılında yeni bir hızlı canlanma gerçekleşti.

1.6 2000 yılındaki ekonomik canlanma kısa ömürlüydü. Başlangıçta, kendi başarısının kurbanı oldu. Nominal faiz hadleri yıllardır Türkiye'de görülmemiş düzeylere düştü. Bunun sonucu bir

tüketici patlaması ve ihracatta hızlı büyümeydi. Koalisyon ortakları arasındaki konsensüsü görünürdeki bir canlanma döneminde sürdürmek zordu ve Hükümet piyasaların programa güvenmesini sağlayabilecek diğer mali tedbirleri çok fazla erteledi. 2000 sonlarında, özel bir ticari banka ciddi likidite sorunları yaşadı ve yabancı alacaklılar ödenmemiş borçlarını istemeye karar verdiler. Daha sonra, Şubat 2001’de, Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki bir tartışmanın kamuoyuna yansması piyasaları sarstı ve yönlendirilmiş sabit parite uygulanamaz oldu.

1.7 Mart 2001’de, dalgalı kur haddi, bankacılık sisteminin yeniden sermayelendirilmesi ve özelleştirilmenin sürdürülmesini de içeren önemli bir istikrar ve yapısal reform programı başlatıldı. Bu, o tarihe kadar en kapsamlı destek programı olan, 16.2 milyar \$ tutarında bir IMF programı ile desteklendi. Bu paket ekonomiyi istikrara kavuşturdu, 2002-2004 döneminde canlanma ve hızlı büyüme gerçekleşti ve enflasyon 2004 yılı sonuna doğru te haneli rakamlara indi. 2002 sonbaharında seçilen yeni hükümet reform paketinin kilit öğelerini devam ettirdi ve Aralık 2004’te kritik bir dönüm noktası olarak, AB üyeliği için müzakerelerin başlatılması konusunda anlaşmaya varıldı.

2000 yılında ekonomi aşırı ısındı— 2001’de mali kriz patlak verdi

Serbest kuru içeren yeni bir reform paketi ile enflasyon düştü ve büyüme sürdürüldü

2. Türkiye’de Banka: Mali 1994-2004

Politika Diyalogu

2.1 **Mali 1994 öncesi:** Dünya Bankası’nın Türkiye’deki angajmanı 1950’lerde, o sıra yeni üye olan Türkiye’ye ilk kredisini vermesiyle başladı. 1980’e kadar Banka kilit ekonomik sektörlerin çoğuna yatırım kredileri verdi. Bu sürekli desteğe rağmen, 1970’lerde, düşük büyüme hızı ve devletçi ekonomik yönetim modelinin sürmesi nedeniyle hayal kırıklığı duygusu giderek artıyordu.

2.2 Banka 1980’lerde Özal’ın reformlarına kredi düzeyinde belirgin bir artışla yanıt verdi. Türkiye 1981’de Banka’nın ilk Yapısal Uyarılama Kredilerinden (SAL) birini aldı ve sonraki yıllarda bunu dört SAL daha izledi. Toplam taahhütler 1986-88 mali döneminde bir milyar doları aştı. Büyümenin hızlanmasıyla, Türkiye artık bir başarı örneği olarak görülüyordu, o dönemde Banka yetkililerinden birinin deyişiyle, “Banka’nın gözdesi” idi. 1988’de Türkiye portföyü Banka’da beşinci en büyük portföydü.

2.3 1980’lerin ortasında, Banka makroekonominin kontrol altına alınması ve daha önceki politika değişikliklerinin geliştirilmesi konusundaki başarısızlığın bir krize yol açabileceği konusunda giderek daha çok kaygı duymaya başladı. 1989 mali yılında, Banka, Türkiye ekonomideki istikrarı bozan yapısal sorunlar konusunda ilerleme göstermedikçe yeni uyarılama kredisi vermemeyi kararlaştırdı. Bunun sonucunda, toplam kredi düzeyi 1990’ların başında yılda yaklaşık 600 milyon dolara düştü. Banka Türk Hükümetinin negatif net transferler hakkındaki kaygıları ile ilgili olarak, yatırım kredileri sağlamak için fırsatlar arıyordu. 1998 ile 1993 yılları arasında, Banka Türkiye’ye su, sağlık, eğitim, sosyal koruma, enerji, ulaştırma, finans sektörü, tarım sektörü, kırsal kalkınma vb. gibi birçok sektörde toplam 22 kredi sağladı. Ama muadil kurumlar tarafından sınırlı ölçüde sahiplenilmesi nedeniyle, 1993 yılında Türkiye portföyü Banka’da en zayıf portföylerden biri olarak görülüyordu.

2.4 **Mali 1994-98:** Bu dönemin başında, Banka 1988’den beri süregelen düşüşten bu yana, Türkiye ile ilişkileri yeniden geliştirmek için yeni bir fırsat gördü. Ne var ki uygulamada Hükümet koalisyon ortakları arasında politika önlemlerine ilişkin bir konsensüs sağlamanın zorlukları nedeniyle büyük ölçüde kısıtlanmıştı. 1994

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ Bankanın kredileri Türkiye ekonomisinin değişkenliğini yansıttı
- ❖ Yapısal sorunlara ilişkin kaygılar Banka’nın 1980 sonlarında uyarılama kredilerinden çekilmesine neden oldu; 1990’larda diyalog bozuldu
- ❖ 1999 ve 2001 ekonomik krizleri yapısal reformları zorunlu kıldı ve Banka yeniden sürece dahil oldu
- ❖ Banka analitik çalışmalara gerektiğinden az yatırım yaptı, bunun nedeni kısmen, Banka’nın çalışmalarının dağıtımını sınırlayan, Türkiye’deki hassasiyetlerdi
- ❖ Banka Türkiye’deki küçük ama büyüyen Sivil Toplum Örgütleri topluluğunun kapasitelerinin güçlendirmek için fazla bir şey yapmadı

1980’lerin sonlarında Banka’nın yapısal reformların uygulanması konusunda kaygıları arttı ve uyarılama kredileri durdu

1994 yanıtına yanıt olarak yeni uyarılama kredilerine ilişkin tartışmalar önleyici oldu

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE BANKA: MALİ 1994-2004

yılında kriz patlak verdiğinde, Banka Hükümetin taahhüdüne ilişki bir sınama olarak amaçlanan, uyarılama kredisi için uzun bir koşullar listesi hazırladı. Daha sonra, ekonominin hızla yeniden canlanmasıyla, "fırsat penceresi" kapandı.

Uyarılama kredilerinin yokluğunda ve yarıım portföyünün kötü performansıyla, Bank-Türkiye ilişkileri zayıfladı

2.5 Türkiye daha sonraki yıllarda Banka'dan kredi alma konusunda ilgisini sürdürmekle birlikte, her iki taraf da güçsüz koalisyon hükümetinin uyarılama kredisinin gerektirdiği politika koşullarını yerine getiremeyeceğinin farkındaydı. Yatırım kredileri sürmekle birlikte, portföy performansının kötü olması yeni projelere fon ağılamayı zorlaştırdı. 1990'ların ortalarındaki hızlı büyüme, özel sektördeki şişme, Banka kredilerinin hızla azalması ve yoksulluk ve bölgesel sorunlar gibi konulardaki hassasiyetler nedeniyle analitik çalışmaların sınırlı olması Banka'nın Türkiye'deki rolünün azaldığına işaret ediyordu.

Banka'nın desantralizasyonu ve 1999 depremine hızlı yanıt vermesi diyalogun yeniden kurulmasına yardımcı oldu

2.6 **Mali 1999-2004:** 1990'ların sonuna doğru, diyalog tedricen yeniden kuruldu. 1997 ve 1998 mali döneminde, portföyle büyük çaplı bir yeniden yapılandırma bazı sektörlerde eyeni krediler için yer açmıştı. Banka'nın karar süreçlerinin desantralizasyonu Ülke Ofisinin analitik kapasitesini güçlendirdi ve üst düzeyde ilişkiler kurulmasını daha kolaylaştırdı. 1998 mali yılında, Hükümetin zorunlu eğitimi beş yıldan sekiz yıla çıkartan önemli bir tasarımı yasalaştırması üzerine, Banka Hükümetin destek talebine hızla yanıt verdi. 1999 yazında Marmara depremi bu ilişkide bir dönüm noktası oldu; Banka hızla harekete geçerek acil yardım sağladı ve Hükümetle birlikte gelecekteki afetlerin etkilerini hafifletecek önlemler üzerinde çalışmayı önerdi. Bu hızlı ve etkin yanıt Banka'nın Türk hükümeti ve kamuoyu nezdindeki itibarının yeniden geliştirilmesine yardımcı oldu.

Banka 1999 mali kriizinden sonra, yapısal reformlar konusunda Fon ile işbirliği yaptı

2.7 1999 mali krizi sırasında, Banka, Fon ile yakın işbirliği içinde çalışarak istikrar programının yapısal öğelerinin tanımlanmasına yardımcı oldu ve onu 760 milyon \$ tutarında bir Ekonomik Reform Kredisi ile destekledi. Ekonomi istikrar çabalarına büyümenin tekrar artması, enflasyonun ve faiz hadlerinin düşmesi ile yanıt verdi. 2000 Ülke Yardım Stratejisi (CAS) uzun süredir beklenen ikinci nesil reformların gelişini bildirdi ve Türkiye'nin üç yıllık süre için planlanan 5 milyar \$ tutar ile bir kredi programına dahil edildiğini belirtti.

2001 krizinden sonra, yeni bir reform paketi ile Banka Türkiye'de en çok kredi verdiği yıl oldu

2.8 Fon tarafından desteklenen programın 2001 başlarında çökmesine rağmen, Banka yapısal reform gündeminde gerekli diğer adımların tanımlanmasına yardımcı olmayı sürdürdü. Mart 2001'de uygulanan ek reform önlemlerinin ardından, Banka 2002 mali döneminde Türkiye'nin programını 3.5 milyar \$ tutarında yeni taahhütlerle destekledi. Bu, high case'de 2 milyat \$ artış anlamına geliyordu ve Banka'nın o yıl kredi açtığı tüm ülkeler arasında en yüksek miktardı. Yüksek kred düzeyleri hem Banka'nın durumda sürdürülebilir bir değişikliği destekleme taahhüdünü hem de Türk yetkililerin bu desteğe verdiği değeri teyit ediyordu.

2.9 Kasım 2002 seçimleri sonucunda, 1991 yılından beri Türkiye'de ilk kez bir çoğunluk hükümeti görev aldı. Yeni Hükümet ve üst yönetim dikkatlerini ilk olarak, Fon tarafından desteklenecek olan program içi önceliklerin belirlenmesi üzerinde yoğunlaştırdı. Bir yıldan uzun bir süredir, Banka daha önceki Hükümet ile kararlaştırılmış olan eğitim uyarlanabilir program kredisinin (APL) ikinci tranşını haricinde kredi vermemişti. Hükümet o sırada 2000 ekonomik reform kredisinin (APL) ikinci tranşının şartlarını tam olarak yerine getirmemişti. Telekomünikasyon ve enerji sektörünün özelleştirilmesinde ileri adım atma konusunda pek istek yok gibi görünüyordu. Ancak, stabilizasyon programı ile, Hükümet dikkatini Bankanın destek programı kapsamındaki yapısal alanlar üzerinde yoğunlaştırdı. Özelleştirme yeni hamle yaptı ve Banka'nın ERL'nin ikinci tranşını vermesini ve üçüncü programatik mali sektör ve kamu sektörü kredisi PFPSAL III) diğer bir dizi kredi işlemini onaylamasını mümkün kılan bir anlaşmaya varıldı.

**Türkiye'nin
şimdiki
hükümeti
programlarına
Banka'nın
verdiği desteği
olumlu karşıladı**

Banka'nın Ülke Yardım Hedefleri:

2.10 1990'larda iki ülke yardım stratejisi hazırlandı, bunu 2000 ve 2003 yıllarında diğer ikisi, ve 2001'de bir CAS ilerleme raporu izledi. 2000 yılından beri CAS krize yenik düşmüştü. Dönem boyunca, Banka'nın Türkiye'deki stratejisine Türkiye'nin büyüme ve yoksulluğu azaltmanın zorunlu koşulu olarak makroekonomik istikrarı sağlaması gerektiği görüşü hakim oldu. Sürdürülebilir mali uyarılama anahtardı, bu, Devlet Bankaları dahil KİT açıkları, tarım sübvansiyonları ve emeklilik sisteminin büyüyen açığı gibi yapısal sorunların çözümü anlamına geliyordu. Dönem boyunca, Banka'nın stratejisi güçlenen diyalogu yansıtacak şekilde genişledi. 1990'ların ortalarında, Banka kurumsal misyonunu yoksulluğun sürdürülebilir biçimde azaltılması olarak onayladı. Buna göre, 1990'ların sonlarında hazırlanan stratejisi yoksulluğun azaltılması konusunda daha fazla vurgu yapan stratejik bir kayma öneriyor ve bir yoksulluk değerlendirmesi yapılması konusunda Hükümet ile anlaşmaya varıldığını belirtiyordu.

**Sürdürülebilir
mali uyarılama
ihtiyacı son
onyıldır
Banka'nın
stratejisini
belirlemiştir**

2.11 Dört destek dayanağı, Banka'nın Türkiye'de yardım stratejisinin sürekli özellikleriydi.

- Makroekonomik İstikrar.
- Büyüme, Rekabet Gücü ve Verimlilik.
- Yoksulluğun Azaltılması ve Sosyal Kalkınma.
- Çevre ve Doğal Kaynak Yönetimi.

**Türkiye'deki
stratejinin
başlıca dört
dayanağı
vardır...**

Bu dört dayanak içinde, Banka'nın stratejisinin 10 hedefi belirtilebilir. Bu hedefler, Banka programının desteklemek için tasarlandığı ve değerlendirme amacıyla kullanılacak sonuçları temsil etmektedir. Aşağıda Tablo 2'de hedeflerden her biri ve gerekçesi belirtilmektedir.

**Bu dayanaklar
içinde de 10
hedef**

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE BANKA: MALİ 1994-2004

Tablo 2. Ülke Performansı 10 Hedefe Göre Ölçülebilir

Strateji Ögesi	Gerekçe
BİRİNCİ DAYANAK: MAKROEKONOMİK İSTİKRAR	
1. Kamu mali yönetiminin iyileştirilmesi	Bütçenin saydamlığının olmaması ve özellikle sübvansiyonların ve görev zararlarının bütçe dışı fonlarla karşılanması daha iyi mali yönetim açısından önemli bir engeldi.
2. Kilit yapısal reformların desteklenmesi	Vergi tahsilatı aynı gelir düzeyindeki ülkelerdeki ile orantılıydı. Sorun sübvansiyon programlarına, yapısal dengesizliğe yol açacak şekilde aşırı harcama yapılmasıydı.
a) KİT'lerden kaynaklanan bütçe açığının azaltılması	KİT zararları doğrudan mali zarar kaynağıydı, ama buna ek olarak bazı önemli sektörlerde tekel olmaları yeni altyapı yatırımlarını sınırlıyordu.
b) Tarımsal Sübvansiyonların azaltılması	Büyük miktarda sübvansiyonlar Devlet Bankaları ve tarımsal KİT'ler kullanılıyordu. Bunlarda orantısız biçimde büyük çiftçiler yararlanıyordu. Girdi sübvansiyonları ve fiyat destekleri ekonomik verimliliği azaltıyor ve yoksullara yük oluyordu. Koalisyon hükümetleri bu sistemi bir vesayet aracı olarak kullandılar.
c) Emeklilik Sistemi Açığının Azaltılması	Dönemin başlarında açık hala küçük olmakla birlikte, 1992'de Hükümet tarafından cömertçe sağlanan artışlarla, hızla artacağı öngörülmekteydi. Emeklilik sistemi esas olarak devlet memurlarını ve kayıtlı sektör çalışanlarını kapsıyor, en yoksul gruplara ulaşmıyordu.
d) Devlet Bankalarının borç ödeme kabiliyetinin sağlanması	Hükümet Devlet Bankaları bütçe dışı sübvansiyon programları için bir fon sağlama mekanizması olarak kullanıyordu. Bu bankaların "görev zararları" Hükümet açısından en önemli şartla bağlı boru temsil ediyordu.
İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABET GÜCÜ VE ÜRETKENLİK	
3. Bankacılık Sisteminin Güçlendirilmesi Ve Mali Aracılığın Derinleştirilmesi	Bankacılık sistemi devlete ait menkul kıymetleri satın almak yurtdışında borçlanarak yüksek riskli faaliyetlere girmişti. Düzenleyici çerçeve ve bankaların denetlenmesi bunun temsil ettiği riske göre yetersizdi. Bankaların kendileriyle bağlantılı büyük sanayi gruplarına kredi verme haricinde, özel sektöre kredi vermek için teşviki yoktu. Özellikle küçük ve orta büyüklükte işletmeler (KOBİ'ler) fonlara sınırlı olarak erişebiliyordu.
4. Altyapının Yönetiminin İyileştirilmesi	Kamu altyapısının yönetimi mali olarak sürdürülemez nitelikteydi. Devlet tarafından yürütülen altyapı hizmetleri yatırım için gerekli kaynakları yaratmıyordu ve verimlilik için yönetsel kapasiteleri yoktu. Altyapı hizmet fiyatları ve sistem kayıpları yüksek, tahsilatlar düşüktü.
5. Üretkenliğin Artırılması	Özel sektör iyi gelişmişti, ama büyük aile şirketleri gruplarının baskın olması ve ekonominin yüzde 3'-50'sini kapsadığı tahmin edilen kayıt dışı sektör gibi yapısal aksaklıklar vardı. Rekabet tabanının bilgi ekonomisine entegrasyon sağlayacak ayarlamalara ihtiyacı vardı, ama teknolojik yükseltmelere kurumsal destek sağlanmaması bunu engelliyordu. Doğrudan yabancı yatırım, kısmen yönetim ve yolsuzluk gibi ciddi sorunlara ilişkin algılama nedeniyle, ü benzer ülkelerde çok daha düşüktü.
ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SOSYAL KALKINMA	
6. Hakkaniyetin, İstihdamın ve Sosyal Korumanın Desteklenmesi	Aşırı yoksulluk az olmakla birlikte, nüfusun yaklaşık yüzde 30'u gıda ve gıda dışı öğeleri kapsayan şekilde tanımlanan geniş yoksulluk kategorisine dahildi. Genel olarak istihdam oranları ve özellikle kadınların işgücüne katılım oranı OECD içinde en düşük düzeydeydi. Sosyal koruma en yoksul gruplara yönelik değildi.
7. Sağlık Standartlarının İyileştirilmesi	Sağlık göstergeleri benzer ülkelerden düşüktü ve özellikle daha yoksul olan doğu bölgesinde düşüktü. Birincil sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve ülkenin sağlık hizmeti yetersiz yörelerinde anne ve çocuk sağlığına özel dikkat gösterilmesi gerekiyordu.
8. Eğitimin Kapsamı ve Kalitesinin Artırılması	İlk ve orta öğretimin kapsamı ve kalitesi Türkiye'nin gelir düzeyine göre düşüktü, özellikle de daha yoksul bölgeler de ve kızlar açısından. Politikaları belirleyenler, ilk ve orta öğretimin kapsamı ve kalitesi pahasına, eğitimi işgücü yetiştirmek için meslek eğitimi ihtiyaçlarına ağırlık vermişlerdi.
DÖRDÜNCÜ DAYANAK: ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİ	
9. Çevresel Bozulmanın Azaltılması	Türkiye'nin kaynakları bozulma riskiyle karşı karşıyaydı (toprak erozyonu, su ve su kalitesi, hava ve su kirlilik). Dönemin başında, Çevre Bakanlığı yeni kurulmuştu ve izleme sistemleri henüz yoktu. Ayrıca, kapasitenin Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel anlaşmalardaki yükümlülüklerini karşılamasını sağlayacak şekilde güçlendirilmesi gerekiyordu.
10. Daha İyi Bir Afet Yönetiminin Desteklenmesi	Türkiye'de deprem ve sel riski çok yüksektir. 1999 afetlerinden sonra, sadece afet sonrası yardımın yeterli olmadığı, erken uyarı ve afete müdahale sistemlerinin iyileştirilmesi gerektiği açıkça görülmüştür.

2.12 Banka'nın stratejisi dönem boyunca geniş ölçüde Türkiye'nin ihtiyaçları ile ilişkili görünmektedir. Programda en çok ağırlığın Makroekonomik İstikrara verilmiş olması uygundu, çünkü bu, diğer alanlarda ilerleme kaydetmek için zorunlu koşuldu.

Banka tutarlı ve uygun şekilde, Makroekonomik İstikrarı vurguladı

2.13 Büyüme, Rekabet Gücü ve Üretkenlik başlığı altında bir araya getirilen bir dizi faaliyete de ciddi ağırlık verildi. 1990'ların sona doğru, AB üyeliği için müzakerelerin başlamasıyla, bu önem arttı, Türkiye'nin rekabet için üretkenlik düzeyini arttırması, teknoloji ve pazarlara erişim sağlaması gerekiyordu. Program bu alanda çoğu zaman, oportünist bir yaklaşım benimsemişti, kısmen yatırım kredisi potansiyellerine yaklaşıyordu ve bunların kavramsal dayanakları üzerinde düşünmek daha faydalı olabilirdi. Özellikle bu, stratejik yaklaşımın daha net biçimde, özel sektörün gelişimini bir yan konu olarak görmek yerine onun geliştirilmesi üzerinde odaklanmasını sağlayabilirdi.

Büyüme, Rekabet ve Üretkenliğe yapılan vurgu özel sektöre yönelik daha net bir odaklanmadan daha fazla fayda görebilirdi

2.14 1997 yılından itibaren, Banka programı yoksulluğun azaltılması ve sosyal kalkınmanın ağırlığı arttı. Hükümetin Banka ile uzun tartışmalardan sonra, bir yoksulluk değerlendirmesi için işbirliğini kabul etmesi, 1998 eğitim reformunu uygulamak için yardım talep etmesi ve 1999 deprem, 1999 ve 2000 krizleri sonrasında acil yardım gereği düşünülürse, bu kayma uygundu. Pratikte bu vurgu değişikliğini uygulamak zaman aldı, çünkü müdahaleler için analitik temel oluşturulması gerekiyordu, güvenlik sorunları yoksulluğun en çok yoğunlaştığı doğu bölgesindeki faaliyetleri sınırlıyordu ve büyümeyi ve sosyal programların mali sürdürülebilirliğini tehdit eden makro-yapısal sorunların çözüme kavuşturulması gerekiyordu. Ancak, dönem sonunda bu alanda diyalog önemli ölçüde ilerlemişti ve yatırım kredilerinde belirgin bir kayma olmuştu (bkz. Tablo 3).

Banka 1997'den sonra Yoksulluğun Azaltılmasına daha çok odaklandı

2.15 Son olarak, Çevre ve Doğal Kaynaklar alanı, diğer dayanaklardan daha az ağırlık verilmesine rağmen, her CAS içinde sürekli belirtiliyordu. 1990'larda hazırlanan iki ülke yardım stratejisi o dönemde çevre yönetiminin çeşitli boyutları için uluslararası antlaşmalara yapılan vurguyu ve Ulusal Çevre Eylem Planlarının (NEAP) hazırlanmasına verilen ağırlığı yansıtıyordu. 1999 yılındaki depremler ve seller 2000 ve 2003 yardım strateji belgelerinde Afet Yardımı ve Yönetimine yeni bir vurguda bulunulması sonucunu doğurdu. Ancak, 6. Bölümde de tartışıldığı gibi, bu dayanak ile ilgili uygulamanın izlenmesi düzensizdi ve etkiler de sınırlıydı.

Stratejide Çevre ve Doğal Kaynaklar görece az vurgulandı

Kredi Programı

2.16 1994 ve 1997 mali yılları arasında, Banka Türkiye'ye sadece bir ya da iki kredi verdi. Portföy büyüklüğünü sürdürdü, çünkü önceki dönemden bazı projeler çok yavaş uygulanıyor ve sonraki dönemlere devrediliyordu. 1998 mali döneminden itibaren kredi düzeyleri önemli ölçüde arttı. Banka eğitim sisteminin genişletilmesini

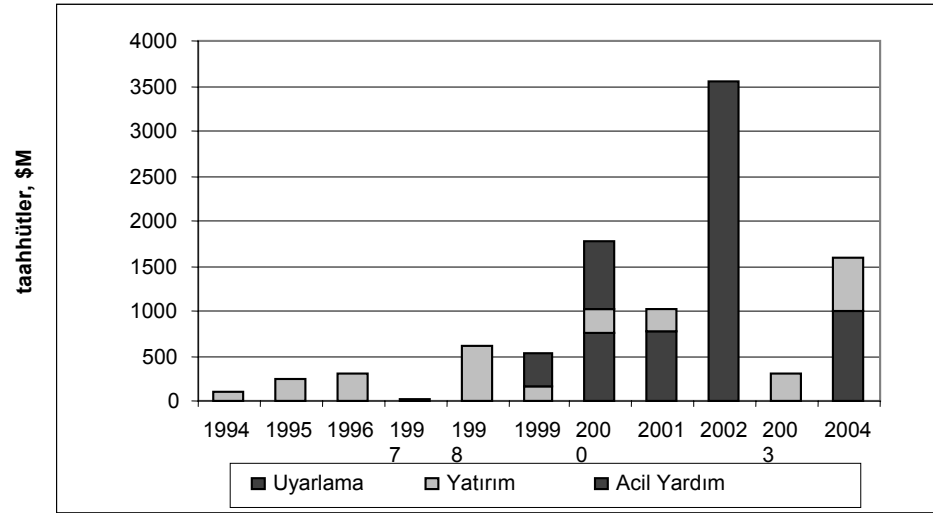
BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE BANKA: MALİ 1994-2004

Bank kredileri Türkiye ekonomisinin değişkenliğini yansıtıyordu—1999 ve 2001 krizlerine devresel karşımlar yanıt verdi

destekledi ve 1998'deki seller ile 1999 depremi Banka'nın acil yardım projeleri için büyük krediler vermesi sonucunu doğurdu. En önemlisi, Fon ile anlaşmaya varılması uyarılama kredilerinin sürdürülmesini sağladı ve Banka'nın yapısal reforma verdiği desteğin merkezinde 760 milyon \$ tutarında bir Ekonomik Reform Kredisi (ERL) yer aldı. 2001 başlarında durumun hızla kötüye gitmesi ve o yılın Mayıs ayında yeni bir istikrar paketi ile birlikte, mali 2002 başında PFPSAL I ve aynı yılın sonlarında 2002 PFPSAL II için taahhütte bulundu. Ayrıca, Tarım Reformu Uygulama Programı (ARIP) ve Sosyal Riski Azaltma Programının (SRMP) onaylanması sonucunda o yıl 3.55 milyar \$ tutarında toplam kredi sağlandı. Bu, high case'de 2 milyar \$ artış anlamına geliyordu ve Banka'nın o yıl kredi açtığı tüm ülkeler arasında en yüksek miktardı. Temmuz 2002'de, eğitim uyarılama kredisinin ikinci taksidinden sonra, seçimler ve hükümet değişikliği sırasında, yaklaşık 18 ay Banka kredisi olmadı. Krediler 2004 yılında mali ayın geri akankismında sadece 1.6 milyar \$ ile devam etti. 2005 mali yılında, tüm yatırım projeleri için toplam 1.8 milyar \$ kredi verildi.

Şekil 1. 94-04 Mali Yıllarında Banka'nın Türkiye'ye Verdiği Krediler

Kaynak: Dünya Bankası İç Veritabanı 2004 sonu

Bu dönemde 10 milyar \$ üzerinde kredi verildi

2.17 İncelenen dönemde, Banka'nın verdiği toplam 34 kredinin tutarı 10.6 milyar dolardı, bunlardan 27'si yatırım veya teknik yardım kredisi, beşi uyarılama kredisi ve ikisi de karmaydı. Aşağıdaki tabloda dört dayanağın her birinde krediler özetlenmektedir. Uyarılama kredilerinin çoğu birkaç sektörde sorunları ele almakla birlikte, esas olarak kamu sektörü ve mali yönetimin iyileştirilmesine yönelikti ve ilk dayanak altında gruplandı. Tümü de 1999 sonrasında gerçekleşen uyarılama kredileri toplam kredilerin yaklaşık yarısı kadar tutuyordu. Aşağıdaki

tabloda da gösterildiği gibi, krediler diğer üç CAS dayanağı arasında oldukça eşit biçimde dağıtılmıştı.

Tablo 3. Başlıca CAS Hedeflerine Göre Türkiye'ye Verilen Banka Kredilerinin özeti (milyon US \$)

CAS DAYANAKLARI	CAS 1 (MY93-96)	CAS 2 (MY97-00)	CAS 3+4 (MY01-04)	TOPLAM
UYARLAMA KREDİLERİ				
Makro Yönetim	0	760	4,428	5,188 (49%)
YATIRIM KREDİLERİ				
Makro Yönetim	62			62 (1%)
Büyüme ve PSD	580	720	905	2,205 (21%)
Sosyal Sektör ve Yoksulluk	217	315	1,111	1,643 (15%)
Çevre ve Afet Yönetimi.	362	1,127	20	1,509 (14%)
TOPLAM	1,221	2,922	6,464	10,607 (100%)

Kaynak: Dünya Bankası İç Veritabanı 2004 sonu

2.18 **Banka Dışı Hibeler:** Banka kredilerine ek olarak, program çeşitli ortak kurumlardan 40'tan fazla yardımda bulunandan toplan 78 milyon \$ tutarında hibeden yararlandı. Bu hibeler Banka tarafından yönetildi ve Ozona Zarar Veren Maddelerin (ODS) azaltılması ile ilgili (toplam 30 milyon \$ üzerinde) iki hibe haricinde, Banka kredileri ile birlikte verildi. Bu hibeler genel olarak, Banka kredilerini uygulayan ya da bunlardan yararlanan Türk kurumlarını güçlendirmeye yönelik teknik yardım veya danışmanlık hizmetlerine fon sağlıyordu.

Ve Banka 78 milyon \$ hibeyi de Türkiye'ye yönlendirdi

2.19 Dönem boyunca çeşitli CAS belgelerinin gösterdiğine göre, 59 operasyon planlanmakla birlikte, planlanan sayının yüzde 58'ine karşılık gelen sadece 34 kredi onaylandı. Türkiye'nin ekonomisinin değişkenliği ve önemli ölçüde öngörülme uyarılma kredisi ihtiyacı, 1999'daki büyük depremle birlikte, CAS kredi programları ve gerçekleşen krediler arasındaki bu farktan kısmen sorumludur. 2000 CAS olayların gerisinde kaldığında, bir CAS güncellemesi hazırlandı. Burada, Hükümetin makroekonomik uyarılma ve yapısal reformlar üzerinde odaklanmasını desteklemek için, üç kredinin yatırım programından çıkartıldığı belirtiliyordu. Diğer operasyonlar da mevcut programın yavaş uygulanmasının kurbanı oldu, bu da yeni faaliyetlerin hazırlanmasını erteledi. Hazırlık için önemli miktarda harcama yapıldıktan sonra bazı projelerden vazgeçildi. Genel olarak, çok sayıda projeden vazgeçilmiş olması CAS'ın yeni yatırım kredilerinin hazırlanma ve uygulanma hızı hakkında gerçekçi olmadığını düşündürmektedir.

CAS kapsamındaki operasyonlardan %60'tan azı gerçekleşti, bu, Türkiye'nin istikrarsızlığı kadar Banka stratejilerinin gerçekçi olmamasını da yansıtılmaktadır

Banka Kredilerinin Kalitesi

1996'da Türkiye portföyü en kötü performans gösteren portföylerden biriydi, ama 1997'de etkin bir düzeltme gerçekleşti

2.20 1996'da, portföyde bulunan 28 projeden 18'i ödeme oranı yüzde 10'dan düşük olan, sorunlu projelerdi. Türkiye portföyü Banka'da en kötü 10 portföy arasındaydı. Bu projelerin çoğu küçüktü, önemli kısmı teknik yardımın finanse edilmesi içindi. Bu sorunu düzeltmek için, Banka yönetimi ve Türk Hazinesinin üst yönetimi 1997'de ortak bir düzeltici eylemi uygulamaya koydu. Önlemler şunları içeriyordu: portföyün toplam büyüklüğünü azaltmak ve etkin biçimde uygulanan projelerle sınırlamak için bir dizi projenin iptali; satın alma ve ödeme prosedürlerinin katılaştırılması; ve devam eden projelerde görev yönetiminin, satın alma ve ödeme yetkisi de dahil, büyük ölçüde yerel ofise bırakılması. Bu portföy kaliteyi belirgin biçimde yükseltti. Sorunlu proje sayısı ikiye indirildi, satın alma projeleri düzenlendi ve ödeme oranları yaklaşık yüzde 20'ye çıktı. 1998 başlarında, Türkiye Avrupa ve Orta Asya (ECA) bölgesinde (riskli projelerin yüzdesine göre) ikinci en kaliteli portföye sahipti. O tarihten bu yana, yatırım kredilerinin sonuçları genellikle tatmin edici oldu. Önceki dönemde, tatmin edici olmayan projelerin büyük ağırlığı CAE döneminin tümünde sonuçların ECA ortalamasının altına düşmesine neden oldu (bkz. Tablo 4). Ancak, belki de en çarpıcı değerlendirme kurumsal gelişime ilişkindir; burada projelerin sadece yüzde 36'sının önemli ölçüde etkili olduğu belirtilmektedir ve bu da projelerin teknik yardım bileşeninin uygulanmasındaki zorluğu yansıtmaktadır.

Tablo 4. 94-04 Mali Yılları Arasında Kapatılan Operasyonların IEG Değerlendirmeleri

Ülke - Grup	Kapatılan Sayı	Sonuçlar:		
		% Tatmin Edicilik	Kurumsal Gelişme: % Önemli Etki	Sürdürülebilirlik % Muhtemel
Türkiye	46	76	36	53
ECA	459	80	51	75
Banka Çapında	2,805	72	41	60

Kaynak: Ek B, Tablo B5b; yüzdeler operasyon sayısına göre.

Bakanlıklarda uygulama kapasitesi yetersiz olduğundan, portföyde sorunlar sürmektedir. Banka uygulama için Proje Uygulama Birimlerini esas almıştır.

2.21 Tablo 5, 2005 mali yılı sonunda, Türkiye portföyünün riskli projeler yüzdesi bakımından, diğer orta gelirli ülkelere göre iyi olduğunu göstermektedir. Ancak, bu karşılaştırmalar değişkendir zira 2004 sonunda operasyonların yaklaşık % 29'u riskliydi. Bazı sorunlar hala devam etmektedir. En önemlisi, uygulayıcı bakanlıklar projelerin sorunsuz yürütülmesi için gerekli kapasiteye sahip değildir; ve tabii, sektör politikalarını formüle etmek ve AB üyeliğine etkin biçimde hazırlanmak için gerekli kapasite. Liderlikte hızlı değişiklikler uygulamayı aksatmış ve kurum geliştirme çabalarını engellemiştir. Banka kapasite geliştirmeye yardımcı olmaya çalışmıştır, ama genellikle bir proje uygulama birimi (PIU) aracılığı ile ki bu da kimi zaman

Kutu 1. Bankaya İlişkin Algılayış Banka Personeli ve Türk Mercileri Arasında Farklılık Göstermektedir

1990'ların sonlarına kadar, yavaş ödenen portföy Banka'da bir çok kimsenin Banka'nın Türkiye'de fazla bir ley elde edemediği sonucuna varmasına neden oldu. Öte yandan, Şimdiki ve eski Devlet görevlilerinin çoğu Banka'nın değerli bir etkide bulunduğu görüşünü ifade etti. Onlara göre, 1990'larda güçsüz koalisyon hükümetleri önemli yapısal değişiklikler üzerinde bir konsensüse varmayı neredeyse imkansız kılsa d, Banka'nın diyalogu ve sürekli ilgisi daha sonraki ilerleme için temel oluşturmuştur. Görüşülen Türk yetkililerin çoğu Banka'nın proje hazırlama ve uygulama sürecinin kalkınma kurumları ve yetkililerin tavır ve yaklaşımları üzerindeki etkilerini yeterince hesaba katmadığını belirtmiştir. Proje uygulama sorunlarının çoğunun o dönem büyük açıklar nedeniyle muadil fonlar olmamasından kaynaklandığını söylemişlerdir.

Kaynak: CAE takımı mülakatları.

dikkati bakanlıklar içindeki kapasite geliştirme fırsatlarından saptırmıştır. PIU'lara yapılan vurgu satın alma alanında, özellikle danışmanlar ve bilgi teknolojisi ile ilgili sorunları yansıtmaktadır. Genel olarak, Türk Hükümeti projeler için Türk veya yabancı danışman görevlendirme konusunda isteksizdir. Yatırım kredilerinde önemli uygulama kararları için sorumlulukların parçalanmış olması, özellikle de DPT'nin proje uygulamasına katılımı konusunda netlik olmadığından, bir sorun olmaya devam etmektedir.

Tablo 5. Türkiye'de Riskli Proje Yüzdesi Benzer Ülkelerden Daha Düşük

Ülke	Proje Sayısı	Net Taahhüt (milyon US\$)	Riskli %
Türkiye	19	5,929.9	5.3
Cezayir	9	337.0	22.2
Romanya	19	1,395.9	0.0
Brezilya	49	4,948.4	18.4
Kolombiya	18	1,151.4	11.1
Tayland	1	84.3	0.0

Kaynak: Dünya Bankası İç Veritabanı Haziran 2005 sonu.

Bilgi Hizmetleri

2.22 1994 mali yılından 1997 mali yılına kadar, Banka Türkiye'nin büyüklüğünde ve karmaşıklığında bir ülke için az sayıda kayıtlı ekonomi ve sektör raporu hazırladı. İncelenen dönemin hemen öncesinde, Banka Devlet Teşebbüsleri ve kalkınmada kadınlar hakkında incelemeler hazırladı. 1993 sonunda, ülke ekonomisini analitik incelemesi tamamlandı. Bir sonraki resmi analitik rapor Nisan 1996 tarihli Ülke Ekonomik Memorandumuydu (CEM). Bu üç yıllık boşluğa iki etken neden oldu. Birincisi, dönem boyunca siyasal

Bank dönemin
çoğunda,
kısmen de Türk
yetkililerin
hassasiyetleri
nedeniyle,
analitik
çalışmalara az
yatırım yaptı

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE BANKA: MALİ 1994-2004

istikrarsızlık nedeniyle Türk yetkililer yoksulluk ve bölgesel kalkınma gibi siyasal bakımdan hassas olarak nitelenen Banka analiz konularına ilişkin bir iç konsensüs geliştiremediler. İkincisi, Banka'nın analitik çalışmasına açık olan sektörlerde bile, Banka az etkili olacağını düşündüğü çalışmalar için kaynak sarf etmeye isteksizdi.

Bunun sonucunda politika diyalogu ve kredi kalitesi zarar gördü

2.23 Bu dönemde Banka sadece birkaç gayri resmi inceleme hazırladı. Politika ve İnan Kaynakları Geliştirme (PHRD) finansmanı ile, proje hazırlıkları kapsamında enerji sektörü hakkında incelemeler yapıldı, daha sonraki dönemde de tarımsal sübvansiyonlar ve ticaret sistemi ve mali sektör incelendi. Ancak, sosyal sektörler, istihdam ve altyapı hakkında derinlemesine analizler yapılamaması, daha önceki bölümlerde ve Ek A'da belirtildiği gibi, Banka'nın o dönemde yatırım portföyünün çoğu zaman yetersiz sonuçlar vermesinde bir etkidir.

1998'den sonra ekonomi ve sector analizleri Banka'nın programında daha çok yer tuttu

2.24 1998 mali yılından sonra, daha normal bir analitik çalışma düzeni gelişti. ÜÇ rapor, Ülke Ekonomik Memorandumu, Yaşam Standartları Değerlendirmesi ve Kamu Harcamaları ve Kurumsal Değerlendirme 2000 ve 2002 yılları arasında uyarılma kredileri için temel oluşturdu. Daha sonra, Sağlık, Tarım, Eğitim ve İşgücü Piyasaları (son üçü inceleme döneminden sonra dağıtıldı) ve Belediye ve Su sektörleri hakkında incelemeler Banka'nın bu alanlarda kredilerinin bağlamı ve yönü hakkında bilgi sağlayarak daha önceki önemli boşluğu doldurdu.

Türk yetkililerin hala süren hassasiyetleri raporların, Banka'nın ortak sahiplenmeyi sağlamak için çalıştığı durumlar haricinde, dağıtımını sınırlamaktadır

2.25 Hassas konuların kapsamı zaman içinde daralmış ve Banka artık yoksullukla ilgili konularda önemli bir programa sahip olsa da, Hükümet hala zaman zaman farklı bakanlıkların ve kurumların görüşlerine ilişkin nihai bir sonuca varamamaktadır ve bu nedenle resmi raporların yayınlanmasına izin verme konusunda isteksizdir. Örneğin, geçen yıl Banka'dan Cinsiyet hakkında bir raporu, Banka personeli Hükümetin yorumlarına göre gözden geçirmek için çaba harcadıktan sonra, Banka belgesi olarak yayınlamaması istenmiştir. Konuları önceden belirleme ve karara varma ve bunları Hükümetin katılımıyla işbirliği içinde yürütme kilit önemdedir. Kamu Harcamaları ve Kurumsal Değerlendirme (PEIR) incelemesi farklı bir reform konuları kümesinin sahiplenilmesini ve konsensüye varılmasını sağlama konusunda mükemmel bir örnektir. Sağlık Sektörü raporu, Yoksulluk Değerlendirmesi ve yapılacak olan Eğitim Sektörü İncelemesi (ESS) de işbirliği içinde katılımcı çalışma açısından iyi uygulamaları yansıtmaktadır.

2.26 Banka'nın ekonomi ve sektör raporlarının kamuya açıklığı ve dağıtımının sınırlı olmasına rağmen, Türkiye ekonomisine en önemli katkısının bir bilgi kaynağı olmak olduğu açıktır. Türk yetkililer ve akademisyenler genel olarak Banka'nın analitik çalışmalarını kaliteli olarak nitelemektedir. Sadece az sayıda rapor Kalite Güvence Grubu (QAG) tarafından incelenmiş ve tümü de tatmin edici olarak

Banka'nın bilgi çalışmalarının kredileriyle birleştirilmesi programın etkinliği için çok önemlidir

değerlendirilmiştir. Bütünüyle ve öncelenen dönemin başlarında analitik çalışma programının dar olmasına karşın (bkz. paragraf 2.23), Banka'nın analitik çalışmaları hem Banka içinde Banka kredilerini bilgilendiren bir bilgi temeli yaratmak hem de Banka ve kilit bakanlılardaki yetkililer arasında bir konsensüs geliştirmek bakımından önem taşımıştır. Banka uyarılama kredilerini, tespit ve analizine yardım ettiği kilit yapısal reformları desteklemek için bir araç olarak etkin biçimde kullanmıştır. Bu, Türkiye'nin politikalarını şekillendirilmesine yardımcı olmuştur. Benzer bir yaklaşım, şimdi daha geniş biçimde altyapı ve sosyal sektörlerle ilgili konulara uygulanmaktadır. Bilgi ve kredilerin bir araya getirilmesi Banka için Türkiye'de kritik önemde bir operasyonel araç olmuştur ve bu ikisi arasında doğru dengenin korunması Banka'nın gelecekteki etkinliğinin anahtarı olmaya devam edecektir.

Ortaklıklar

2.27 **Uluslararası Para Fonu** 1993-97 mali döneminde, Türkiye'de Banka ile IMF arasında etkileşim sınırlı oldu. Genel bir işbölümü ile, IMF vergi konularında odaklanırken Banka da kamu harcamalarına odaklandı. 1997'de mali sektör çalışmasından itibaren, çok daha yakın bir işbirliği gelişti. 1999 krizi ile, Fon liderliği aldı ve Türk yetkililer ile döviz kuru bazlı bir istikrar programını müzakere etmeye başladı. Destek açıklamalarına ve Banka'nın uyarılama kredilerine devam etmesine rağmen, bu programın uygulanabilirliği konusunda Banka içinde görüş ayrılıkları vardı.

2.28 2001 yılında yeni programın benimsenmesiyle, Banka ve Fon yakın bir işbirliği içinde çalıştı ve o tarihten beri de çalışmayı sürdürdüler. Birçok bakımdan Türkiye, Banka ve Fon'un çok etkin bir koordinasyonu için iyi bir örnektir. Fon'un mali destek ölçeği yapısal reform konusunda güvenle hareket etmesine yardımcı olmuştur. Banka, Fon programlarını öncelikli yapısal reformlara yönlendirebilmiş ve tasarımlarını desteklemek için gerekli teknik desteği sağlamıştır. Banka'nın kamu harcamaları yönetimi, enerji fiyatlandırması, tarımsal fiyatlandırma ve sübvansiyonlar ve mali sektör reformu hakkındaki çalışmaları IMF programının yapısal kriterlerine yansımıştır.

2.29 **Uluslararası Finans Kurumu** Dünya Bankası'nın ülke bürosu Ankara'dadır, Uluslararası Finans Kurumu'nun (IFC) ise İstanbul'da bir bölge bürosu vardır. İki kurum arasında etkileşim azdır ve programların koordinasyonu amaçlı olmaktan çok rastlantısaldır. Ortak CAS belgelerini hazırlanması daha iyi bir koordinasyon sonucunu doğurmamıştır. IFC Türkiye'de iş camiası ile çok iyi ilişkiler sürdürdü, ama bu Dünya Bankası programlarına yansımada. Belki de rastlantısal olmaksızın, Banka programlarının özel sektörün gelişimi önündeki engeller üzerinde odaklanması daha azdı, sadece bunların makroekonomik istikrarı ve mali sektörü etkilemesi ile

sınırlıydı. Ülke Direktörünün bu alana yönelmesi ile, Banka özel sektör ile bağlantılarını önemli ölçüde ilerletti ve Ülke Direktörü ticaret ve sanayi odaları tarafından düzenlenen çeşitli etkinliklere konuşmacı olarak, düzenli katılmaya başladı. Ne var ki hala Ankara'daki kadrodan kimse özel sektörün gelişimi konusunda ilgilenmekle görevlendirilmemiştir ve IFC ile herhangi bir koordinasyon yapısı tanımlanmamıştır. IFC Bağımsız Değerlendirme Grubu tarafından, bu CAE ile paralel olarak bir Türkiye değerlendirmesi hazırlanmıştır.

Banka AB üyeliği ile tutarlı bir programdan, bu üyeliği destekleyen bir programa yönelmektedir

2.30 **Avrupa Birliği:** Dönem boyunca, Banka Türkiye'nin hedeflerini programlarına ve analitik çalışmalarına dahil etmiştir ve örneğin, son zamanlardaki eğitim ve sağlık projeleri ve PEIR tavsiyelerinin uygulanması gibi, özel işbirliği alanları mevcuttur. Banka mevzuat veya idari değişikliklere ilişkin olarak tavsiyelerinin AB üyeliği ile uyumlu olmasına dikkat etmiş ve önerileri sunmadan önce incelemeleri için Ankara'ya AB ülkelerinden uzmanlar getirmiştir. Banka ve AB kısa süre önce Brüksel'de bir araya gelerek Türkiye'nin makro ve yapısal uyarılama ihtiyaçları bağlamında AB üyeliği konusunu inceleyecek bir Banka CEM kapsamı hakkında görüşmüşlerdir. AB ile ilişkili çalışmaların strateji ve programın ilerlemesinde merkezi önemde bir özellik olması muhtemeldir.

Diğer yardım yapanlarla koordinasyon özellikle afet yardımı alanındadır

Avrupa Komisyonu bu hususlarda Banka'nın desteğini alma isteğini ifade etmiştir.

2.31 **Diğer Yardım Yapanlar:** Banka'nın diğer yardım yapanlarla en önemli işbirliği 1990'da deprem ve sel afetleri sonucunda gerçekleşti ve İspanya, Japonya, İsviçre'den kurumlar, İslami Kalkınma Bankası, EIB, UNDP ve UNFPR paralel yardım ve rehabilitasyon çabalarında Banka ile birlikte çalıştı.

Banka'nın akademik çevrelerle iyi ilişkileri vardır, ama Türkiye'de yeni gelişen NGO'ların kapasitesini geliştirmek için yapılan çalışmalar azdır

2.32 **Sivil Toplum ve NGO'lar** Banka Türk sivil toplumunun bazı kesimleri ile yakın bir işbirliği içinde çalıştı. Örneğin, Banka'nın Türkiye'deki akademik çevrelerle iyi ilişkileri oldu. Türk akademisyenler birçok Banka programında danışman olarak görev yaptılar ve Banka'nın sponsorluğunu yaptığı seminer ve istişarelerde görüş bildirdiler. 1980'lerde çok iyi olan özel sektör ile ilişkiler, 1997 mali yılı öncesindeki dönemde seyrekleşti ama son yıllarda düzeldi. Banka'nın desantralizasyonu ile birlikte medya ile ilişkiler hızla artı ve Banka'ya diğer orta gelir düzeyindeki borçlulara kıyasla, basında daha çok yer verildi. Öte yandan, Banka Türkiye'deki parlamenterler ile sistematik ilişkiler içinde değildir. Ancak, en önemli eksiklik sivil toplum kuruluşlarına ilişkindir. Türkiye'de NGO sektörü (yeni AB üyeleri de dahil) AN ülkelerine kıyasla görece az gelişmiştir, ama son yıllarda büyümektedir. Banka'nın diğer borçlularına kıyasla, NGO'ların Banka tarafından desteklenen programlara katılımı azdır ve özellikle daha önceki yıllarda NGO'lara ulaşmak ve onları desteklemek için fazla girişimde bulunulmamıştır. Bunun bazı önemli istisnaları vardır. Yolsuzlukla mücadele çalışmalarında, bir ortak NGO sivil toplum

araştırmaları yapmakta, ve eğitim ortağı NGO ise devam etmekte olan eğitim sektörü incelemesinde sivil toplumdaki paydaşlarla bağlantıları düzenlemektedir.

Program Sonuçlarının Değerlendirilmesi

2.33 İncelenen dönemde, Banka desteklediği sonuçları her zaman nicel ve izlenebilir şekilde tanımlamamıştır. Bundan sonraki Bölümlerde sonuçları analiz etmek için benimsenen yaklaşım 2004 mali yılında her dayanak kapsamındaki sonuçları 1994 mali yılındaki durumla karşılaştırmak ve sonuçların ne kadar tatmin edici, kurumsal gelişmenin ne kadar önemli olduğunu, sonuçların sürdürülebilir olup olmadığını ve Banka'nın sonuçlara ne katkıda bulunduğunu incelemektir.

Bölüm 3-6'da dört dayanağın her birinde program sonuçları değerlendirilmektedir

3. Birinci Dayanak: Makroekonomik İstikrar

3.1 İncelenen dönemde Türkiye ekonomisinin çarpıcı özelliği değişkenliğidir. Bu dönemde üç ayrı kez, 1994, 1999 ve 2001’de, döviz piyasaları Hükümetin ekonomiyi istikrara kavuşturmak için kapasiteye ya da istekliliğe sahip olduğuna ilişkin güvenlerini kaybettiler. Para ciddi bir devalüasyon geçirdi ve Hükümetin finansman ihtiyaçlarını karşılamak için çok yüksek gecelik faiz hadleri gerekti. Mali kriz bu üç kriz yılının her birinde reel ekonomide yüzde 5-7 düşüşe dönüştü (bkz. Şekil 2). Temelde yatan sorun mali dengesizlikti ve bu yüzden Hükümet dönem boyunca yaklaşık olarak yıllık ortalama yüzde 12’ye eşdeğer bir oranda borçlandı. Üç krizde de Hükümetin GSYH’nin yaklaşık yüzde 5’i kadar ek vergiler koyması ya da harcamaları kısması gerekti.

Kamu Kesimi Mali Yönetiminin İyileştirilmesi

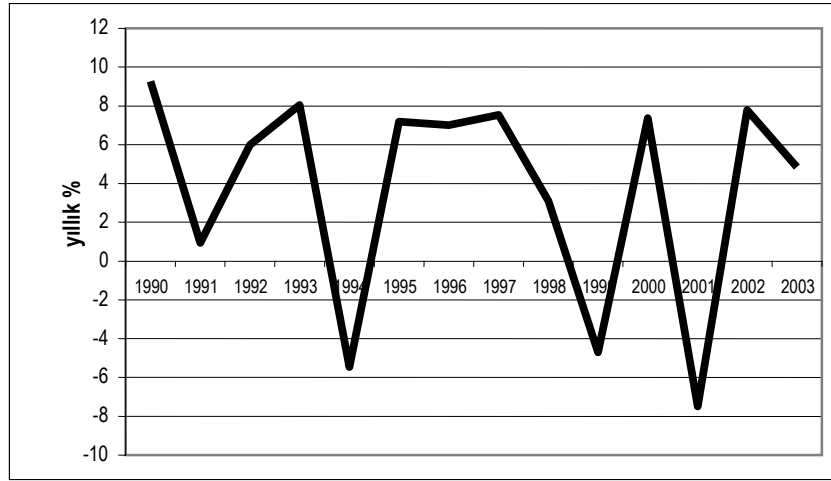
3.2 **Sonuç:** 1990’larda Türkiye’deki mali sorunun temeli formal bütçe açığı değil, çok sayıda bütçe dışı fon (BDF) ve bütçe dışı mali transferlerini finanse etmek için Devlet Bankalarının kullanılmasında yatıyordu. Sorun 1999 krizine kadar düzenli biçimde daha da kötüleşti. İlk görev BDF’leri bütçeye dahil ederek ve harcamaları parlamento incelemesine tabi tutarak bütçeye saydamlık kazandırmaktı. 2000 yılında ilk grup BDF’ler kapatıldı. 2001 yılında, reform paketi geri kalan BDF’lerin neredeyse tümünü bütçe çerçevesine dahil etmeye yönelik mevzuatı içeriyordu. İkinci görev BDF’lerin oluşturulmasına yol açan katı kontrol sistemlerinin ortadan kaldırılmasıydı. Bu hala başlangıç aşamasında olmakla birlikte, dönem sonuna doğru Sayıştay’ın işlevini tek tek harcamaların onaylanmasından harcama sonrası denetime kaydırma yönünde bir mutabakat ile bir ilerleme gerçekleşti.

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ Açığın sürdürülebilir şekilde azaltılmasını sağlayacak yapısal reform ihtiyacı Banka’nın CAE dönemi boyunca diyalogunda merkezi bir yere sahip oldu
- ❖ Güçsüz koalisyon hükümetleri bütçe dışı fonlar, devlet bankaları aracılığı ile finansman ve açıklar sorunlarını ele alamadı.
- ❖ 1999 ve 2001 yıllarındaki mali krizler etkin eylemlere yol açtı, bütçe dışı fonların tamamına yakını kaldırıldı ve açıkları azaltmak için adımlar atıldı
- ❖ Enflasyon birden düştü ve yüksek büyüme hızları art arda dört yıl sürdürüldü; ama devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesi ve emeklilik sistemindeki açıkların azaltılması hala tamamlanmamıştır ve gündemdedir

**1994 -2004
arasında, mali
dengesizliklerde
n kaynaklanan
üç kriz dönem
boyunca
büyümenin
faydalarının
çoğunu sildi**

Şekil 2. Türkiye Üç Kez Mali Kriz Yaşadı
(GSYİH yıllık büyüme yüzdesi, 1990-2003)

Kaynak: Ülke Ofisi veritabanı

1998 mali yılına kadar, mali sorunda Banka'nın etkisi az oldu

3.3 **Banka'nın Katkısı:** Banka 1994-98 mali döneminde, politika oluşturanların yapısal reform ihtiyacına kulak vermesini sağlamada fazla başarılı olamadı. ÜEM'ler mevcut olan en önemli araçtı ve BDF'ler dahil, kamu kesimi mali işlemlerinin kapsamlı bir görünümü sunan, yaygın biçimde dağıtılan birkaç belgeden biriydi. Bu hususlarda biraz hareket sağlamak için uyarılama kredisi seçeneği olmadığından, Banka 1995 yılında geniş kapsamlı bir Kamu Mali Yönetimi Projesi (KMYP) ile teknik yardıma yöneldi. KMYP sınırlı bir katkı sağladı. IEG değerlendirmesi bu projenin fazla iddialı olduğunu ve kilit bakanlıklar arasında yeterince sahiplenilmediğini göstermektedir. Tatmin edici olarak değerlendirilen tek bileşen Gümrük Yönetimi için destek oldu.

Bank uyarılama operasyonları ve analitik çalışmalar fonların yeniden bütçeye dahil edilmesine yardımcı oldu ve bu fonların oluşturulmasına yol açan harcama katılıkları ele alındı

3.4 Ancak 1999 ve 2001 krizlerinden sonra Banka bu konularda ilerleme sağlayabildi. Ekonomik Reform Kredisi (ERK) ve PFPSAL kritik reformu, bütçe dışı fonların bütçe çerçevesine dahil edilmesini destekledi. 2000 Ülke Ekonomik Memorandumu ile 2001'de başlatılan Kamu Harcamaları ve Kurumsal Değerlendirme kurumsal reform ve değişikliklerin sürdürülebilirliği için temel oluşturarak uyarılama kredilerinin önemli ölçüde desteklenmesini sağladılar. Kamu Harcamaları ve Kurumsal Değerlendirme, sürmekte olan bütçe ve harcama süreçleri reformunu harekete geçirme konusunda özellikle önemli oldu. Birinci olarak, Banka ve başlıca bakanlıkların oluşturduğu bir ortak çalışma grubu, bakanlıklarda bütçe dışı düzenlemelerin yaratılmasına yol açan katı bütçe kontrol rejiminde bir reform ihtiyacını kabul etti. Hükümet birkaç harcama kategorisinde bütçe kaynaklarının yeniden tahsisinde daha fazla yönetsel takdire tanıyan altı pilot çalışmayı başlattı. Bu, Maliye Bakanlığı'nın daha geniş çaplı bir kontrol rejimi reformunun gerekliliği konusunda ikna edilmesine yardımcı oldu. İkinci olarak,

bu çaba Sayıştay'ın dış denetim imkanının güçlendirilmesine ve 2004 yılında harcama için olur vererek bütçenin yürütülmesine katılımının sona erdirilmesine yardımcı oldu. Sayıştay'ın denetim ilkesinde, kapsamının genişletilmesi de dahil önemli iyileştirmeler öneren Sayıştay Kanun taslağı Meclis'e sunuldu. Üçüncü olarak, Banka orta vadeli bir mali çerçeveye yönelik ilerleme için çabalara destek verdi. Bu artık bir kanun gereğidir ve Banka, AB teknik yardımı ile birlikte hükümete yardım sağlamaktadır.

Yapısal Reformların Desteklenmesi

DEVLET TEŞEBBÜSLERİNİN AÇIĞININ AZALTILMASI

3.5 **Sonuç:** İnceleme döneminin başlangıcında, Türkiye'deki Devlet Teşebbüsleri Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin yaklaşık yarısını oluşturuyordu. Devlet Teşebbüsleri sektörünün bütçesel yükü yaklaşık olarak GDP'nin yüzde 5'i kadardı. Üretimleri GDP'nin janaca yüze 10'unu ve istihdamları da tarım dışı toplam istihdamın yüzde 6'sını oluşturuyordu. Başlangıçta, çabalar Devlet Teşebbüslerinin özelleştirilmesi üzerinde odaklandı. Bunun potansiyel olarak ikili yararı vardı: hem daha az transfer sonucu harcamaların azalması hem de özelleştirmeden elde edilen kazançla gelirlerin artması. Uygulamada, özelleştirmelere karşı Türk mahkemelerinde davalar açıldı ve mecliste de muhalefetle karşılaştı. Program 1990'larda yavaş ilerledi. 1999 ve 2001 krizlerinden sonra, belediyelere ait teşebbüsler de dahil olmak üzere, Devlet Teşebbüsleri üzerindeki bütçe kısıtlamaları katılaştırıldı, istihdam düzeyleri ve fiyatlandırma kararları yakından izlendi. Bazı Devlet Teşebbüsleri karsız tesisleri kapattılar ve istihdamı azalttılar; bunların sonucunda toplam Devlet Teşebbüsleri mali sonuçlarında bir artış ve mütevazı bir işletme fazlası oldu. Son yıllarda, özelleştirme programına yeniden hız verildi ve 2004 yılında teşebbüslerdeki payların satışından gelirler şimdiye kadar en yüksek düzeye ulaştı.

3.6 **Banka'nın Katkısı:** Dönemin hemen öncesinde, Banka Devlet Teşebbüsleri hakkında bir inceleme yayınladı ve teşebbüslerin performansının iyileştirilmesi için bir dizi seçenek önerdi. 1994 yılında olası bir uyarılama kredisi ile ilgili tartışma kapsamında, Banka uzun bir koşullar listesi hazırladı ve bunlar arasında özelleştirme belirgin bir ağırlığa sahipti. Türk yetkililer uyarılama kredisini sürdürmemeye karar verdiğinde, bunun yerine Özeleştirme Uygulama Destek kredisi ile, esas olarak kamu şirketlerinin özelleştirme için hazırlanmasına teknik yardım amacıyla, 100 milyon \$ sağlandı. Kredinin tediyesi çok yavaş oldu ve büyük miktarı onyılın sonunda, kapanış sırasında iptal edildi. IEG tarafından tatmine edici değil şeklinde nitelendi. Banka özelleştirmeye yönelik çabaları uyarılama kredilerinde altyapı özelleştirmesi için özel koşullar ve 2001 mali yılında (2005 mali yılında izleme ile birlikte) Özelleştirme Sosyal Destek projesi ile özelleştirilen Devlet

KİT'leri açığı önemli ölçüde azaltıldı, ama özelleştirme bunda sanıldığından daha az yere sahip oldu

Bank'nın dönem boyunca özelleştirme üzerinde odaklanması fazla etkili olmadı

Teşebbüslerinin çalışanları için daha güçlü sosyal güvenlik ağlarına destek vererek sürdürdü. Bankacılık ve altyapı özelleştirmeleri muhtemelen programın en az başarılı kısmıydı, ilerleme çok yavaş oldu ve sürdürmek için koşullardan vazgeçilmesi gerekti.

TARIMSAL SÜBVANSİYONLARIN AZALTILMASI

Büyük tarımsal sübvansiyon yükünün azaltılması bir başarı sinyalidir

3.7 **Sonuç:** Tarım sübvansiyonları bütçede en ciddi açık kaynakları arasındaydı. Bunların etkin olmadığını ve muhtemelen gelir eşitsizliğini arttırdığını gösteren analitik çalışmalara rağmen, sübvansiyonlar ile siyasal vesayet sistemi arasındaki yakın bağlantılar bu sistemin dönemin büyük bir bölümünde devam etmesini sağladı. 2000 yılında, girdi sübvansiyonları önemli ölçüde azaltıldı ve çiftçilere doğrudan gelir desteği (DGD) sağlayan yeni bir rejim uygulanmaya başlandı. Yakın zamanda Banka tarafından yapılan bir analize göre, bunun sonucunda 4 milyar \$ üzerinde net mali gider düşüşü sağlandı. Çiftçilere yapılan transferler öncekine göre daha iyi hedeflendi, çünkü doğrudan gelir desteği çiftçi başına 50 hektar ile sınırlandırıldı, böylece bundan büyük çiftlikler, hasat ve girdi ile ilgili sübvansiyon programlarında olduğu gibi daha fazla sübvansiyon alamadılar. Yine aynı incelemeye göre, müdahale alımlarının azaltılması ile, Türkiye'de gıda fiyatları 2001 yılında dünya piyasası düzeylerine göre düşüş gösterdi ve 2002'deki artışlara rağmen hala 2000 yılı düzeylerinin altındaydı. Bunun yoksullar için önemli avantajları oldu.

Buna Banka önemli katkıda bulunmuştur

3.8 **Banka'nın Katkısı:** 1996 yılında, Banka tarımsal sübvansiyonlarla ilgili olarak, başlangıçta ticaret üzerinde odaklanan ve daha sonra birçok sektörü kapsayan derinlemesine bir analitik çalışma programı başlattı. Bu husus Hükümete sunulan gizli kayıtlı incelemelerde yer almıştır. Bunlar sübvansiyon rejimini değiştirme çabalarını sürdürme yönündeki karara önemli katkıda bulunmuştur. Bu, Ekonomik Reform Kredisi, Tarım Reformu Uygulama Kredisi ve PFPSAL'lar için anlaşmaların bir parçası olmuştur. Bu değişiklik, hem mali açıdan hem de verimlilik ve öz sermaye kazançları üzerinde büyük etkide bulundu. Bu, Banka'nın Türkiye'de en önemli kazanımlarından biridir ve faydalarının sürmesi için uygulama ve etkilerinin izlenmesine devam edilmelidir.

Popülist önlemler uluslararası standartlara göre çok cömert bir emeklilik sistemi yarattı ve reformlar bunu düzeltmek için yeterli adım atmadı

EMEKLİLİK SİSTEMİ AÇIĞININ AZALTILMASI

3.9 **Sonuç:** 1992 yılında, hükümet seçimlerden önce popülist bir uygulama ile, devlet memurlarının emekli maaşlarını arttırdı ve asgari emeklilik yaş sınırını kaldırdı. Daha sonraki Türk hükümetleri bu uygulamaların mali sonuçları ile boğuştu. Emeklilik sistemindeki büyüyen açığa ilişkim kaygıların artması sonucunda, 1992 yılında reform önlemleri uygulamaya konuldu. Bu önlemler arasında emeklilik yaş sınırının yeniden uygulanması ve giderek yükseltilmesi, emekli ödemelerinde azalmalar, katkılarda artışlar ve emekli maaşı ayarlamaları için "depolitize" bir formül benimsenmesi

vardı. Bu önlemlerin uygulanabilirliği, “her şeyin yolunda gideceği” bir senaryoya, özellikle katkıda bulunan sayısında artışa bağlıydı ve bu durum gerçekleşmedi. Bunun sonucunda büyük ve artan bir açık oluştu. Buna ek olarak, bir Türk mahkemesi değişikliklerden bazılarının emeklilik sisteminin mevcut katılımcılarına uygulamayacağı yönünde karar verdi.

3.10 2001 yılında, belki de bunun kamu görevlilerinin reform paketinin tümüne karşı çıkmaları sonucunu doğuracağı kaygısıyla, emeklilik konusu reformların kapsamına hiç girmedi. Sistemdeki açık hızla artmaktadır. Katkıda bulunanlarda artış olmamıştır, bu da formel istihdam düzeyinde 1999 reformları sırasında tahmin edilenden daha yavaş bir büyümeyi ve daha düşük bir katkıda bulunma oranını yansıtmaktadır. 1999 yılındaki değişikliklerle bile, emekli ödemeleri çok fazladır. Değiştirme hadleri yüksek (yüzde 65-75) ve asgari katkı süreleri düşüktür (19.4 yıl). Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından tavsiye edilen hedef değişme oranı 30 yıl katkıdan sonra brüt ücretin yüzde 40’ıdır. Son olarak, asgari emeklilik yaşı o kadar düşüktür ki (kadınlar için 43 ve erkekler için 46), ödemeler çok uzun yıllar devam etmektedir. Bunlara ek olarak, Hükümetin 2003 ve 2004 yıllarında maaşlarda artış yapma ve endeks mekanizmasını değiştirme kararları da açığa katkıda bulunmuştur.

3.11 **Banka’nın Katkısı:** Emeklilik sistemindeki büyüyen açığın Türkiye’de yapısal reformun başarısızlıkları arasında sayılması gerekirken birlikte, Banka ERL’de, eğer uygulanmasaydı bugün açığın daha büyük olacağı bazı önlemlerin yer almasını sağlayarak olumlu katkıda bulunmuştur. Emeklilik sisteminin açığını azaltma yönündeki önlemler PFPSAL’lara dahil edilmemiştir; bu açıktır ki gündemin zaten çok geniş kapsamlı olduğu ve siyasal dengeğin paketin tümünü riske atmadan buna izin vermeyecek kadar hassas olduğu yönündeki görüşü yansıtmaktadır. Bununla birlikte, Banka, Hükümet ile birlikte çalışarak emeklilik sonuçları ve reform seçeneklerinin değerlendirilmesi için analitik kapasite oluşturmasına yardım etmiştir. Buna, 2005 başlarından beri önemli bazı reformların Hükümet tarafından düşünülmesi de dahildir.

DEVLET BANKALARININ İŞLEYİŞİ VE MALİ YAŞAYABİLİRLİĞİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

3.12 **Sonuç:** 1990’ların büyük kısmında, bütçe sübvansiyonlarına fon sağlamak için Devlet Bankaları kullanıldı ve bu nedenle Hükümet yüksek miktarda şarta bağlı borç yaptı. 2001 yılında, Devlet Bankalarının borçları bütçe tarafından tekrar finanse edildi. Bu Bankaların yönetimi profesyonelleştirildi ve giderleri düşürmek için ciddi çabalar sarf edildi. 2001 yılından bu yana, Devlet Bankalarının personel sayısı 30.000, şube sayısı da 820 azaldı. Ancak, Devlet Bankalarının rolü hala net değildir ve hangi işletme modeline göre

Emeklilik sisteminin açığı büyümektedir ve mali istikrar için ciddi bir risktir

Banka sonucu yeterince etkileyememekle birlikte, kapasite oluşturulmasına ve sorunun farkına varılmasına yardımcı oldu

faaliyet gösterecekleri belirsizdir. Geçmişte, sadece Devlet kağıtlarına yatırım yapmak karlı olmuştu, ama bunların getirileri mevduat kazançları seviyelerine yaklaşacak kadar düştüğünden , artık bu cazip değildir. Devlet Bankaları bu nedenle, özel kredi için piyasada özel bankalarla rekabet etmek zorunda kalacaktır.

Banka devlet bankalarının yarattığı riski doğru teşhis etti, ama özelleştirmeleri konusunda yeterli sonuç alınamadı

3.13 **Banka'nın Katkısı:** Banka tutarlı biçimde, Devlet Bankalarının özelleştirilmesinde ısrar etti. Banka haklı olarak, bir kriz durumunda Hükümetin karşılaşacağı şarta bağlı borçlar hakkında ciddi kaygılar besledi. Bu kaygının haklı olduğu, 2001'de Devlet Bankalarının yeniden sermayelendirilmesi maliyeti 22 milyar \$ ya da GSYİH'nin yüzde 14.7'si kadar tuttuğunda görüldü. Dönem boyunca, bankanın analitik çalışması sonucunda Devlet Bankalarının olası yeniden yapılandırılması hakkında çeşitli gayri resmi incelemeler hazırlandı ve bunlar PFPSAL anlaşmalarına dahil edildi. PFPSAL tarafından desteklenen reform programı kapsamında, bir Devlet Bankası, Emlak Bank başlıca devlet bankası olan Ziraat ile birleştirilerek kapatıldı; finansa edilmeyen " görev zararlarının" (yani Devlet Bankalarının Hükümetin sosyal programlarını ve sübvansiyonları finanse etmek zorunda oldukları için uğradıkları zararların) önlenmesi için kanunlar çıkartıldı; ve iki kamu bankası, Ziraat ve Halk Bank operasyonel yeniden yapılandırmadan geçirilerek, personelin yarısına yakını işten çıkartıldı ve bazı şubeleri kapatıldı. Yine de nihai hedef olan Devlet Bankalarının özelleştirilmesi, bu yönde hareket etme konusunda prensip anlaşmasına karşın, henüz gerçekleşmekten çok uzaktır.

Birinci Dayanak Sonuçlarının Değerlendirilmesi

İlk dayanak sonuçları ılımlı ölçüde tatmin edici, kurumsal gelişim önemli ve sürdürülebilirlik muhtemel olarak değerlendirilmekte dir

3.14 Dönemin tümü için yapılan **ılımlı ölçüde tatmin edici** değerlendirmesi ilk yıllardaki tatmin edici olmayan sonucu ve emeklilik sistemi ilke devlet bankalarının özelleştirilmesindeki eksiklikleri yansıtırken, 1999 ve 2001 yıllarında Türkiye'de istikrar için atılan adımlar son onyılda, uluslararası düzeyde iktisat politikasının başarı öykülerinden biridir. Kısa süre önce bir iktisatçı şöyle yazmıştır: "*bir kriz ziyan edilemeyecek bir şeydir.*" Bu ana kadarki kanıtlar Türkiye'nin 1999 ve 2001 krizlerinin sunduğu reform fırsatlarını değerlendirdiğini göstermektedir.

3.15 **Önemli** kurumsal gelişme gerçekleşmiştir. Bütçenin saydamlığı artmış ve Maliye Bakanlığı'nda, bütçe dışı fonların büyümesine neden olan, katı ve verimsiz kontrol sistemlerinin kaldırılmasına başlanmıştır. KİT'lerin ve Devlet Bankalarının daha ticari tarzda yönetilmesi yönündeki adımlar da önemli kurumsal gelişmelerdir.

3.16 Bu sonuçların sürdürülebilirliği **muhtemel** olarak değerlendirilmektedir. Kısa vadede bazı olumlu etkenler mevcuttur. Birinci olarak, kilit makro değişkenler (birincil artık, kamu borçlanması, kamu borcu) dört yıldır IMF tarafından sürdürülebilirlik için zorunlu

görülen seviyede tutulmaktadır. İkinci olarak, gerektiğinde düzeltici eylemde bulunabilecek daha iyi bir konumda olan, bir çoğunluk hükümeti vardır. Üçüncü olarak, enflasyon onyıllardır ilk kez tek haneli rakamlara düşmüştür ve faiz hadleri hızla düşmektedir. Dördüncü olarak, ihracat yüksek düzeydedir. Uzun vadede çok önemli bazı etkenler de mevcuttur. Birincisi AB'ye katılım amacının sağladığı 'payandadır.' İkincisi, şimdiki ve gelecekteki hükümetler için kazanımları riske atmama yönünde bir siyasal teşvik unsuru vardır. Bununla birlikte, henüz zaferi ilan etmek için çok erkendir. Emeklilik açığı ciddi bir risk etkeni olmayı sürdürmektedir ve reel döviz kuru son iki yılda önemli ölçüde artmıştır. Sürdürülebilirlik için dikkatli makroekonomik yönetim konusunda sürekli kararlılık gereklidir.

Tablo 6. Birinci Dayanak: Makroekonomik İstikrar Sonuçları

<i>Gösterge</i>	<i>Başlangıç</i>	<i>Sonuç</i>	<i>Yorumlar</i>
GSMH içinde birincil artığın yüzde payı	2.3 (1993)	6.9 (2004)	Önemli gelişme, ama mevcut yüksek borç düzeyleri göz önüne alındığında, sürdürülmesi gerekli.
Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %)	66.1 (1993)	10.6 (2004)	Enflasyon 2004 sonunda tek haneli rakamlara düştü; 35 yıldır en düşük düzeyde.
PSBR/GSYİH	12.1 (1993)	6.2 (2004)	Burada da etkileyici bir ilerleme var, ama hala uluslararası standartlara göre yüksek.
Toplam borcu GSMH içindeki yüzde payı	35.1 (1993)	63.5 (2004)	Rakam başlangıç noktasının iki katı olmakla birlikte, 2001'deki % 100 seviyesine göre hızlı bir düşüş oldu.
Bütçe dışı fonların GSMH içindeki yüzde payı	5.3 (1993)	1.1 (2003)	Önemli ilerleme. Bütçe dışı fonların çoğu bütçeye dahil edildi.
Devlet teşebbüslerindeki personel sayısı	434,655 (2000)	330,450 (2004)	Özelleştirme ve aktarımları yansıtıyor.
KİT'lerin vergi sonrası işletme karı/zararı (milyon US\$)	(5,928) (1993)	998 (2004)	Önemli iyileşme, ama birçok taahhüt sermaye yoğun olduğundan, hala yatırımın getirisi düşük.
Devlet teşebbüslerinin toplam personel sayısı	50 (1994)	40 (2004)	Özelleştirme programı altyapı harici teşebbüsler için istikrarlı gitti, ama altyapı için planlandığı kadar hızlı olmadı.
Toplam tarımsal sübvansiyonların GSMH içindeki yüzde payı	1.7 (1993)	0.8 (2004)	Bu dönem içinde, sübvansiyonlar GSMH içinde %5 gibi yüksek bir seviyeye çıktı. 2004 yılında sübvansiyonlar esas olarak Doğrudan Gelir Desteği ödemelerinden oluşuyordu.
Tarıma tüketici transferleri [2001 fiyatları ile trilyon TL]	7,751 (1998)	1,871 (2001)	Fiyat desteklerinin azalması gıda tüketicileri için önemli kazanç sağladı.
Konsolide bütçeden Sosyal Güvenlik	1.0	4.5	Transferlerdeki artış 1993 dönemlerinin ve 2003 yılındaki adımların yetersizliğini

BÖLÜM 3

BİRİNCİ DAYANAK: MAKROEKONOMİK İSTİKRAR

Transferleri/GSMH (%)	(1994)	(2004)	yansııyor, bu durumu biraz kötüleştirdi.
Devlet bankalarındaki personel sayısı	76,553 (1993)	32,317 (2004)	Önemli azaltmalara rağmen, bankalarda, perakende bankacılığa nazaran takas kurumlarına yakın olmaları nedeniyle hala personel fazlası var.

Kaynak: WSI ve Ülke Ofisi veritabanı

Birinci Dayanak Sonuçlarına Banka'nın Katkısı

Banka ilk dayanak programlarının tasarlanmasına ve sonuçlarına önemli katkılarda bulundu

3.17 Makroekonomik istikrar ve yapısal reform ihtiyacı dönem boyunca politika diyalogunda merkezi bir yere sahip oldu. Bu reformların zamanlaması ve ekonomi politiği krizlerin ve gerekli değişiklikleri destekleyen geçici bir koalisyon oluşturulabilmesinin bir fonksiyonuydu. Ama Banka reformların tasarlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Geniş kapsamlı bir çerçeve sunan Ülke Ekonomik Memorandumları ve yukarıdaki alanlardan her birinde Banka'nın desteklediği çalışmalar Türk yetkililerin krizden sonra ekonomiyi yeniden şekillendirmek için geliştirdiği stratejilere ve taslaklara kaynak sağladı. Banka'nın bu değişikliklere destek olan geniş finansal paketi de iyi kararlaştırılmıştı. Üst düzey bir Hükümet yetkilisinin belirttiği gibi: *"para olmadan yapabilir miydik? Evet, belki, ama Banka'nın tavsiyelerinin kabul edilmesi konusunda kesinlikle bir fark yarattı.. Bankanın Hükümet Türk kamuoyunun gözünde aktörlerden biri olmasını sağladı"*.

3.18 Bu, Banka'nın katkısının bütününe parçalarının toplamından fazla olduğu bir alandır. KİT'ler, emeklilik sistemi ve Devlet Bankaları ile ilgili henüz tamamlanmamış önemli işler olmakla birlikte, Banka diyalogu, kredileri ve analitik çalışmaları ile, Türk bürokrasisinin ve kamuoyunun yapısal reform ile makroekonomik istikrar arasındaki ilişkiyi anlayışında bir değişiklik gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur.

4. İkinci Dayanak: Büyüme, Rekabetçilik ve Üretkenlik

4.1 Türkiye'nin ekonomisi, dönemsel krizlerin yanı sıra bir dizi doğal afet yüzünden de ciddi darbeler almasına rağmen tam olarak % 3.3 gerçek GSYİH değerine ulaşmayı başarmıştır. Türkiye'de büyüme özel sektör ürünlerinin büyümesine bağlıdır. Daha önceki yılların programında bunu desteklemek Banka stratejisinin önemli bir parçasını oluşturuyordu. Fakat 1990'larda rüzgarın yönü değişti ve Banka kamu sektörü reformuna yöneldi. Hipoteze göre Türkiye'nin özel sektörü uluslararası marketlerle rekabet edebileceğini göstermiş ve Banka desteği buna çok az değer katabilmiştir. Aslında, Türk ihracatçıların 1996'da Gümrük Birliği ve Avrupa birliği'ne verdiği etkili karşılık bu durumun altını çizmiştir.

4.2 Türkiye'nin özel sektör uygulamaları özellikle ihracat büyümesinde hayli etkileyici iken Banka'nın analitik çalışması bu dönemde önemli zayıflıkların olduğunu not etmiştir. Türkiye özel sektörü, yeni teknoloji ve marketlere giriş hakkı sunacak yabancı şirketlerle müşterek girişimler geliştirmiştir. Türkiye'deki FDI, komparatör Doğu Avrupa ve diğer orta gelirli ülkelerin seviyelerinin devamlı olarak altında kalmıştır. Türk özel sektörü hayli girişimci ve agresif aile-tabanlı gruplar tarafından idare edilmiştir. Küçük ve orta işletmeler hızla gelişirken bunlarla büyük endüstriyel gruplar arasında büyük bir uçurum oluşmuştur -Türk özel sektöründe "kaybolmuş orta kesim". Türkiye'nin özel üretiminin büyük bir kısmı (tahmini alan % 30'dan % 50'e kadar) büyük miktarda kredili vergi kaçırıcı gayri resmi sektördür. Bu durum finansal sektör büyümesini kısıtlar. Büyük endüstriyel grupların birleşik bankalardan veya yurtdışından sermaye borç alma hakları vardır fakat küçük veya orta büyüklükteki girişimler kitaplardaki bilançolarının bir kısmına dayanarak borç alabilirler. Tüm Türk ticari banka sisteminin büyüklüğü Batı Avrupa'daki orta büyüklükteki bir banka kadardır.

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ Banka, finansal sektör ve altyapı için etkili uygulama yapabilmek için kurumsal yapıya odaklanmıştır.
- ❖ Bankanın programı yasamalı yapı oluşturmakta ve finansal ve altyapısal düzenlemelerle ilgili kuruları desteklemekte etkiliydi.
- ❖ Her ne kadar enerjide yeni özel yatırımlar özel kuvarterü arttırdıysa da özelleştirme yavaş ilerlemiştir ve daha iyi kurumlar kazançlarını verim ve üretkenliğe dönüştürememişlerdir.
- ❖ Canlı özel sektöre rağmen önemli meydan okumalar kalmıştır: yönetim gelişmelidir ve finansal sektör, yabancı yatırımları desteklemek ve küçük ve orta işletmelerin gelişmesi için derinleştirilmelidir.

Özel sektör büyümüştür, ama önemli zayıf yanları vardır

Banka Sistemini Güçlendirmek ve Finansal Aracılığı Derinleştirmek

Hükümet mali sektörü, büyüyen açığını finanse etmek için kullandı

4.3 *Sonuç:* 1990'ların başında ve ortalarında Türkiye'nin finansal sektörü bir kriz bekliyordu. Daha önce de açıklandığı gibi mali dengesizlikler dört adet hükümete ait bankanın bütçe dışı masraflarını, banka sistem bilançosunun % 13'ü kadar, likidite olmamış hükümet "görev kaybı" şemsiyesi altında sakladı. Hükümet çarpıcı bir biçimde finansal marketleri kendi yüksek yerel borç alma ihtiyaçları için baskı altına aldı. Düzenleme ve denetim parçalanmıştı ve beklenen etkiyi gösterememişti. Savsak düzenlemeler içeridekileri fena halde büyük borçlara soktu. Daha da fazlası 1994 banka krizinden sonra ortaya çıkan para yatırmış kişilerin sermayelerine tam garanti vermek, bankaların aldığı riske rağmen para yatırımcılarının kayıtsızlığını cesaretlendiriyordu. Pek çok özel sektör bankası arbitraj faaliyetlerine başladı, böylece karlarının büyük bir bölümünü buradan oluşturdular. Kazançlar mevduat oranlarına ve hükümet senetlerinin gerçek yüksek faiz oranının yayılmasına bağlıydı. Bilançonun yarısı yabancı değişim-bölüşümlü parçalardı.

2001 krizinden sonra bankacılık sisteminin yüksek maliyetli bir yeniden sermayelendirilmesi gerekiyordu

4.4 Olası krizin ilk işareti Kasım 2000'de özel bir bankanın (Demirbank) devlet bonolarının hisse senetlerini yeniden finanse edememesiydi. Şubat 2001'de Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında çıkan uyuşmazlık tam bir krizin tetiğini çekti. Yatırımcılar politik düzensizlikten beklentisinden dolayı Türk lirasını tasfiye ettiler. Bu durum yıllık tabanda faiz oranlarını aniden yükselterek % 6200'e getirdi ve Merkez Bankası'nın yabancı para döngüsü rezervlerini tüketti. Yetkililer lirayı biriktirip döviz kurunu dengelemeyi bırakmaya zorlandılar. Net yabancı para döngüsü durumları olan bankalar ani bir kayba uğradılar. Hükümet tahvillerinin değerlerinin reddedilmesi banka sermayelerini tüketti. Bunu takip eden iktisadi durgunluk, tüzel sektörün kredi alamamasının artmasına sebep oldu. Yetkililerin uygulamakta olduğu reform paketinin bir kısmına göre hem eyalet bankalarına hem de bazı özel bankalara hükümet tahvillerinin \$ 23.5 milyarı tekrar kapitalize edilmeliydi.

2000 ve 2001 reformları banka düzenleme ve denetimini uluslararası normlara uygun hale getirdi

4.5 Krize cevap olarak yetkililer bir dizi reformu kabul ettiler. 2000 yılında bağımsız bir Banka Düzenleme ve Denetleme Otoritesi kuruldu. Yetkililer banka sektörünü Hazine ve Merkez Bankası'ndan denetlediler. Böylece bu iki kurum arasındaki sorumluluk bölüşümünün bulanıklığı da giderilmiş oldu. Raporlama, hesap denetlemesi ve şeffaflık yenilendi ve düzenleme ve denetleme sistemi revizyondan geçirildi. Şu an pek çok düzenleme Avrupa birliği standartlarındadır ve finansal sektör şu an Türkiye'nin AB ihtiyaçlarına en az çabayla uyum göstermesi için AB tarafından yargılandığı bir alandır.

4.6 Bu durum Türkiye'deki banka sisteminin idari ve finansal durumunun nicel olarak ilerlediğini göstermesine rağmen hala gidilecek

çok yol vardır. Türk finansal sektörü sınırlı finansal ürünleriyle bu büyüklükte ve karmaşıklıkta bir ekonomi için sığ kalmaktadır. Borçlar açısından, vadeli mevduatlarının hisse senetleri son yıllarda çok düşük bir seviyeden oldukça yükseldiyse de, borçların (mevduat) vade yapısı hala çok kısadır. Bilanço açısından özel sektöre kredi reddedilmiştir (GSYİH yüzdesinden), yalnızca ekonomik işbirliği ve kalkınma örgütünün ortalama % 15-20'sidir. Devlet bonolarının hisse senetleri hala çok yüksektir, toplam servetin % 37'sidir. Olumlu akımlar da vardır: 2002 ve 2004 arasında özel bankaların toplam servetlerinin kredi senetleri üçte bir artmıştır ve bankalar işlerini tüketici kredisi ve kredi kartı gibi kar getirici alanlara genişletmektedir. Düşük enflasyon ve ekonomik genişleme sektörün gelişmesini desteklemektedir.

Ama mali sektör hala sığdır

4.7 **Banka'nın Katkısı:** Türkiye'nin finansal sektörüne banka 1980'lerin başında, 1980-1985 arasındaki bir dizi Sektör Uyarılma Kredisi (SAK) ve 1980'lerin sonunda iki tane Finansal Sektör Uyarılma Kredisi (SAK) ile katılmıştır. Finansal sektör konularıyla ilgili diyalog beş yıl boyunca, Asya krizinin kötü sonuçları yüzünden hükümet Bankaya ve IMF'ye yardım etmeleri için başvurana kadar, kesintiye uğramıştır. Birleşmiş Banka-IMF kurulu finansal sektör hakkında seçilmiş konuları gözden geçirmek için Ekim 1997'de Türkiye'yi ziyaret etti. Kurulun değerlendirmesi makro ekonominin banka sektörü için ciddi riskler getirdiği ve bu ciddi dengesizliğin istikrarsızlığı veya başarısız bir istikrar programını başlatabileceği yönündeydi. Bunu takip eden yıllarda Banka çalışanları sektördeki ana zayıflığı tanımlayan ve yetkilileri acil hareket etmeleri yolunda uyarı veren iki güvenilir banka notu ürettiler.

Türkiye, Asya krizinden sonra sektörde yardım için Banka ve Fon'a başvurdu

4.8 2000'de hükümet, banka reformları için büyük miktarda finansal destek talep etti. Hükümetin ihtiyacı olduğunu belirttiği miktar o zaman banka programının parametrelerinin dışındaydı. Bunun yerine Banka yeni bir \$ 750 milyonluk FSAK'lık destek önerdi. Bu yardım hem banka sisteminin savunmasızlığını azaltacak hem de dış şoklara karşı direnç yeteneğini arttıracaktı. Hükümet ve Banka arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden uzatmalar yaşandı ve Aralık 2000'de FSAK ve IMF'in yardımcı düzenlemeleriyle onaylandı. Fakat marketlere verilen görece düşük fon seviyeleri, fazla değer kazanmış döviz kurları ve Türkiye'deki politik karışıklık için güven tazelemeye yeterli değildi.

Daha sonraki Banka desteği durumun kötüye gitmesini önleyemeyecek kadar azdı

4.9 Krizden sonra Türkiye Hükümeti reformları hızlandırdı ve genişletti. Bankanın hızla yükselen esaslı desteğiyle FSAK'nin ödenmemiş ikinci tahvili iptal edildi ve programlanmış borçlar serisine konuldu -PFPSAL. FSAK tarafından yapılan ölçümler krizi önlemeye yetmemişse de analitik çalışma kriz sonrası için vakıf kurulmasını sağladı, Banka'nın hızlı hareket etmesini sağladı ve finansal sektörde sonraki reformlar için gerekli koşulları tasarlamaya yardımcı oldu.

Banka 2001 krizine politika ve finans desteği ile hızlı yanıt verdi

BÖLÜM 4

İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABETÇİLİK VE ÜRETKENLİK

İhracat finansman kredileri politika desteğini tamamladı

4.10 İhracat finans sektörüne de önemli bağışlar yapıldı. İyi tasarlanmış bir İhracat Finans Kredisi (IFK I) ihracatçılar için kriz öncesi ve kriz sonrasında orta vadeli finans desteğiyle kredi kolaylığı sağladı. IFK II, kredi kısmına ek olarak finansal arabulucu olarak finansal kiralama şirketlerini gösterdi. Finansal kiralama şirketlerini kullanarak banka sistemlerinden kredi almakta zorlanan küçük ve orta boyutta ihracatçılara ulaşılmasına yardım edildi.

Altyapı İdaresini Geliştirmek

Banka'nın altyapı yönetimine destek için kapsamlı ve çeşitlenmiş bir programı vardı

4.11 *Sonuç:* Banka'nın stratejisi, altyapı sektörlerinin geliştirilmiş yatırımını ve işletme verimini desteklemektir. Bankanın desteği üç unsuru içermektedir: Sektör transformasyonu (Fiyat serbestisi ve rekabetçi serbestleştirme), durumu çözmek (sübvansiyonları ve diğer finansal destekleri azaltmak veya yok etmek, yönetimi profesyonelleştirme) ve eğer uygunsa özel girişim (hem özelleştirme hem de özel mal sahipleri ve işletmecileri yeşil-alan girişimi konusunda cesaretlendirmek)

Önemli bir değişiklik de düzenleyici çerçevenin gözden geçirilmesi oldu

4.12 *Sektör Transformasyonunu Desteklemek:* Türkiye'nin incelenen döneminde altyapı yönetimine ilişkin önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Yeni yasalar çıkartılmış, yeni düzenleme kurumları kurulmuş ve rekabetçi uygulamalar kabul edilmiştir. Bu değişikliklerin çoğu 2000 yılından sonra yapılmıştır (Tablo 1'e bakınız).

KİT zararları hızla düştü

4.13 *Durumu Çözmek için Destek:* Çözüm altyapının daha sert, market tabanlı ve rekabetçi yönetimi için girişe bağlıdır. Bu kapsamın bir ölçümü, hazine tarafından eyalet girişimcilerine veya belediyelere yaptırılmış asıl ödeme akımındaki borç alma hesaplarındaki şarta bağlı borçlarda açıkça görülmektedir. Bu ödemeler 1997 \$1.7 milyardan, 2004'te \$ 443 milyona düşmüştür. Bu azalmalar mali disiplini işlemek ve altyapı yönetiminde ve duruma iştiraki azaltmak için yapılan genel çabanın bir kısmıdır.

Özelleştirmede ilerleme olmamakla birlikte, elektrik üretiminde yeni yatırımlar arttı

4.14 *Özel Girişimciliği Teşvik Etmek:* Özelleştirme programı planlandığından çok daha yavaş ilerlemiştir. Bir dizi söz verilmiş özelleştirmeler başarılı mahkeme düellolarıyla ve diğerleri parlamento onayı eksikliği yüzünden desteklenmiştir. 2002'de özelleştirme yoluyla sekiz kuruluşun özel ellere geçmesi beklenmiştir. Sonunda, 2004'teki tek satışlar, iki gaz dağıtım şirketi ve bir mobil lisans olmuştur –Aslında kendisi de özel olmayan Türk Telekom tarafından alınmıştır. Bunlara rağmen yeşil alan yatırımında elektrik güç üretimi önemli özelleştirme girişimleri olmuştur.

Tablo 7. 1993 ile 2004 Arasında Geliştirilen veya Güçlendirilen Düzenleyici Yapılar

<i>Sektör ve Kurum</i>	<i>Oluşturulma Tarihi</i>	<i>Rolü</i>
ALTYAPI SEKTÖRLERİ		
Enerji: Yeni enerji yasası ve düzenleme mercii	2001	Enerji, petrol, gaz ve LPG üzerinde tam düzenleme yetkisi.
Telekomünikasyon: Türk Telekom Düzenleyici Mercii: Telekomünikasyon Kurumu	2001	Sabit, kablosuz hatların ve katma değerli hizmetlerin düzenlenmesi
DİĞER SEKTÖRLER		
Bankacılık: Yeni Bankalar Kanunu Düzenleyici Mercii: BDDK	2000	Tamamen bağımsız bir düzenleyici mercii oluşturdu ve denetleme işlevlerini Merkez Bankası ve Hazine'den aldı.
Kamu İhaleleri: Yeni Kamu İhale Kanunu Düzenleyici Mercii: Kamu İhale Kurumu	2001	Tüm kamu kurumlarında ihaleleri düzenliyor
Sınai Teknoloji: Yeni Kanun Düzenleyici Merciler	2000	Düzenleme, MSTQ için standart belirleme IPR sağlama
Afet Yönetimi		
Türkiye Afet Yönetimi Kurumu	2000	Bilgilendirme ve İlk Müdahiller
Türkiye Afet Sigortası	2000	Zorunlu Özel Konut Sigortası

4.15 Eğer sektör düzenleyici çerçeveleri değiştirilirse ve eğer özel girişim, en azından bir dereceye kadar başarılıysa sektörlerin altyapısındaki gelişmeler üzerine hangi sonuçlar rapor edilebilir? *Enerji sektöründe* özel mülkiyetin büyüyen payı (2004 yılında yüzde 41) ve daha rekabetçi tip sahipliğin - daha az rekabetçi yap-işlet transfer kontratlarındansa kendi üretim ve yap-işlet kontratlarının (toplamın yüzde 39'u) - önemindeki artış, gittikçe daha fazla pazar temelli bir sisteme eğilim olan sektöre daha fazla rekabetin girdiği anlamına gelmektedir. Ancak Türkiye hala OECD içinde en yüksek tarifelerden birine sahiptir. Dahası, dağıtım şirketlerinin ortalama yüzde 18-20 kayıp ve yüzde 91'den daha büyük olmayan toplama oranları vardır. Bu, satılan tüm gücün sadece yüzde 75'inin etkili şekilde tarif elendirildiği anlamına gelir, yani dağıtım şirketlerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri için daha yüksek tarifelendirme yapmaları gerekmektedir. Özel girişimdeki büyük ilerlemeye ve artan rekabete rağmen, bu yüzden, sistemdeki yetersizlikler kabul edilemez derecede yüksek olmaya devam etmektedir.

4.16 *Su temini ve sıhhi şartları geliştirme sektöründeki* durum enerji sektöründekine benzerdir. İlerleme sağlanmıştır ancak yüksek tarifeler hala tüketicileri cezalandırmakta ve iç mali yetersizlikleri finanse

Enerji sisteminin etkinliği yüksek sistem kayıpları ve tüketici tarifeleri ile birlikte hayal kırıklığı yaratmaya devam etmektedir.

BÖLÜM 4

İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABETÇİLİK VE ÜRETKENLİK

Su temininde toplamalar düşük ve sistem kayıtları yüksektir.

etmektedir. Düşük toplama oranları ve yüksek sudan sayılmayan (UFW) miktarın kombinasyonu etkin tarifenin düşük oranına sebep olmaktadır. Ortalama yüzde 40 UFW'yi aldığımızda ve yaklaşık yüzde 70 civarında toplamalar ile bu, sektördeki etkin tarifenin su kullanımının sadece yüzde 42'sini kapsadığı anlamına gelmektedir. Birçok OECD ülkesinde etkin tarifelerin suyun yaklaşık yüzde 80'ini kapsamaması beklenir.

Taşımada proje uygulaması etkinliği mütevazı şekilde artmıştır.

4.17 *Taşıma sektöründe* Banka'nın dönem süresince ana odak noktası yol gelişimi ve emniyet üzerindedir. Burada göstergeler biraz ilerleme olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Yol sektörü, çok büyük bir yatırım programı yürüten bir Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) tarafından idare edilmektedir. Yakın zamana kadar, programın o kadar fazla projesi vardı ki proje başına ortalama tamamlanma 22 yıldan fazlaydı. Yakın yıllarda 130'dan fazla proje programdan çıkartılarak proje başına tamamlanma ortalaması yaklaşık 13 yıla getirilmiştir. Dahası, 1994'ten beri olan dönemde acentedeki toplam istihdam işler için kontrat işleri kuvvet hesabından açık ihaleye kaydırılarak yavaş yavaş azaltılmıştır. İstihdam 1990'ların başında yaklaşık 35,000'den 2004'te 24,000'e düşmüştür ve o yıl kuvvet hesabı kontratların yaklaşık yüzde 30'unu temsil etmekteydi ve açık ihale yaklaşık yüzde 70'e denk gelmektedir.

Ve trafik emniyeti bazı çarpıcı gelişimler görmüştür.

4.18 Yol emniyeti alanında 300'den fazla "kara noktada" kaza azaltılmalarını kapsayan ve oldukça etkili gelişmeler içeren bazı veriler vardır. Bu kara noktalardaki kazalar 1994 yılında 900'den fazla ölüm ile toplam yaklaşık 7000'dir. Bu sayı 2004 yılında 2000'den aza ve 54 ölüme düşmüştür. Bunlar kendi başlarına önemli sonuçlardır ama aynı zamanda örneğin turizm için pozitif yan etkileri vardır.

Banka kiralaması resmi sektör analizi ile ilişkili değildi.

4.19 *Bankanın Katkısı* : 1990'ların ilk zamanları ve ortalarında ülke diyalogu ve ekonomik ve sektör çalışmaları (ESW) için istek zayıfken, Banka, acenteler ile çalışarak reform ajandasını neredeyse tamamen bireysel yatırım borçlanması ile yürütmüştür. Bu borçlanmalar için hazırlık süreci daha geniş şekilde yayılabilecek resmi analiz çalışmalarını yürütmektense Banka'nın bilgisini ve sektör anlayışını derinleştirmek için kullanılmıştır.

Enerjide, Banka sayısız proje ile uzun ve yakın bir ilişki içinde olmuştur.

4.20 Bu yaklaşım enerji sektöründe, Banka teknik personeli ve ulusal enerji tekeli olan TEK üst düzey yetkilileri arasında uzun süreli ilişki ve mükemmel diyalog ile iyi şekilde gösterilmiştir. Banka kendisi 1970'ler esnasında TEK'in tek bir varlığa birleştirilmesini desteklemişse de daha sonra Hükümeti TEK'i birçok üretim, iletim, dağıtım ve pazarlama şirketlerine bölmek ve çok sayıda içeriğini seçmeli özelleştirme için hazırlamak için etkileyebilmiştir. Banka bu süreci iki yatırım kredisi, TEK Yeniden Yapılandırma Projesi (1991) ve Milli İletim Ağı projesi (1998), ile başarılı şekilde desteklemiştir.

4.21 YİD üretim tesisleri için teklif süreci başladığında Banka kararsızdı. Bir yandan, enerji sektörünü özel yatırıma açma kararı, sınırlı bir süre için de olsa, sektöre yeni finans ve idare kapasitesi getireceğinden iyi karşılanmıştı. Diğer yandan, Banka ihale sürecindeki şeffaflığın eksikliğinden, uygun düzenlemelerin yokluğundan ve 20 yıl sonra varlıkları Hükümete geri vermeyi içeren yaklaşımın uygun sermaye yönetimini desteklememesi gerçeğinden endişeliydi. Bu endişelerin doğru olduğu görüldü. Daha sonra Banka alternatif kendin-yap ve işlet yaklaşımını destekledi ve Hükümete bu kontratlar için daha şeffaf süreçler benimsemesi için yardım etti.

Düzenlemelerin eksikliği ve şeffaf olmayan teklif süreçleri bir enerji sektörünü özel yatırıma açma girişimini bozmuştur.

4.22 1999'dan sonraki yeni iklim reformunda Banka, *sektör çerçevelerinin* reformlarının anlaşmalarını desteklemek için ERL'yi kullanabildi ama elektrik enerjisinin ötesine giderek : yeni Enerji Kanunu ve enerji düzenleme acentesi EMRA'nın kurulması, yeni telekom kurumu ve enerji, telekomünikasyon ve diğer varlıkların programlarının hızlandırılmış özelleştirilmesini de içerecek şekilde. Bu dönem aynı zamanda sektör incelemelerinin bir Banka yardımcısı olarak yükselişini de görmüştür, enerji ve çevre, gaz sektörü, belediye maliyesi ve su tedarikleri ve demiryolları üzerine çalışmalar hazırlanmıştır.

Ardından, Banka ayarlama kredisi verme ve analitik çalışma düzenleme reformunun temelini attı.

4.23 Bankanın su tedarikindeki ve taşımacılık sektöründeki reforma etkisi enerji sektöründekinden çok daha az telaffuz edilmiştir. Banka su tedariki ve sıhhi hale getirilmesi sektörüne ayrı ayrı yatırım projeleri ile dört şehirde dahil olmuştur : (Ankara, Bursa, Antalya ve Çeşme). Hepsi toplamda Yeterli veya Orta Seviyede Yeterli olarak oranlandırıldılarsa da üçünün orta seviyede kurumsal etkisi olduğu rapor edilmiştir. Dahası, önemli bir hedef olan, bu projelerin diğer şehirlerdeki gösteri etkisi küçük olmuştur. Buna ilave olarak, belediye projelerinin finansmanı için Devlet Su İşleri (DSİ) veya İller Bankası, Merkez Bankası gibi merkezi acentelerde oluşan kurumsal etkinin çok küçük olduğu belirtilmiştir. Banka su tedariki ve sıhhi hale getirilmesi finansmanını yürütmek için yeni mekanizmalar geliştirmekte başarılı olmamıştır. Yakın zamandaki iki analitik çalışmanın tamamlanması ile Banka şimdi buna bir Belediye Hizmetleri Projesi'nde hitap etmektedir.

Bankanın belediye su tedariki için kredi vermesinin kurum gelişimi etkisi sınırlı olmuştur.

4.24 Banka, Türkiye'nin Ortadoğu ve Avrupa arasındaki ana transit rotaların üzerinde bulunan eşsiz yerine bağlı olarak ekonomide taşımacılığın potansiyel rolüne rağmen Türkiye'deki ulaşım sektöründe çok aktif değildi. Yol sektöründe Banka etkinlikteki sıradan kazançları - KGM'deki çalışan sayısının azaltılmasını ve kuvvet muhasebesine karşı açık ihale oranının yükselmesini - destekledi. Bu sektördeki en çarpıcı sonuç - "kara nokta"lardaki kaza oranlarındaki hızlı düşüş - Banka çalışmaları finanse etmemesine rağmen stratejiyi ve hareket planını tasarlayan

Ulaştırma alanında Banka'nın yaptıkları, sektörün potansiyeline kıyasla yetersiz kaldı

BÖLÜM 4

İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABETÇİLİK VE ÜRETKENLİK

KGM'ye atfedilmelidir. Bankanın KGM ile ilişkisi zor bir ilişki olmuştur. Banka projenin hazırlanması ve uygulanması esnasında işbirlikçi bir ilişki kuramamıştır ve 2002 yılında Banka tarafından alınan belli yol, bilgi ve emniyet bileşenlerinin tamamlanmasını sağlayacak şekilde projenin genişletilmemesi kararı KGM'den güçlü bir tepki almıştır. Banka'nın kararı Türkiye'nin mali krizi ve yatırım portföyünün daha önceki zayıf performansı bağlamında anlaşılabilir ancak uygulamada Bankanın Türkiye'nin gelişmesi için kritik bir sektörü destekleme kapasitesini engellemiştir. Bunu da söyledikten sonra, proje dahilinde gerçekleştirilen bölümler arası gelişmiş işbirliğine ve Trafik Bilgi Merkezi'ne yapılan katkı küçük bir başarıdır.

Verimliliği Geliştirmek

4.25 Bankanın stratejisinin odağı üç alanda olmuştur : tarımda verimliliği arttırmak, teknoloji transferi için kurumların gelişimini desteklemek ve yatırım ortamını geliştirmek için daha iyi yönetim.

Türk tarımına kamu destek çerçevesi önemli değişikliklere uğradı

4.26 *Sonuç* : Gözden geçirilen dönemin sonunda tarım sektörünü dönüştürme ve özel tarım faaliyetlerini destekleme ve verimliliği artırma çabaları sonuç vermeye başlamıştır. Sulama alt sektörü daha önce özel Su Kullanıcı Dernekleri'nin kurulması ve devlet su temini acentelerindeki destekleyici role bir değişim ile dönüştürülmüştür. Yakın zamanda, depo faturalarını pazarlanabilir bir araç olarak yasallaştırmak için yeni yasaya dayanarak özel satış ürünleri borsaları yaratılmıştır, ve hububat sektöründe, Türk Hububat Kurulu gerçekten hububat alımını durdurmuştur ve şimdi Doğrudan Gelir Desteği programı için bir ödeme acentesine dönüştürülmektedir; girdi sağlamak için devlet acentesi tasfiye edilmiş ve bazı tarım KİT'lerinde özelleştirmeler tamamlanmış veya devam etmektedir (TEKEL'in alkol bölümü özelleştirilmiştir, tütün bölümü yoldadır ve Kütahya şeker fabrikası özelleştirilmiştir).

Bunlar henüz üretkenliği arttırmadı

4.27 Bu değişimlerin çoğu 2000 yılında sonra meydana geldiğinden, verimlilik üzerindeki etkilerini ve toplam faktör verimliliğindeki etkilerini ölçmek için hala çok erkendir. Bariz bir sonuç 2001 ve 2002 yılında olandır, tarım ürünlerinde Türk fiyatları kısmen fiyat desteklerinin kaldırılmasına bağlı olarak dünya Pazar seviyelerine nazaran düşmüştür. Tüm çiftlik ürünleri için gerçek bir fiyat endeksi (1997'ye dayanarak), 2001 için 87.3 seviyesini göstermiştir. Fiyatlar ve üretim şekilleri üzerindeki daha uzun dönem

etkilerini belirlemek için çalışmalar hala devam ederken kısa vadede bunun özellikle kırsal fakirler için olumlu bir sosyal etkisi olmuştur.

4.28 **Banka'nın Katkısı** : 1990'ların erken dönemlerinde Banka tarım ve çevre sektörlerinin ikisini birden kapsayan iki projeyi desteklenmiştir - Sulama Projesinin Özelleştirilmesi ve Doğu Anadolu Su Havzası Projesi. Bunların ilki sulamanın özelleştirilmesindeki atılıma ve Su Kullanıcıları Derneği'ni desteklemeye kısmen katkıda bulunurken ikincisi geniş ölçüde çoğalan su havzası yönetimine bir model geliştirmiştir. Her iki proje de Doğu Anadolu Projesinin güçlü tarımsal faydalarına rağmen, ormansallaştırma bileşeninin hektar başına yüksek maliyetinden dolayı bir çevre odaklı proje olarak idame ettirilebilirliği ve çoğaltılabilirliği hakkında sorular ortaya atılmışsa da IEG tarafından yeterli olarak değerlendirilmiştir. Ancak, Banka sektörde ERL ve ARIP'in Banka'nın analitik çalışması ile inşa edilen reform platformunda yerine konduğu 2000/2001'e kadar devlet kurumlarının reformlarını desteklemekte başarılı olmamıştır. Bu krediler politika çerçevesini değiştirmeye veya ürün ve girdi temelli para yardımı programlarını bertaraf etmeye veya azaltmaya yardımcı olmuştur. Buna ilave olarak, ERL depo faturalarının yasal araç olarak kullanılması durumunu gerçekleştirmek için gereken yasal yapıyı desteklemiştir ve ARIP Tarım Hizmeti Kooperatif Birlikleri için otonomluk getirmeye yardımcı olmuştur. Bankanın Tarım Bakanlığı'na AB'nin Ortak Tarım Politikası ile ilgili karmaşık konularla ilgilenmek için gereken kapasiteyi oluşturmaktaki başarısızlığı amaç için teknik desteğin maliyetinin karşılanmasına rağmen önemli bir açık olmuştur.

4.29 **Sonuç** : Dönemin başında Türk özel sektörü Araştırma ve Geliştirmeyi destekleyecek kurumsal çerçeve tarafından Uluslararası Mülkiyet Haklarını korumak, ürünleri ve teknolojiyi onaylamak ve ayarlamak için ve yerel firmalara en modern, rekabetçi teknolojileri getirmeleri için yardımcı olmak üzere zayıf hizmet görmektedir. Gittikçe daha açık olan bir ekonomide ve katı ürün belgelemesinin gerekeceği uzun vadeli A.B.'ye ulaşma bakışı ile bu alandaki zayıflıklar hem yurtiçinde hem de yurtdışında Türk ürünlerinin cezalandırılmasına yol açacaktır.

4.30 Dönem süresince önemli gelişmeler olmuştur. Milli ürün akreditasyonu geçirilmiş ve şimdi ihraç pazarları veya ISO9000 veya diğer amaçlar için ürünleri belgeleyen yeni bir acente kurulmuştur. Türk Ölçüm Enstitüsü (TÖE) milli araştırma enstitüsünden, TÜBİTAK ayrılmıştır ve mali olarak daha kendine yeterli hale getirilmiştir. Şu anda, on yıl önceki yüzde 10'a karşılık Türk sanayisinin ölçüm ihtiyaçlarının yüzde 90'ını yürütmektedir. Bu, bu hizmetler için

Banka'nın desteği bu kurumsal değişimlerin gerçekleşmesinde kilit rol oynadı, ama bakanlığın kapasitesinin güçlendirilmesi henüz başarısız oldu

Bir dizi yararlı adım Türk imalatçılarına daha iyi teknoloji desteği sağladı

BÖLÜM 4

İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABETÇİLİK VE ÜRETKENLİK

yurtdışına gitmek zorunda kalan Türk sanayicilerine zaman ve para kazandırmaktadır. Buna ilave olarak, Ölçüm Enstitüsü bu hizmetleri komşu ülkelere ihraç etmeye başlamıştır. Türk Standartları Enstitüsü, Türk Patent Ofisi'nin yanı sıra güçlendirilmiştir. 1990'ların başında Türkiye'de bir marka başvurusunun işlenmesi 14 aydan fazla zaman almaktaydı, şimdi 6 aydan fazla sürmemektedir. Bir ölçüt olarak teknoloji korumanın üzerindeki odak son on yılda artmıştır, 1994 yılında sırasıyla 430 ve 267 olan avukatlarla karşılaştırıldığında 2004 yılında Türkiye'nin 900 kadar marka avukatı ve 685 patent avukatı vardı. Özel bir acente olan Türk Teknoloji Geliştirme Vakfının (TTGV) yerel şirketlere teknoloji uyumu için bir fon kaynağı olarak kurulmuştur. KOBİ'lere ve diğer şirketlere 140 milyon \$ esnek kredi sağlamış ve 1400'den fazla teknoloji destek hizmeti (TDH) eşleştirme bağıışı sağlamıştır. Şimdi bir Risk Sermaye Fonu kurmuştur. Zaman içinde bu gelişmeler bilgi ekonomisinin temelini genişletmekte faydalı olmalıdır.

Banka projeleri buna katkıda bulundu

4.31 *Bankanın katkısı* : Teknoloji altyapısının gelişimi iki Banka projesi ile desteklenmiştir. Değişim için ivme yaratmakta ve ilgili devlet acentelerinde reform yapmakta Banka bu alandaki çalışma deneyimini diğer ülkelere (Hindistan, Meksika) yönlendirebilmiş ve Banka'nın projelerinin bir parçası olarak özel acentelerin yaratılmasını destekleyerek teknoloji gelişimi için daha önce var olmayan potansiyel şampiyonlar yaratılmasına yardımcı olmuştur.

YATIRIM İKLİMİNİ İYİLEŞTİRMEK İÇİN DAHA İYİ YÖNETİŞİM

Türkiye'nin yolsuzluğa müsamaha gösteren yatırım iklimi değişti ve kamu ihaleleri konusunda önemli değişiklikler uygulandı

4.32 *Sonuç*: Türkiye'nin birçok yapısal problemi ile ilgili dirençler, İller Bankası, enerji sektörü ve kamu lokomotif sektörüne bağlı olarak gelmektedir. Geniş endüstriyel gruplar, bu tür yolsuzluklarla birlikte öğrenilirken, orta ve küçük girişimler ve potansiyel yabancı yatırımlar açısından Türkiye'nin temel bir zaruriyetini oluşturmaktadır. Bir 2002 Yatırım Araştırma Raporu, ifade edilen geniş girişimlerin yalnızca yüzde sekizinin temel problemlerle ilgili olduğunu, yüzde yirmi sekizinin ise küçük işletmeleri ifade ettiğini bildirmektedir. Bütçedeki şeffaflığın artması ile ve enerji ve banka için düzenleme çerçevesindeki işlemlere girilmesi ile Türkiye, iki önemli aşamaya bu periyoda katılmaktadır. Daha önemli bir aşama da 2001 krizinde geçilirken, kamu ve hukuki gelişmeler bahsedilen sistem içerisinde reformlara söz konusu olmuştur. Önceki sistemde var olan ihaleler dahili olarak devam ederken, politikacılar tarafından onaylanan maliyetlere söz konusu olmuştur. Bu yeni hukuki gelişmeye daha şeffaf bir bakış açısından ilgili prosedürler kamu ile alakalı olurken Dünya Bankası da hükümet göstergelerini, 2002 ve 2004 arasındaki gelişim ile birlikte, 1996 ve 2002 arası çabaları için bir çoğunu ifade etmektedir.

Banka son yıllarda daha iyi yönetim için önemli bir destek kaynağı oldu

4.33 **Banka Katılımı:** Banka, özellikle yolsuzluklar üzerine yoğunlaşarak, hükümetin geliştirdiği çabalar açısından destek sağlamaktadır. Banka, TESEV ile yakından ilişkili olarak çalışırken, bu konularda daha geniş bir kamu farkındalığı meydana getiren bir dizi araştırmanın gerçekleştirildiği bir Türk düşüncesine söz konusu olmaktadır. Birçok banka programı, potansiyel kaynakların değerlendirildiği diğer alanlarda desteklenirken, geçmişteki verilerle de alakalı olmaktadır. Bunlar, Devlet Bankası, enerji sektörü ve özellikle Banka ayarlamalarına dair anlaşılan yeni kamu hukuku ile ifade edilen devlet sistem reformu desteklerini içermektedir.

İkinci Dayanak Sonuçlarının Değerlendirilmesi

4.34 İkinci sonuçlar açısından tüm işlev, *orta karar ölçüsünde ve memnunluk verici bir şekilde* gerçekleşmektedir. Oranlamalar, kurumsal yapıların Banka stratejisinin bir parçası olduğunu ve ilgili periyotların düzenli bir çalışma çerçevesinde kurumsal yapılanma çabaları çerçevesinde gerçekleşeceğini göstermektedir. Yasal çerçeve, modern ekonomi düzenlemeleri ile gerçekleşirken, banka düzenlemeleri de buna bağlı olarak etkin kriz yönetimi şeklinde devam etmektedir; İller Bankası, ticari girişimleri yönetmeye başlamakla bu altyapı işlevleri çerçevesindeki işlevlerini gerçekleştirmektedir; bu sektörlerde güç dağılımı, özelleştirme açısından bir ön hazırlık ifade ederken, ; tarım ve teknoloji gelişiminde temel oluşturmaktadır. Tablo 8’de gösterilen kantitatif göstergelerle birlikte kurumsal alanda birçok gelişmeler kaydedilirken, etkin kazanımlar gerçekleştirilmiştir. Bunların yakından izlenmesindeki potansiyel avantajların doğruluğu önemlidir.

4.35 **Kurumsal gelişim, önemli bir oranlamadır.** Yukarıda ifade edildiği üzere düzenleme kapasitesi ve yeni yasal çalışma çerçevesi, çeşitli sektörlerin yönetimindeki gelişme ve yüksek oranlama özellikleri açısından önemli olmaktadır. Bu özelliğe bağlı olarak sektör program altyapılarında tarımsal bir gelişim kapasitesi ifade edilirken, dizayn politika ve programlarının da sonuçlar açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.36 **Benzer şekildeki etkin değerlendirme.** Finansal sektörlerdeki yönetim örnekleri, özel programlarla birlikte öğrenilirken bunlar, politik bağlantılar arkasında gözlemlenmektedirler. Belki de yapısal boyutları itibariyle Türkiye’deki özel sektörler, geniş aileli gruplarla resmi olmayan sektörler olarak yapılanmışlardır. Uzun vadeli başarı, buna bağlı olarak ülkenin geniş gruplar için küçük destekçiler tarafından gerçekleştirilen orta ölçekli yatırımların gerçekleşmesi yönünde köprü vazifesi görmesi başarısı olarak yorumlanmalıdır.

Değerlendirme nicel sonuçlar yanında kurumsal geliştirme yönünde ilerlemeleri de yansıtmaktadır

İkinci dayanak sonuçları ılımlı ölçüde tatmin edici, kurumsal gelişme önemli ve sürdürülebilirlik muhtemel olarak değerlendirilmektedir

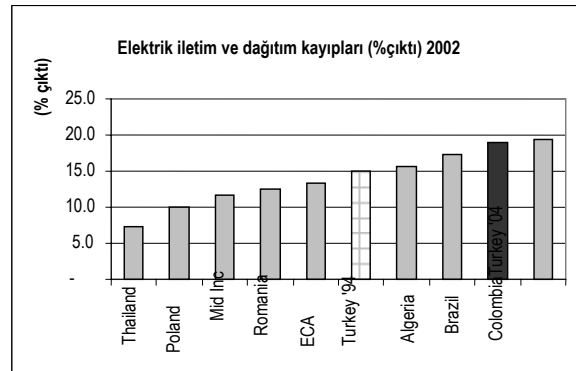
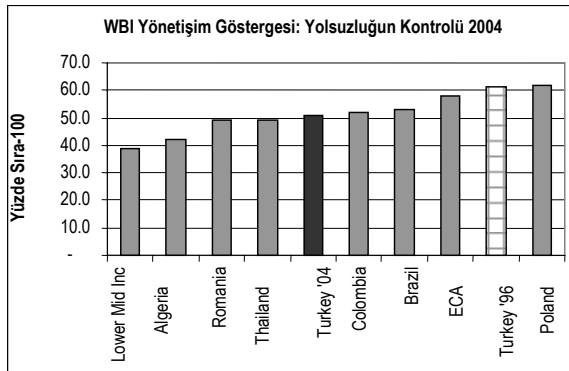
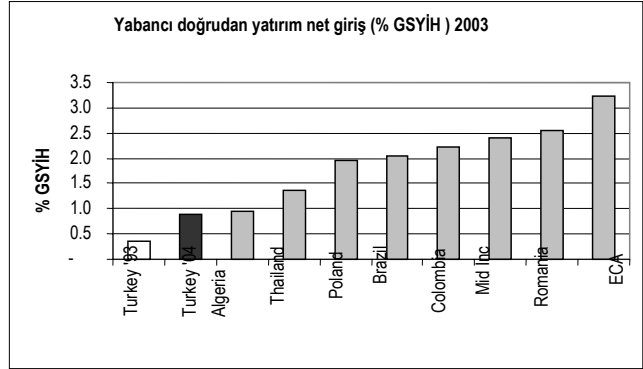
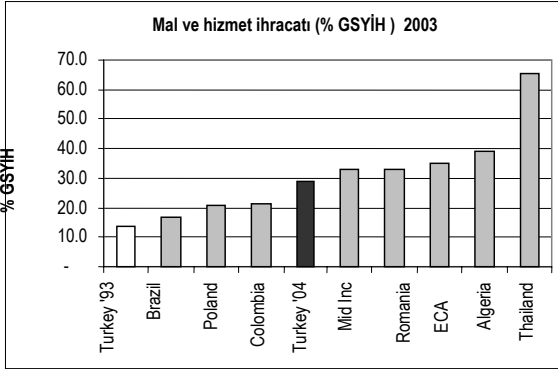
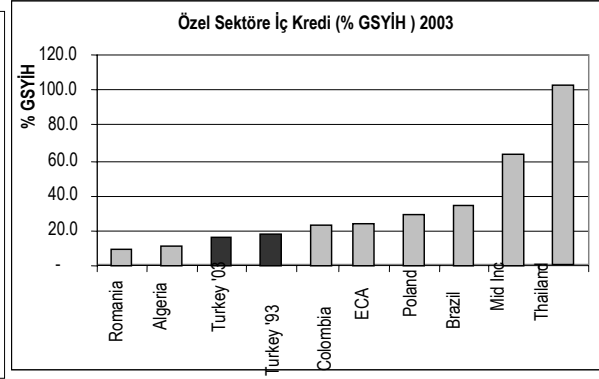
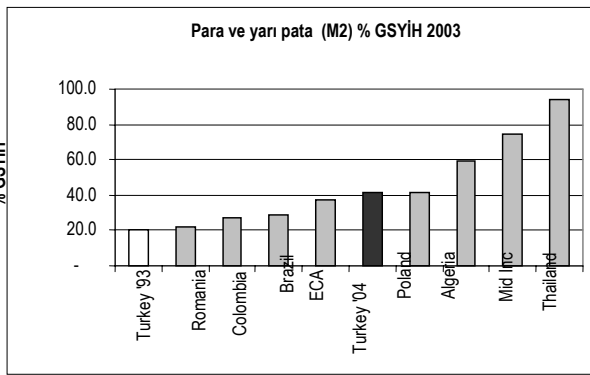
BÖLÜM 4**İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABETÇİLİK VE ÜRETKENLİK****Tablo 8. İkinci Dayanak: Büyüme, Rekabet Gücü Ve Verimlilik Sonuçları**

Gösterge	Başlangıç 1993	Sonuçlar 2004	Yorumlar
GSMH Büyümesi	3.3 (ort. 1993-1995)	7.6 (ort. 2002-2004)	Büyüme son yıllarda yüksek olmakla birlikte, dönemin ortalaması hayal kırıklığına uğratmıştır.
Doğrudan yabancı yatırım, net sermaye girişi (GSYİH içinde %)	0.35	0.9	Çok düşük bir başlangıca göre artış oldu. Hala benzer orta gelirli ülkelerin çoğundan düşük.
Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH içinde %)	13.7	28.9	Tekstil, beyaz eşya, yedek parça, vb. alanlarında önemli genişleme.
M2/GSYİH	20	41	Önemli ölçüde iyileşti ama hala OECD ortalamasının yarısı kadar.
Özel Sektör Kredileri/GSYİH	18	16	Çok düşük, OECD ortalamasının altıda biri kadar.
Vadeli Mevduatlar/GSYİH	8	19	Kamunun güveni artıyor ama uzun vadeli mevduatların toplam mevduatlara oranı hala çok düşük.
Toplam aktifler içinde Devlet Tahvillerinin payı, %	11.3	24.3	Yüksek düzeyde olmayı sürdürüyor.
Devlet Bankalarının Aktifleri/Toplam Aktifler	37	35	3 Devlet Bankasından hiçbiri özelleştirilmedi.
Tahsili gecikmiş alacaklar/Toplam alacaklar	3.1	12 (2003)	Yüksek sayılar kredi sınıflandırılmasında ve denetiminde daha fazla gerçekliği gösterdiğinden olumludur.
Özel Bankaların Risk Ağırlıklı Sermaye Oranı (%)	8	26	Bu oran uluslararası standartların gerektirdiğinden daha yüksek.
EIU Bankacılık Sektörü Eiski (0 en az riskli -100 en riskli)	56 (1Q 1997)	63 (Aralık 2004)	Devlet mülkiyeti ve hükümetin özel sektörü dışı itmes ihtimali yüksek risk olarak görülmekte.
Hazine Garanti Ödemeleri (mil \$)	1.74	0.44	Devlet teşebbüslerinin faaliyetlerinin ticarileştirilmesinde ilerlemeyi yansıtıyor.
Altyapı KİT'lerinin Özelleştirilmesi	0	3	Özelleştirme az sayıda olmakla birlikte, birkaç yararlı adım atıldı.
KİT'lerde İstihdam	440,110	320,466	Özelleştirmeleri ve teşebbüslerden işgücünün başka yere kaydırılmasının karışımı.
Enerji Sektörü Kayıplar (%)	1994 15	2004 19	Esas olara düzenleyici ve kurumsal çerçevede ilerleme. Verimlilik için gerekli değişikliklerin uygulanması hala yavaş.
Tahsilatlar (%)	n.a.	79	
Su Temini ve Sıhhi Hizmetler: Dört büyük şehirde bedeli tahsil edilmeyen su (%)	48 (1991)	40 1999/2000	OECD ortalamalarına göre hala çok yüksek.
Ulaştırma (Karayolları) Yatırımları Tamamlama (yıl)	1994 24	2004 13	İlerleme önemli miktarda olmakla birlikte, hala projelerin tamamlanması çok uzun sürmektedir.
KGM'de İstihdam	35,000	24,000	Karayolu emniyet sicili çok etkileyici.
"Kara Nokta" Kazalar/Ölümler	900	54	
WBI Yönetişim Göstergesi: Yolsuzluğun Kontrol Edilmesi (Yüzde sıra - 0-100)	1996 61.3	2004 50.7	Bu göstergede Türkiye'nin bulunduğu yer diğer ülkeler egöre kötüleşti, ama 2002 düzeyine göre iyileşti.

Kaynaklar: WDI, Türk Bankalar Birliği, Enerji Bakanlığı ve Dünya Bankası proje raporları.

Kutu 2. İkinci Dayanak Sonuçları: Karma Sonuçlar

Aşağıdaki tablo, CAE sürecinde 2. dayanak değişiklik göstergelerinin nasıl olduğunu ifade ederken, diğer ülkelerle karşılaştırılmalarını ve bölgesel ve orta gelir ortalamalarını da ifade etmektedir. Bunlar, ortalama bir şekil ifade etmekle birlikte, GSYİH yüzdesi olarak özel sektördeki değeri ifade etmekte, bununla birlikte bu değer, hem orta gelirli ülke ortalamalarını (MIC), hem de alt göstergeleri, iyi şekilde ifade etmektedir. Buna bağlı gelişmeler, bazı karşılaştırmaları ifade ederken direkt yabancı yatırımının yanında ortalama MIC göstergesini de küçük boyutta ifade etmektedir. Yine buna bağlı olarak, burada rölatif göstergelerde düşüklük ve zayıflık görülmektedir. Özel sektör dahilinde özel sektör gelişimine karşılık, halihazırdaki göreceli düşüş ve yükselme de görülmektedir.

Kaynak: Tablo 8 ve WDI veritabanı. Karşılaştırılan ülke verileri, tablo başlığında, yıllara göre ifade edilmiştir. yıllara göre Türk verileri, veri etiketi ile gösterilmektedir.

Banka'nın İkinci Dayanak Sonuçlarına Katkısı

Analitik çalışmaların az olma başlarda Banka'nın etkilerini sınırladı, ama daha sonra uyarılma kredileri düzenleyici çerçevelerin desteklenmesine yardımcı oldu

4.37 Finansal olarak 1994-1998 için, banka etkisi az olmaktadır. Banka konusundaki birçok başarı, önceki dönemler nazaran daha iyi gerçekleştirilmiştir. Bu suredeki analitik çalışmalar konusundaki birçok ciddi program, girişimi esnasında hatalarla sonuçlanırken, temel yanlışlar da, Türk yetkililer tarafından tamamıyla açıklanmamıştır. Altyapı dahilinde, teknoloji, tarım ve özel sektör gelişmelerinin yanında Hükümet, Banka Sektörü çalışmalarına açılmıştır. Banka, bu periyotta daha geniş bir gündeme kavuşurken, güç etkinliği konusunda gündeme açılma kabiliyetine kavuşmuştur. 1999- 2004 sürecinde finansal olarak banka katılımı, daha sabit olarak gerçekleşmiştir. İşlemlerin uyarlanması, finansal sektör ve tarımda temel kurumsallaşmaya yardımcı olurken, telekom ve İller Bankası da, banka özelleştirmeleri ile güç kazanmıştır. Daha geniş olarak, analitik bir program konusunda da girişim gerçekleştirilmiştir. Sektör raporları, tarım sektörü için ve enerji ile ilgili alt sektörler için gerçekleştirilmiştir. Finansal sektör programlarındaki analiz, biz dizi resmi çalışma kadar, 2000-2003 CEM birleşimi şekilde gelişmiştir.

5. Üçüncü Dayanak: Yoksulluğun Azaltılması ve Sosyal Kalkınma

5.1 Türkiye'nin, yoksulluğu azaltmak ve kişilerin dahili koşulları ve kompleks geçmişe dair eğitim ve sağlık koşullarını geliştirmek yönündeki çabaları, yiyecek tüketimine bağlı yoksulluk ile 1994 yılında yüzde yirmi sekiz oranında resmi yoksulluk sınırından bir hareket gösterirken, geniş alanlardaki gelire bağlı olarak bu, ulusal ortalamadan daha az gerçekleşmiştir. Burada, sağlık ve eğitim açısından, orta gelirli ülkelere göre, daha zayıf bir gösterge ortaya çıkmaktadır. Sağlık ve eğitim göstergeleri, orta gelirli ülkelerle ve hala zayıf doğu bölgeleri ile karşılaştırıldığında burada bazı farklılıklar görülmektedir: kadınların okuma oranlarındaki düşüklük, işsizlik ve işçi gücü katılımında yüzde 27'den az bir oran, erkeklere nazaran göze çarpmaktadır.

5.2 İzlenme periyodundan itibaren bu düşük artış karşılaştırıldığında, bir çok relative çalışmaya karşın gelişme gösterirken nüfustaki çalışma oranı artmakta, işsizlik oranı azalmaktadır. Ekonomik gelişimin amacı, aynı zamanda yatırım ve gelişim fırsatları açısından doğu bölgelerinin ciddi bir kısmında önemli bir problem olurken, 1990'ların sonlarında bu yatırım ve gelişme, önemli rakamlar göstermiştir. Buna ek olarak çalışmalar tarım alanında kırsal kesimlere kayarken, 1990 sonrasında bu alanda, yüzde 13'lük bir düşme gözlenmiştir. Bu düşüş, kırsal ve tarımsal alanda KİT'ler ve kamu sektörü açısından kombine bir şekilde, işçi piyasalarının gelişimi konusunda ekonomide bazı zorluklar meydana getirmiştir. Bununla birlikte bayanların çalışmalarında tarım ve kırsal kesim önemli rakamlar ihtiva ederken bayan çalışmaları genelde negatife değerler içermiştir. Türkiye'nin sosyal gelişimine kombine olan faktörler, özellikle gündemdeki sosyal gelişme açısından önemlidir.

Eşitlik, İş, Sosyal Koruma

5.3 **Sonuç:** Yoksulluk, 1999 ve 2002 ile, yüzde 28.3 'den yüzde 27'ye düşüşle toplam yoksullukta ve yüzde 2.9'dan 1.4'e tümüyle belirgin bir değişim göstermektedir. Bu son değer, 2002 GSYİH yükselmesine bağlı olarak (eldeki son yıllık verilere dair) Türkiye'nin görece yüksek nüfus gelişimindeki tüketim değerlerini ifade etmektedir. Burada açıkça görülmesine karşılık, da çok bir görece yükselme göze çarpmaktadır. Bazı değerler, direkt vergilerde yetersiz olmakla birlikte (zayıf etkili) gelir faizi (daha geniş bir zenginlik oranı konusunda) yiyecek

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ Tüm sonuçlar, eğitim, çocuk ölümleri, harcama düzeylerinin korunması ve yoksulluğun en iyi şekilde düşürülmesi konularında elde edilirken, iş konusundaki gelişmeler de özellikle kadınlar için gerçekleşmekte ve bölgesel farklılıklar düşmektedir.
- ❖ Yoksulluk ve sosyal gelişme açısından düşük analitik düzeyler 1999 finansal dönemi öncesinde geniş bir "analiz boşluğu" ile gerçekleşmiş, buna karşılık daha dar bir alanda meydana gelmiştir.
- ❖ Banka işlemleri aynı zamanda, sağlık sektöründe vaat edilen reform ve sosyal destek hedefli daha yakın bazı işlemlerle birlikte, problemlerin iyileştirilmesi yönünde tavır göstermiştir.
- ❖ İşbirliği analitik çalışmalarını ve kurumsal kapasitelerin yapılandırılması odaklı son gelişmeler, daha etkin bir program açısından son dönemlerde etkinlik göstermiştir.

Düşük gelişme, yoksulluğun yalnızca 2020'de düştüğünü gösterirken bu daha çok, dereceli olarak gerçekleşmektedir.

Bu düşük gelişme aynı zamanda, diğer değişiklikler yanında istihdam konusunda da gelişme anlamına gelmektedir.

Büyüme yavaş ve düzensiz olduğundan, istihdam artışı da yavaş oldu ve diğeryapısal gelişmelerin etkisini dengeledi

fiyatlarındaki maliyet düşüşü, tarımsal ederi desteklemekte ve 2001-2002 döneminde önemli bir korumaya yardım etmektedir. GSYİH içerisindeki hızlı gelişme, 2002'den itibaren 2004 yoksulluk verilerine göre yetersiz bir ifade olarak gerçekleşmiştir.

5.4 İşsizlik konusunda Türkiye'nin yeteri kadar hızlı gelişme göstermemesine karşılık ve emek yoğunluğu konusunda yeterli bir ilerleme olamamasına karşılık nüfusun toplamındaki çalışma oranında yükselme görülmektedir. Bahsedilen sürede işsizlikte önemli bir düşüş gözlenirken, çalışan insan nüfusunda iyi bir gelişme söz konusudur ve tarımsal işle kombine olarak geniş bir grup, işçi piyasaları konusunda iş arayışı içerisinde olmaktadır. İlgili gelişme, görece olarak, ekonomi ve yeni çalışanlar alanında kendisini göstermektedir. Buna bağlı olarak mevcut mesai saatleri de değişmektedir. Aynı zamanda bu süreçte Hükümet, kamu sektörü iş oranında düşüş ifade etmiştir. Sonuç olarak bu faktörler, 1993'ten itibaren iş konusunda, yaklaşık 3.1 milyon kişi için net bir yükselme ifade etmiştir (her yıl yaklaşık yüzde 1.5), bununla birlikte, 10 milyonun üzerinde çalışan nüfus saptanmaktadır (her yıl yaklaşık yüzde 2.3). Bu çalışma oranı, OECD'deki en düşük değer olarak bu dönemde 2004 için, yüzde 43.6'ya yükselmiştir. Aynı zamanda çalışan kadın nüfustaki düşüklük, yaklaşık yüzde 25 ile OECD üyeleri arasında en düşük değer olup, yüzde 40 ortalamasından, hayli azdır. Yukarıda bahsedilen tarımsal ve kırsal kesimdeki bu kısmi düşüklük, aynı zamanda burada henüz yeteri kadar açıklayıcı değildir. 2004 değerlendirmeleri, iş kazançlarının önemli bir şekilde gelişmesine etki ederken, bu gelişim hipotezini desteklemekle, yıl içerisinde 1.1 milyon yeni iş meydana getirmiştir.

Tablo 9. GSYİH ve İş Sayısında Yavaş Büyüme İstihdam Oranının Düşmesi Sonucunu Getirdi

Gösterge	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kişi başına GSYİH (1987 TL '000)	1,624	1,507	1,586	1,666	1,759	1,782	1,669	1,762	1,603	1,701	1,772	1,916
İstihdam (m.)	18.5	20.0	20.6	21.2	21.2	21.8	22.0	21.6	21.5	21.4	21.1	21.6
İstihdam Oranı (%)	47.5	50.0	50.0	50.2	49.0	49.2	48.7	45.6	46.7	44.5	43.2	43.6

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Dünya Bankası Ülke Ofisi Veritabanı.

5.5 Daha fakir bölgeler ile daha zengin bölgeler arasındaki boşluğun daralmasıyla temel olarak, en fakir bölgelerdeki kişi başına düşen gelir (Orta Anadolu'da) hala ulusal ortalamasının yarısından daha azdır. Bu periyodun izlenmesi sürecinde özel yatırımlar ve gelişmesi, Doğu'daki etkin ekonomik temel problemlere karşı ülkenin batı kesiminin yarısı olarak gerçekleşmektedir Geniş bir uzantısı

konusunda çalışma yoğunluğu, yukarıda ifade edildiği üzere, bölgesel gelir dağılımı konusunda düşük olan bölgelerden, kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu yerlere doğru kaymaktadır, bunun özellikle göç ile oluşu önlenmemesi kötüdür (nüfusa oranla yüzde 2'lik bir düşüş). 1990-2001 net sonucu, daha geniş alanlarda GSYİH bölgesel dağılımındaki gelişmeyi marjinal bir şekilde ifade etmektedir.

5.6 Nüfusun yüzde 80'inden daha fazla bir kesim için avantajlarını korumakta olan sosyal güvence sistemi, hala ciddi bir problemdir. Orta sınıf açısından devam etmekte olan avantajlarının yanında daha yayarlı noktalara odaklanmış değildir. Sosyal güvence açısından yüzde doksanın üzerinde dağılıma gösteren emeklilik sistemi, bütçe açığının hızla yükselmesine sebebiyet verirken maliyetleri de aşağı çekmek mümkündür. Artan bütçe açığı, daha iyi sosyal destek hedefi ile daha geniş bir fon için kullanılan kaynaklardaki bütçe açığını geliştirecektir. Her en kadar bu, birçok ödeme dahilinde genel sistem için işsizlik sigortası bazında düşüş ifade ediyorsa da, bu ödemeler, özellikle kamu sektöründe olmak kaydı ile, resmi açıdan sektör çalışmaları için sabit ödeme değerleri olarak kalmaktadır. *Sosyal destek*, daha sistematik bir şekilde daha iyi finansal odaklanma gösteren ve aşağıda ifade edilen nakit ödeme transfer programları konusunda buna bağlı düşüslere söz konusu olmaktadır.

5.7 Pozitif olarak Hükümet, emeklilik reformu konusunda özel sorunların ve sosyal gelişimin ve yoksulluğun azaltılmasının hedefli daha sistematik analiz çalışmalarını geliştirmektedir. Bunun nemli bir sonucu, Parlatentonun onaylaması açısından hazırlanan emeklilik sisteminin temel bir reform amacında olması şekliyle ortaya çıkmaktadır. Yine *işsizlik sigortası kapsamında* bu sınırlı olup, gelecek işçi piyasası reformları için bu, çalışanların desteklenmesi açısından görel bir etkin maliyetin gerçekleştirildiği değerleri ifade etmektedir. Çiftçiler için direkt gelir desteği programı, şeffaf olmayan daha iyi hedefli düşük maliyet harcamalarını ifade etmektedir. Sonuçta vaat edilen *sosyal destek programı*, zayıf gelirli olanların yükseltilmesi hedefli bir sistem ve nüfusun en fakir yüzde 6'sı için sağlık hizmetleri ve okul desteği nakit transfer sistemi ile desteklenmektedir. Bu nakit ödemesi, 1.7 milyon kişi için bir avantaj ifade ederken, en fakir iki bölgede (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) için yüzde 20 nüfusu ifade etmektedir.

5.8 **Bankanın katılımı:** Bankanın temel katılımı, 1999 sonrasında, yoksulluğun azaltılması yönünde olup, ARIP ve üç yoksulluk değerlendirmesine söz konusu olmaktadır. Bunlar, belirlenen ve gelişen ekonomi değerlerine yardımcı olurken, daha etkin bir gelişmenin sağlandığı politikaları desteklemektedir. Bunlar arasındaki birçok önemli politika, ERL ve ARIP altına desteklenen tarımsal fiyatları etkilerken bu düşüş, kısa vadeli tüketimlerde düşük

Fakat göç, geniş bölgesel gelir farklılıkları konusunda önenebilir .

Sosyal koruma sistemi, geniş bir kapsamda gerçekleşmesi açısından daha zayıf bir odaklanma göstermekle emeklilik sistemi, geniş ve genişlemeye devam eden bir bütçe açığı

Hükümet, sosyal konuların analizi konusunda kapasite gelişmesi meydana getirilen, sosyal destek programında, iyi hedefli bir yeni

İstihdam ve iş-gücü piyasası reformları konusundaki analitik çalışma ve krediler, henüz yeterli bir etkinliğe sahip değildir

olup, PFPSAL değerler altındaki sosyal harcamaları önlemektedir. Yoksulluk değerlendirmesi özellikle, yukarıda bahsedilen koşullu nakit ödeme programındaki örneği gibi yoksulluğun daha etkin bir şekilde düşürülmesi yollarının tespiti ve bu konudaki program ve politikaların desteklenmesi stratejisinde Türkiye'nin daha geniş bir etki göstermesini ifade etmekte ve bu etkinin analizi konusunda Hükümet kapasitesinin yapılandırılması ve çalışma çerçevesinin kurulması konusunda önemli olmaktadır.

Banka faaliyetleri, daha etkin ve gelişmiş politikaların desteklenmesi ile, yoksulluğun azaltılması konusunda önemli olmaktadır

5.9 İşçi piyasası reformları dahil çalışma konularında Banka, daha az bir etkiye sahip olurken, 2000 Yoksulluk Değerlendirmeleri ve CEM analizlerinde ciddi sorunları yansıtmaktadır. Bir işçi piyasası reformu, izleyen periyoda gerçekleştirilirken, Türkiye'nin işçi piyasası sorunları ve özellikleri konusundaki yaklaşımın da bu, geçici bulgulara bir konsensüs oluşturmamıştır. Bu sorunlar, işsizlik konusundaki gelişmelerle birlikte kadınlar için beklenenden daha düşük çalışma oranı ifade etmiş ve emeklilik etkisini daha düşük ifade etmiştir; ödeme çizelgeleri, vergiler ve teşviklerde de Türkiye'nin resmi sektör gelişimi ve özel sektör değerleri açısından daha az bir etki göstermiştir.

5.10 Bu alandaki proje müdahalelerinden birçoğu, etkin işçi piyasası politikalarına dahil edilmektedir. Bunlar bazı başarıları yanında getirilen, esnek olmayan işçi piyasalarındaki düşüş ya da iş fırsatlarındaki yükselişin ölçümlenebilirliğini sağlamamaktadır. Çalışma ve Deneyim Projesi orijinal olarak beklenenden daha çok kişi için gerçekleştirilmekte iken ve bulunmakta iken, bunun sebebinin çalışma içerisinde net bir yükselmeden kaynaklandığı ve bu deneyimdeki herhangi bir konunun bu periyottaki işsizlik içerisinde küçük bir fraksiyona sebep olduğu açık değildir. Özeleştirme Sosyal Destek Projesi, çalışanların açığa alınmalarına ek olarak, yasal emir ile işten ayrılma yoluyla fon gerçekleştirilmesi konusunda, KİT özel işlevinin meydana getirilmesindeki başarı olarak görülmektedir. Fakat, yeni özel iş sahipleri tarafından geri çevrilmesi konusunda bu konuda çalışan geniş bir alanın sebep olduğu kamu sektörü, beklenen ve yeniden işe alınanlar yoluyla devam ettiği ve büyük avantaj gördüğü üretim ve özel sektör iş raporları dahilinde, hükümet tarafından gerçekleştirilen ücret ödemeleri nakit tutarına dair düzenli olarak bu çalışanların hareketi daha az açıktır. Bir elamanın, Banka Destek Programı'ndan olan eksikliği, savunulabilir bir yolda savunulabilir ek bir iş üretimi gerçekleştirilmesi konusunda bazı ekonomilerde çalışmakta olan mikro-kredi ifadesidir. SRMP Yerel Teşvik Bileşeni, küçük yerel projeler için "yeniden ödenebilir teberru miktarları" olmakla, bir mikro-kredi işlemine dair bazı benzerliklere sahip olmakta ve önemli bir çalışma etkisine konu olmaktadır; bununla birlikte, yalnızca 204 içerisinde tam bir ölçüme yükselirken, etki ve sürdürülebilirlikleri dikkatlice değerlendirilmektedir.

5.11 *Sosyal önlem* için banka desteği, hem sosyal sigortaları (işsizlik sigortası ve emeklilik), hem de sosyal desteği kapsamaktadır. İşsizlik sigortasının (ERL altında anlaşılan) kurulması, nemli bir potansiyel basamak olup, daha çok, potansiyelin için gerekli olan yapı ve katılım avantajlarındaki çok sınırlı ve ileri reformları kapsamaktadır. Emeklilikte, 1999 Hükümet destekli Banka dizaynı, ERL altında reforma tabi tutulmuş ve desteklenmiştir, bu, mali noksanlıktaki dahili üretimler ile gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar yukarıda açıklanmış ise de, bu reformlar yeteri kadar derin olmamakla, noksanlıklarda artma gözlenmektedir. 2002'den itibaren emeklilik reformu, analiz seçimleri konusundaki kapasite ve problemin ciddiyetinin farkında olunması hususunda destek olmak üzere Hükümet ile Banka ve Fon diyaloguna ait uyumlu bileşen meydana getirmiştir. Hükümetin yeni parametrik reformu, dengesizlikle konusundaki reformların doğrulanması hususunda Parlamento ile geçerlilik kazanmaktadır.

5.12 Sosyal destekte Bankalar, koşullu nakit transferine katılım, SDF ile deneyim başarısının gerçekleştirilmesi ve *Kriz Sonrası Yoksulluk ve Ortadan Kaldırılması* raporu analitik çalışmasını içeren Acil Deprem Finansman Kredisi yoluyla, deprem kurbanlarına acilen destek olunması hususunda acil nakdin elde edilmesi için Acil Dayanışma Fonu ile birlikte temel bir rol oynamışlardır. Bu transferler, hem orta derece yardım, hem de savunulabilir bir şekilde yoksulluğun gelecek nesillere etkisi konularında en fakir ailelerin yüzde altısını hedeflemektedir: transferler, ailelerin, çocuklarını sürekli bir şekilde okula göndermeleri, aşı ve diğer sağlık korumam konularında sağlık kliniklerini ziyaret etmeleri. Bu şekilde, belirtilen sağlık ve eğitim işlemleri de teşvik edilmektedir. Programın etkilerine dair dahili raporlar taahhüt edilmiştir. Ek olarak, PFPSA'lar yoluyla Banka, 2001 finansal ayarlaması süresince sosyal destek programları açısından fonun muhafazasına yardımcı olmaktadır.

Banka, emeklilik konuları ile ilgili olarak hükümet yapı kapasitesine yardımcı olurken, bu emeklilik konuları hala temel reformlara ihtiyaç duymaktadır

Banka operasyonları depremzedelere yardımcı oldu, harcama düzeylerini korudu ve yoksul ailelere çocuklarının sağlığını koruma ve eğitimini sürdürmede yardımcı olmaktadır

HALKIN SAĞLIĞINI İYİLEŞTİRME

5.13 *Sonuç:* Geçen on yıl süresinde Türkiye'nin sağlık göstergeleri bazı alanlarda ilerleme göstermiştir; örneğin Tablo 10'da görülen yüzde 45'in üzerindeki çocuk ölümleri, buna bir örektir. OECD ülkelerinden daha yüksek bir oranda olmak üzere Türkiye'nin çocuk ölümleri oranı, ECA ortalamasında olup, orta gelirli ülke ortalamalarının oldukça aşağısındadır. Ortalama ömür uzunluğu şekli ile adlandırılan gösterge, Türkiye'nin, 68 yaş ECA ortalamasının üzerinde olduğunu açıkça göstermektedir. Ortalama ömür uzunluğu, bay ve bayanlar için aynı gelişmeyi gösterirken, bayanlar için bu, erkeklere oranla ortalama yüzde 7 daha uzun olmaktadır. *Gebeliği önleyici kullanım ve sağlık personeli tarafından gerçekleştirilen doğum desteği yaş ortalaması* açısından, aynı zamanda gelişme

Çocuk ölüm oranı, diğer orta gelirli ülkelerde benzer düzeylere düşerken, diğer göstergelerde yükselme

göstermiştir. 1990'ların son yıllarında Orta ve Doğu Avrupa'ya benzer bir şekilde, *Kamu Giderleri de* sağlık konusundaki gelişmelerde, benzer bir artış göstermiştir ve bu harcamalar, 2001 mali harcamaları ile korunmuştur.

Bununla birlikte çocuk ölümlerinde zafma Doğu'da çok daha azdır ve diğer bazı sağlık göstergelerinde eksiklikler

5.14 Yine de bu iyi sonuçlar bölgelerin dağılımı ve gelir grupları ile, hastalıkların önlenmesi konusunda yetersiz olmakla, azalma göstermektedir (bk tablo 10). Türkiye'nin batı kısmı ve şehirleşmiş alanlar, sağlık koruma ve özellikleri konusunda da, ülkenin geri kalanından daha yüksek gelir ve daha fazla sağlık koruması kadar daha profesyonel bir ilerleme göstermişlerdir. Ulusal ortalamadaki gelişim parçası, daha iyi hizmet götürülen alanlara, net bir göç göstermektedir. Ek olarak, nüfusun en fakir yüzde 20'si, en zengin yüzde 20'sine benzer bir şekilde herhangi bir sigorta kapsamında olmayıp, sağlık konusundaki araştırmalara ve sağlığı tehdit eden araştırmalara bile uzak olmaktadır. Bu faktörlerin etkisi, daha yüksek dahili çocuk ölümlerinin bulunduğu yerlerde, Doğuda hızlı bir düşüş şeklinde beklenirken, yüzde 45'lik bir çocuk ölümü şeklinde görülmektedir. Çocuk ölümü, doğuda 1998 sonrası etkin sağlık programları ile etkilenirken, doğudaki bazı göstergeler, doğal ortalamadan daha hızlı bir gelişme göstererek geniş alanlarda geniş kalmaktadır.

Tablo 10. Sağlık Sonuçlarında Bölgesel Farklılıklar

Gösterge	1993	1998	2003
vasıflı doğum yardımı ile doğan %			
Ulusal Ortalama:	75.90	80.6	84.0
Doğu Bölgesi:	50.30	52.3	59.7
Doğu/Ülke oranı:	0.66	0.65	0.71
Bebek ölüm oranı (her 1.000 'canlı doğumda)			
Ulusal Ortalama:	53	43	29
Doğu Bölgesi:	60	61	41
Doğu/Ülke oranı:	1.14	1.42	1.41
Çocuklarda immunizasyon, % tam aşılana			
Ulusal Ortalama:	64.70	45.7	54.2
Doğu Bölgesi:	40.60	22.9	34.8
Doğu/Ülke oranı:	0.63	0.50	0.64
Doğum kontrol kullanma, tüm yöntemler, %			
Ulusal Ortalama:	62.60	63.9	71.0
Doğu Bölgesi:	42.30	42.0	57.9
Doğu/Ülke oranı:	0.68	0.66	0.82

Kaynak: Türk Demografi ve Sağlık Anketi, 1993, 1998 ve 2003.

1998'den sonraki gelişmelere rağmen çocuk bağıışıklığının düşüşü tıpkı önleyici tedbirlerin azalması gibi ciddi bir konudur

5.15 Göstergelerde belirtilen diğer bir zayıflık ise tüm kamu sağlığı için yapılan harcamalar önemli miktarda artarken, kamu için *önleyici tedbir* harcamalarının payını azaltmaktır. Bu durum sağlık harcamalarındaki artışın çoğunun tedavi tedbirlerine gittiğini gösterir, bu da harcamada daha az masraflı bir müdahaleye doğru kaymaktır. Bu durumun yansıması ise *çocuk bağıışıklığına* ayrılan payın azalmasıdır. 1998'de tamamen bağıışıklık kazanmış çocukların yüzdesi % 20'lere düşmüştür. 2003'te kayıp olan alanın yarısı geri

kazanılmıştır, 2003'te DPT sigortası % 68'dir. Bu rakamlar ECA ortalamasının (% 90) %20 altındadır hatta dünya ortalamasının (% 74) bile altındadır.

5.16 **Bankanın Katkısı:** Bankanın iki temel sağlık projesi, ekstra olanaklar sağlayarak, hizmet sağlayan çalışanları eğiterek sağlık hizmetlerine erişimi geliştirmek ve Sağlık Bakanlığı'nın (SM) yönetimini ve politika yapma kapasitesini teknik yardım ve eğitimle geliştirmektedir. İlk proje, ülkeye yayılmış sekiz, yetersiz hizmet verilmiş vilayeti karşılamıştır, ikinci proje ise sağlık göstergelerinin en kötü olduğu doğu ve güneydoğudaki 23 vilayete odaklanmıştır. Bu alanlarda sağlığa erişimin geliştirilmesinin, bu alanlardaki sağlık sonuçlarını da değiştireceği farz edilmiştir. İEG'nin ilk projeye ilgili değerlendirmesi (1999'da kapatılmıştır), değerlendirilmiş sonuçların temel erişim ve iyileştirme verileri müsait olmasa da en azından tatmin edici olduğunu göstermiştir. Yeni servisler çalışırken erişimin arttığını farz etmek makuldür. Aynı zamanda projenin, yüksek sayıda çalışan eğiterek ve yönetim bilgi sistemi kurarak, Sağlık Bakanlığı'nın kapasitesini geliştirmeye katkıda bulunduğu gösterilmiştir. Buna rağmen politika reformu gayesi, kararsız politik durumlar yüzünden başarısız olmuştur. Daha da problemlili olan ikinci projeye 2004 Aralık ayında son verilmiştir. Proje kapatıldığında kurulmuş servisler, çalışan yetersizliğinden (ve bazıları tamamlanamamıştır) kullanılamamıştır ve final proje durum raporunda, değerlendirmeler tatmin edici değildir.

5.17 Her iki projede de uzun gecikmelerle ve büyük fiyat tüketimleriyle önemli uygulama problemleri yaşanmıştır. Bu dönemin çoğunda ekonomik ve politik kargaşa hakimdir. İlk proje, dokuz sağlık bakanı ve altı müsteşarın zamanında gerçekleştirilmiştir, bu zamanlardaki masraf kısma programları, tamamlayıcı kaynağı geciktirmiştir ve ülkenin doğu kısmındaki güvenlik problemleri de uygulamayı geciktirmiştir. Banka, uygulamayı geliştirmek üzere UNDP/UNOPS ile birlikte arkasında Yönetim Servisleri Anlaşması olan güçlü bir Koordinasyon Ünitesi Projesini (KÜP) tanıtmıştır fakat bu yaklaşım istenen sonuçları elde edememiştir. Buna rağmen, bankanın sağlık yardımına ilişkin yapılan bir yapıcı eleştiri, bankanın yararlı olduğu gerçeğini asla tartışmaz. Hatta bu uygulamalarda, "gözlerimizi uluslar arası düşünceye açtı, sağlık müdahalelerinden sonuç almayı değerlendirdi ve sağlık göstergelerinde gelişim sağladı." Hatta bunu takip ederek bankanın 2001 dönemi boyunca sonuçlara katkısı özellikle gösterilen çabayla karşılaştırıldığında önemsenmeye değermez.

5.18 Mukayesede, derinlemesine sağlık sektörü analizleri 2001'de başlamıştır, hükümetle sonradan yapılan görüşmelerde ve Sağlık Değişim Projesini sonuçlandırmada bankanın sektöre olan bakışı bir şekilde daha olumlu gözükmiştir. 1986'dan beri ilk olan sektör

Banka yardımı sağlık projelerinin sağlık sonuçlarına şu ana dek önemli bir yardımcı dokunmamış gibidir gözükmektedir

Uygulama problemleri kurumsal zayıflıklardan ve Sağlık Bakanlığı'nın hızlı liderlik değişikliklerinde kaynaklanır

Yeni sektör analizleri sağlık üzerine hükümet önceliklerine çok yakın bağımsız görüşmeleri desteklemiştir

BÖLÜM 5

ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTIKMASI VE SOSYAL KALKINMA

değerlendirmesi yüksek teknik standartlarındaydı, Türkiye sistemindeki anahtar meseleleri tanımladı ve bunları çözmek için kapsamlı ve aşamalı bir strateji belirlendi. Değerlendirmenin etkisi işbirlikçi ve katılımcı bir tavrıla genişletilmiş ve mülkiyet kurulmasına yardımcı olmuştur.

Bu reformlar yeni bir uygulamayla desteklenmekte

5.19 Rapordaki görüşme, Sağlık Değişim Projesi'nin (SDP) gelişmesini sağlamıştır. Proje tamamen, kapsamlı sağlık sistemi reformunun ilk aşamasının tamamlanması için gerekli olan sistemlerin ve kapasitelerin oluşturulmasına odaklanmıştır. Proje Sağlık Bakanlığı'nı yeniden yapılandırmak üzere tasarlanmıştır, böylece onun stratejik tutumu ve düzenleyici rollerinin daha etkili olması için çalışılabilir, genel sağlık bakımı için bir tür ilaç tanımlanabilir, küresel sağlık sigortalarını tamamlamak için sigorta yapılabilir ve kamu sağlığı okulları güçlendirilebilir. Bunlar önleyici tedbire odaklanmayı arttıracak durumlardır. Daha önceki uygulamalardan farklı olarak SDP tamamen hükümet tarafından sahiplenilmiştir, 2002'de kendi unsurlarını kendi reformuymuş gibi adapte etmişlerdir. Daha da fazlası hükümetin bu karmaşık ve azimli reformu tamamlamak için sağlam bir oy çoğunluğu vardı ve parlamento bir tür ilaç yaklaşımı denemesini ve politikaların kiralama ve ödemesinin daha esnek olmak üzere adapte edilmesi kanunlarını onaylamıştır. Bu alanlarda etki görülmesi için yıllarca çalışmak gerekirken çalışanların ödeme yapılarındaki değişiklikler gibi bazı durumlar çalışanları daha uzak tesislerde işe almada teşvik etmeyi geliştirmiştir. Bu reform programının azimli ve tartışmalı olduğu ve başarıya ulaşmak için devamlı çabaya ve izlenmeye gereksinim duyduğu söylenmiştir.

PFPSAL'lar ve koşullu nakit transferleri de sağlık sektörü sonuçlarını desteklemektedir

5.20 Daha önce tartışılmış duruma bağlı nakit transferi, sağlık servislerini doğum öncesi bakım ve rutin çocuk bağışıklığı için en az kullananları -fakir- teşvik etmek gibi sağlık sonuçlarını elde etmeye yardım olmalıdır. Sonuç olarak PFPSAL'ların tedariki, yardım ettiği GDP'lerin bir parçası önleyici tedbirde harcamayı azaltılmasının önlenmesine yardımcı olmuştur (buna rağmen tüm sağlık harcamalarının bir parçası olarak azaltılmıştır).

Eğitime Erişimin ve Eğitim Kalitesinin Geliştirilmesi

5.21 **Sonuç:** Geçtiğimiz on yılda Türkiye, kayıtlarında, özellikle *ilkokuldaki* kızlarda, önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu kazanımların ardından 1997'deki temel eğitim reformuyla zorunlu temel eğitim 5 yıldan 8 yıla çıkartılmıştır ve bunu icra edebilmek, uygun tesisler kurabilmek ve bu reformu gerçekleştirebilecek öğretmenleri sağlamak için büyük çaba harcanmıştır. Bu arttırılan kayıt, hanelerin en fakir çocuklarının %20'si üzerinde yoğunlaşmıştır. Orta dereceli okul

kayıtları da hızla büyümüştür, sekizinci sınıf mezunlarının büyük bir kısmı daha ileri eğitime yönelmişlerdir. Orta derecelerde kız kayıtları, erkek kayıtlarıyla bir adımlık mesafede ilerlemiştir fakat bu aşamada cinsiyet aralığının daraldığını gösteren bir işaret yoktur. Toplumun *üçüncü dereceden eğitimdeki* oranı OECD üyeleri arasında hala en düşüktür, aynı zamanda önemli bir biçimde ilerlemiştir (2002’de %30’la). *Yetişkin okuryazarlığında* da gözle görülür bir ilerleme kaydedilmiştir, cinsiyet aralığında daralma da gözlenmiştir. İlkokul mezunlarının sayısı artıp mezunlar yetişkin nüfusunda çalışmaya başladıkça okuryazarlık oranı daha hızla gelişmeye başlayacaktır.

5.22 Öğrenimi değerlendirme testleriyle ölçülen okul *kalitesinde* önemli başarılar kaydedilmiştir. Bu kayıt genişlemesi esnasında kalitede gerileme meydana gelmemiştir. Daha da fazlası kızların test sonuçları erkeklerinkinden pek farklı değildir- Türkiye’nin sistematik öğrenme değerlendirmeleri ve bunun uluslar arası değerlendirmelerdeki katılımı da aynı zamanda olumlu sonuçlar vermiştir, bu da Türkiye’nin gelecek sistemlerinin geliştirilmesi grafikleri için donanım sağlamıştır. Fakat bu değerlendirmeler, Türkiye’nin öğrenme seviyesi isteğinin ve ihtiyacının altında olduğu için, kendinden memnun olmak için yeterli alan sağlamaz. Ulusal testlerde ortalama sonuçlar %50’nin altındadır ve yeni uluslar arası değerlendirmelerde OECD ülkeleri arasında yalnızca tek bir ülke Türkiye’den düşük sonuç almıştır. Daha da fazlası Türkiye’nin ortalama sonuçları geniş varyasyonlarda saklıdır, elit okullardan yüksek performanslı bir miktar öğrenci, en düşük yeterlik seviyesini başarmış öğrenci yığınının ortalamasını yükseltmektedir.

5.23 *Eğitim harcama seviyeleri* geçtiğimiz on yılda artmıştır ve mali daralma döneminde bile oldukça yüksek oranlarda seyretmiştir. GSYİH’nin yüzdesi olarak genel harcama karşılaştırıcı ülkelerin sahasındadır. Temel seviyede genişleme ihtiyacı için (kayıt oranları %100’e ulaştığında ve ilkokul yaşındaki topluluk azaldığında) kaynaklar, kaliteli gelişim ve diğer seviyelerde seçilmiş genişleme için uygun olmalıdır. Verimlilik kazancı için de daha iyi tamamlama oranıyla ve eğitimin ünite maliyetiyle ilgili değişikliklerle (mesleki eğitim gibi) birlikte, üniversite seviyesinde okul harcına yüksek güven için (ihtiyaca bağlı burs) ve talebi tayin etmek ve finansal genişleme sağlamak için bir sahaya ihtiyaç vardır.

5.24 *Bankanın Durumu:* Değerlendirme döneminin başlangıcında bankanın eğitim portföyü 1980’lerin başlarında başlayan mesleki eğitime odaklanmış bir dizi uygulamadan oluşmaktadır. Tamamlanması 1990’ların ortalarının sonuna kadar sürmüştür. Bu projeler, ekonominin gelişmesini ve dünya marketleriyle etkili rekabeti sağlayacak gerekli çalışan gücünü üretmek için

Türkiye ilk ve orta dereceli okullara kayıtları fazlasıyla arttırarak ve ilköğretim seviyesindeki cinsiyet farklılığını azlatarak büyük başarı kaydetmiştir

Kayıt artışlarına rağmen kalite korunmuştur fakat öğrenci başarıları hala Türkiye’nin isteği ve ihtiyacını

Kamu harcama seviyeleri verilen demografik geçişte ve verimlilik kazancı potansiyelinde

Mesleki ve teknik eğitim uygulamaları başlangıçta bankanın eğitim portföyüne egemen olmuştur

Genel eğitime odaklanmış uygulamada, sık sık bakan değişiklikleri ve bakanlıktaki kapasite kısıtlamaları sebebiyle uygulama

İlköğretim kayıtlarının genişletilmesine yardım olan banka operasyonları uygulama sorunlarından ve diyalogun kısıtlanmasında

Türkiye'nin (ve 1980'lerde bankanın) temel eğitim önceliğinin mesleki ve teknik eğitime verilmesi gerektiğini yansıtmıştır. Çok sayıda çocuğun ilkokulu bitirmediği genel olarak anlaşılmamıştır ve böylece çok sayıda genç insan çalışan marketinin hızla değişen ihtiyaçlarında işi öğrenme ve işe adapte olma temel becerilerini göstermeden çalışan güce katılmıştır.

5.25 İlk portföy aynı zamanda Ulusal Eğitim Geliştirme Projesi'ni de kapsamaktaydı, bu da bankanın, ilk ve orta derecede eğitimin kalitesini, öğretmen eğitimini ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın idari kapasitesini güçlendirmeye yönelik çabalarını arttırmasını sağlamıştır. Her ne kadar uygulama önceliklerden daha iyi stratejiye odaklanmış olsa da pek çok tamamlama problemiyle karşılaşmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'nun başkanının ve profesyonel çalışanlarının ani değişikliğiyle pek çok önlemeyle karşılaşmıştır (bu problemleri engellemesi için ayarlanan bir PİU'ya karşın). Milli Eğitim Bakanlığı'nun kapasitesini geliştirmek için gösterilen çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır fakat genel eğitime odaklanmada artış meydana gelmiştir.

5.26 1997'de hükümet mecburi temel eğitimi 5 yıldan 8 yıla genişlettiğinde banka, bunu iki Temel Eğitim Projesiyle desteklemiştir. Bu projeler özellikle kırsal ve yoksul alanlarda kayıtları arttırmaya katkıda bulunmak için tasarlanmıştır. Üç milyon kırsal kesim öğrencisi için öğrenme malzemeleri sağlanmıştır, ulusal öğrenimi değerlendirme testleri geliştirilmiştir ve sonradan erken çocuk eğitimi için hükümet olmayan kurumlaşmış ve yenilikçi yaklaşımlara finanse edilmiştir. Her nasılsa, bazı *zayıflıklar* bu uygulamaların etkilerini azaltmıştır. Kaliteyi geliştirmek için uygulanan yollardan biri olan Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojilerinin, tedarikteki problemlerle ve verimli kullanımla, önemi aşırı ve erken görülmüştür. Her iki uygulama da ciddi tamamlama durumuyla karşılaşmış ve uzun gecikmeye uğramıştır. Daha da fazlası parçalanmış, bürokratik yapısı ve sık sık gerçekleşen başkanlık değişimiyle, Milli Eğitim Bakanlığı'nın idari etkisini geliştirme yolunda az bir ilerleme kaydedilmiştir (2002'den itibaren üç tane olmak üzere değerlendirme döneminde sekizden fazla başkan değişmiştir). Dahası günümüze kadar sistematik sektör çalışmasının yokluğuyla ve 1986'dan beri kapsamlı sektör değerlendirmesinin yapılmamasıyla, banka, kalite, eşitlik, verim ve finans hakkında stratejik yorumlar yapmak amacıyla yapılacak bağımsız sektör görüşmelerini alttan desteklemek için uygulamayı kullanma şansını kaçırmıştır. Bunun yerine, günümüze kadar, görüşmelerde tamamlama ve tedarik konuları egemen olmuştur. Zamanlı, yüksek kaliteli sektör çalışmasının öneminin altını çizmeye ek olarak bu deneyim, mesela sektörün genişliğini (SWAP) belirtecek farklı bir yaklaşımın daha etkili olacağını göstermiştir.

2004 mali senesinde Banka, kritik politika durumlarına
daha kapsamlı bir Eğitim Sektörü Çalışması çıkartmıştır ve
diyalog için geniş kapsamlı bir Eğitim Sektörü Çalışması çıkartmıştır ve
genel olarak sektör raporundan daha geniş bir alana yayılmış etkisi
uyarıcı olmuştur.

olan bir tasarımı katılımcı yaklaşımı olarak kullanmıştır. Türk ve
uluslar arası uzmanlar bankanın takımıyla en önemli konulardaki
arka plan sayfalarını hazırlamak için işbirliği yapmıştır. ESS, İstanbul
Politikalar Merkezi'nin desteğiyle Eğitim Reformu Teşebbüsü'nü
yürütmüştür (ilgili hükümet dışı organizasyonlar ve kurumsal
paydaşlar konsorsiyumu). Bunlar, bankanın araştırma ve bulgulama
tartışmaları için uygun olan dar bir katmandaki sivil topluluklarla
bağlantıya geçmesini sağlamıştır. Hem hükümete ait hem de
hükümete ait olmayan kurumsal paydaşların bu tartışmalara katılımı
görüş birliğine ve çalışma sonuçlarını sahiplenmeye yardımcı
olmuştur. Sağlıkta olduğu gibi PFPSAL'lar mali krizler sırasında
harcama seviyelerini korumuşlardır ve SRMP fakir ailelerin
çocuklarını okulda tutmalarına yardımcı olmaktadır.

Üçüncü Dayanak Sonuçlarının Değerlendirilmesi

5.28 Üçüncü dayanağın tüm sonuçlarının ılımlı ölçüde tatmin
edicidir. Yoksulluk kısıntısı ve çalışanların artması oldukça tutarlıydı
ve genel olarak ekonominin yavaş ve geçici büyümesini
göstermektedir fakat tarımsal reformlar 2001'in ekonomik darboğazı
etkisini tamponlayarak yoksullara bazı yararlar sağlamıştır ve
2002'den beri gerçekleşen tüketim büyümesi muhtemelen daha sonra
yoksulluğu azaltmıştır. İlköğretim okullarına kayıtların hızla artışı,
özellikle kızlar açısından, büyük bir başarıydı. Bu duruma belli bir
kalite kaybına uğramadan ulaşılmıştır ve aynı zamanda orta dereceli
okullara kayıtların artması için de başlangıç olmuştur. Uzun zamanda
bu değişimlerin Türkiye'ye sosyal ve ekonomik açıdan geniş fayda
getirmesi beklenmektedir. Küçük çocuklar ölümlerinde %45 azalma
olması da büyük bir başarıdır, Türkiye'yi karşılaştırmalı ülkelerle çok
daha yakın bir hizaya getirmiştir. En fakir iki bölgede, 1.7 milyon
kişiden %60'ının hedeflenmiş sosyal yardım programa kaydı, yoksul
ailelere kurtuluş ve eğitim ve sağlık programlarında destek
sağlamıştır. Ağır mali daralma döneminde sağlık, eğitim ve sosyal
koruma harcamalarının ve muhtemelen stresli bir zamanda sosyal
barışın korunması hizmet dağıtımını sürdürmek açısından çok
önemlidir. Koruyucu tıpta ve bilhassa bağışıklıklarda göreceli
harcamaların azaltılması konuyla alakalıdır fakat harcamalar
GSYİH'nin yüzdesi olarak düşmemiştir ve 1998'den beri bağışıklık
sigortası bir miktar düzeltilmiştir. Genel olarak pek çok sosyal
gösterge, cinsiyet ve bölgesel eşitsizlikler de dahil olmak üzere doğru
yoldadır fakat yavaş adımlarla ilerlemektedir. 3. kutu, Türkiye'nin
önemli sosyal göstergelerini diğer orta gelirli ülkelerinkilerle
karşılaştırmaktadır.

Üçüncü dayanak
genel sonuçları
ılımlı ölçüde
tatmin edici,
kurumsal
gelişim
mutedvazi ve
sürdürülebilirlik
muhtemel olarak
değerlendirilmiş
tir

BÖLÜM 5**ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SOSYAL KALKINMA****Tablo 11. Üçüncü Dayanak: Yoksulluğun Azaltılması Ve Sosyal Kalkınma Sonuçları**

Gösterge	Başlangıç (93)	Gelişme (04)	Yorumlar	
Yoksulluk oranı	a) aşırı b) toplam	2.9 [94] 28.3 [94]	1.4 [02] 27.0 [02]	Yoksulluk oranı şu anda %21-25 aralığında tahmin ediliyor, 2002'den beri büyüme göz önüne alınır, eşitsizlik önemli ölçüde kötüleşmedi.
Kişi başına GSYİH, 1987 TL '000	TL 1,624	TL 1,916	Dönem içinde mütevazı yükseliş. Daraldıktan sonra bölgesel farklılıklar 2001'den beri genişlemiş olabilir.	
Bölgesel farklılık	.44 [92-95]	.47 [99-01]		
a) İstihdam oranı (%)	47.5	43.6	Çalışma yaşındaki nüfusta büyük artış ve bu önemde tarımdan dışa kayma, ayrıca iş sayısındaki artış yavaşladı.	
b) Katılım oranı: Toplam (%)	52.1	48.4		
Kadınlar (%)	26.8	25.3		
Sosyal Korumanın harcamaları/GSMH (%)	6.08 [98]	9.03 [03]	Mali daralma sırasında, toplam sosyal koruma harcamaları kararlaştırılan düzeyin çok üzerinde kaldı (%7 GSYİH) ama emekli ödemelerinde aşırı harcamaya ciddi bir srun ve acil reform gerektiriyor.	
Bebek ölüm oranı (her 1.000 'canlı doğumda)	53	29 [03]	Önemli (%45) azalma: Türkiye'yi orta gelirli ülke ortalamasının biraz üzerine çıkardı. Azalma Dopuda daha yavaş.	
Doğumda yaşam süresi beklentisi (yıl)	66.8	68.6 [03]	İlimli ölçüde arttı ve cinsiyet farklılıklarında değişiklik yok, orta gelirli ülkeler ve OECD ortalamaları ile aynı.	
Toplam Nüfus	69.1	71.0 [03]		
Kadınlar/Toplam	103.3	103.5 [03]		
Kamu sağlık harcamaları:			Harcama seviyelerini yükseltme ve koruma konusunda başarılı, ama korutucu bakım harcamalarının payının düşmesi bunu dengeldi ve GSYİH içinde sabit kaldı.	
Toplam, GSMH içindeki yüzde pay olarak	2.15 [96]	4.85 [03]		
koruyucu bakım için harcanan toplamda %	12.1 [96]	6.3 [01]		
Okula kaydolma oranları:	ilk öğretim (yıl) 1-8)	84.27 [93]	98.17	1997 reformundan sonra önemli ve hızlı artış. Yoksulluğun azaltılması ve işgücünü pazara hazırlama açısından önemli.
a) gayri safi (%)	80.1 [97]	90.0		
b) net (%)				
orta öğretim (yıl) 9-12)	52.4 [97]	84.0		İlkokulu tammalayanlar arttıkça orta öğretim düzeyinde hızlı artış.
a) gayri safi (%)	45.1 [97]	78.7		
b) net (%)				
Gayri safi okula kaydolma oranlarında kadınların erkeklere oranı:	85.8 [97]	95.2		İlk öğretimde kadınların okula kaydolmasında önemli artış, ama orta öğretimde henüz görünmüyor.
a) ilk (%)	74.2 [97]	74.2		
b) orta (%)				
Üçüncü düzeye geçiş 25-64 yaş grubu içinde %	7.0 [94]	9.0 [02]		Artışla Türkiye OECD'de alt uca geldi.
Öğrenim değerlendirmeleri				Olağan ulusal değerlendirmelerin balaması önemli bir kurumsal adım. Mutlak skorlar düşük ve skorlarda değişiklikler istatistiksel olarak önemsiz olmakla birlikte, kalite kaybı olmadan kaydolma sayısında artış oldu. Skorlar öğrenim baimından cinsiyet farkı göstermiyor.
5. sınıf Birleşik konu puanları				
Erkekler:	1.75 (95-7)	1.87 (02)		
Kadınlar:	1.79 (95-7)	1.92 (02)		
Okuryazarlık oranları	Yetişkin Toplam (%)	84.7	87.9 [03]	Kadınlar için küçük görelî artış, zaman içinde iyileşebilir. En yoksul bölgede okuryazarlık ülke ortalamasına göre arttı.
Oran: Kadın/Erkek	.82	.85		
Bölgesel farklılık	.84 [90]	.89 [00]		
Toplum eğitim harcamalarının GSYİH içinde % payı	3.10 [96]	4.47 [04Pr]		Ciddî mali daralma sırasında harcama düzeyleri korundu.

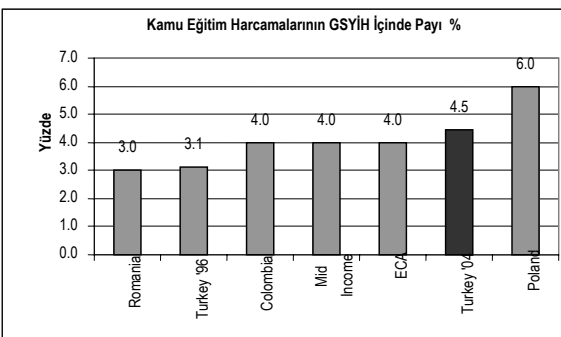
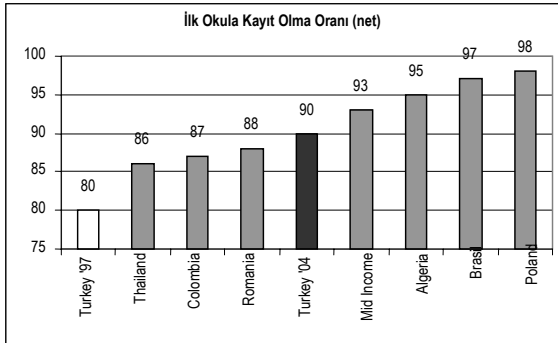
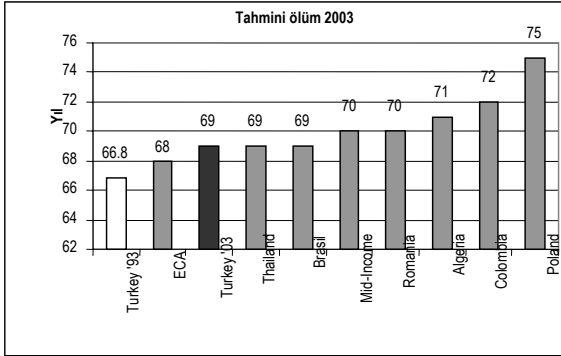
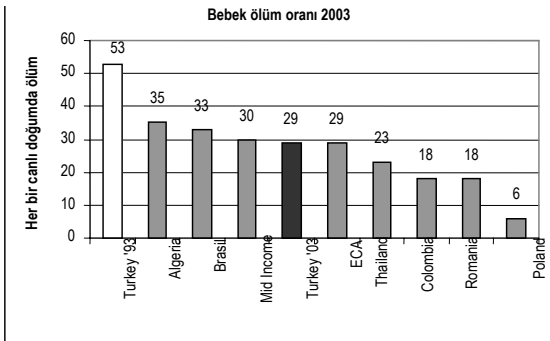
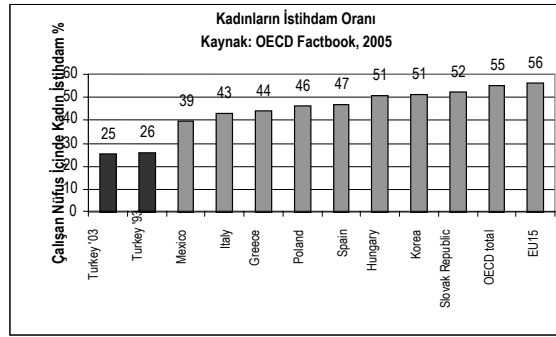
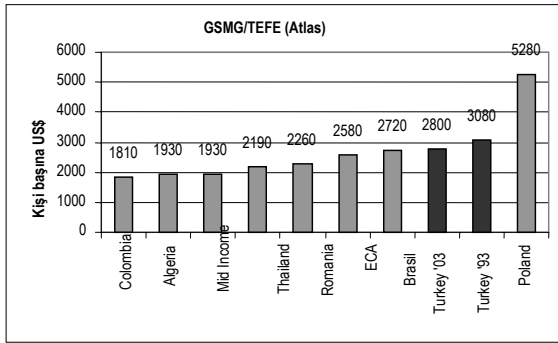
Kaynaklar: Bkz. Ek B, Tablo B2 notları.

5.29 *Bu dönemde kurumsal geliştirme mütevazı olarak değerlendirilmektedir.* Yoksulluk analizleri yapma, emeklilik reformları tasarlama, yeni, hedefe yönelik bir sosyal yardım programı uygulama ve sistematik öğrenim değerlendirmeleri yapma kapasitesinde kazanımlar olmuştur. İlköğretim 8 yıllık sistem çevresinde yeniden yapılandırılmış ve bir işsizlik sigortası sistemi kurulmuştur. Ancak, ilgili bakanlıkların sağlık ve eğitim politika ve

programlarında reformlar tasarlamak ve uygulamak için gerek duydukları yapı ve kapasitenin geliştirilmesinde ilerleme olmamıştır. Deprem yardımı sırasında SDF'nin geliştirilmesi ve daha yakında koşullu nakit transferlerinin uygulanması önemli bir istisnadır. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan son reform da böyledir.

Kutu 3. Türkiye'de Sosyal Göstergelerde Değişiklikler

Aşağıdaki grafikler Türkiye'de bazı önemli sosyal göstergelerin zaman içinde nasıl değiştiğini ve diğer ülkeler ve orta gelirli ülkeler ortalaması ile karşılaştırmasını göstermektedir. Grafiklere göre Türkiye'de en önemli göstergeler şu anda karşılaştırma yapılan ülkelere göre uygundur, ancak hala iyileşme için yer vardır. Bebek ölüm oranları ve ilkökula kaydolma oranlarında iyileşme özellikle çoktur. Kadın istihdam oranı önemli bir istisnadır. Türkiye geniş bir marj ile en düşük orana sahiptir..

Not/kaynaklar: Tablo 11 için Türk veri kaynakları. Karşılaştırma verileri WDI/GDF veritabanından, istihdam verileri OECD's 2005 Factbook'dan alınmıştır. Tüm ülkeler için veri mevcut olmadığından karşılaştırma yapılan ülkeler farklılık göstermektedir.

BÖLÜM 5

ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTIKMASI VE SOSYAL KALKINMA

5.30 *Üçüncü dayanak sonuçlarının sürdürülebilirliği muhtemeldir.* İlköğretimin yaygınlaşması özellikle, diğer düzeylerde de kazançlara yol açacak bir süreci harekete geçirmiştir. Birçok alanda, sorun trendlerin sürdürülmesi değil, Türkiye'nin göstergelerini Avrupa'dakilere yaklaştırılacak şekilde hızlandırılmalarıdır. Çabaların son zamanlardaki umut verici gelişmelerin, özellikle yeni koşullu transfer planının, MEB reformlarının ve eğitim sektörü incelemesi çevresindeki diyalogun sürdürülmesini sağlayacak şekilde odaklanması önemlidir.

Üçüncü Dayanak Sonuçlarına Banka'nın Katkısı

Dönemin ilk kısmında Banka'nın katkısı az oldu

5.31 Özellikle inceleme döneminin ilk kısmında, Banka'nın sonuçlarına katkısı azdı: anlayış ve konsensüs için gereken analitik çalışmalara az yatırım yapıldı; projeler her zaman stratejik amaçlar üzerinde iyi odaklanmış değildi ve birkaçı kötü uygulandı. Kurumsal açıdan çaba gösterildi, ama özellikle PIU'lar aracılığıyla olanlar sonuçta verimli olmadı.

1999'dan beri kaliteli analitik çalışmalar sonuçlara katkıda bulundu

5.32 Ancak, 1999'dan itibaren, ilk yoksulluk raporu tamamlanınca, Banka "analiz açığını" yoksulluk, sağlık hakkında kaliteli çalışmalarla doldurmaya başladı ve iki çalışma daha Haziran 2005'te tamamlandı: eğitim sektörü sorunlarına ilişkin katılımcı ve işbirliği esasında bir çalışma ve işgücü piyasası incelemesi. 1999 depremine müdahale depremzedelere hızlı ve etkin biçimde ulaştı. İkelere dayalı krediler mali daralma sırasında sosyal harcamaların korunmasına yardımcı oldu. Yeniklikçi faaliyetler başlatıldı (özellikle, 1.7 milyon muhtaç kişiye ulaşan Sosyal Riskin Azaltılması Projesi ve Sağlık Geçiş Projesi). Ancak, sağlık ve eğitim projelerinde, özellikle bu sorunlara karşı tasarlanmış PIU'ların kullanılmasına rağmen uygulama sorunları devam etti. Kurumsal güçsüzlük bu kilit bakanlıklarda sürmektedir (sağlık alanında geçiş projesi ile ele alınmakla birlikte). Son inisiyatifler Türkiye'nin halkın yaşam standartlarını iyileştirme ve Avrupa ile arasındaki açıkları kapatma çabalarına önemli sürdürülebilir katkılar yapma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin gerçekleşmesi zaman alacaktır. Politika ve program tasarımı ve uygulamasının sağlam olması için, ilgili bakanlıkların güçlendirilmesine de devam edilmelidir.

NOTES

1. PPAR-Türkiye: Erzincan Depremi Rehabilitasyon ve Yeniden Oluşturma Projesi (L3511-TR); Türkiye Acil Sel ve Deprem Yeniden Oluşturma Projesi (L4388-TR) ve Acil Deprem Yeniden Oluşturma Projesi (L4518-TR). Rapor No: 32676-TR, OED, Dünya Bankası, Haziran 2005.

6. Dördüncü Dayanak: Çevre ve Doğal Kaynak Yönetimi

Çevresel Zorlukların Üstesinden Gelmek

6.1 **Sonuçlar:** Dönem boyunca, Türkiye'nin başlıca çevre sorunlarını ele alma konusunda bir miktar ilerleme gerçekleşmiş olmakla birlikte, hala kapsamlı bir gündem devam etmektedir (Tablo 12). Şimdiye kadar gerçekleşen ilerlemenin büyük bölümü kurumsal gelişim ile ilgilidir: 1990'ların başında yeni kurulan ve 2003'te Orman Bakanlığı ile birleştirilen Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, olanaklarını genişletmektedir ve AB Müktesebatına uygun teknik sistemler ve standartlar geliştirmek için çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmanın bir parçası da tüm yatırımlar için Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) zorunlulukları hakkında tüm resmi kurumlara ve özel sektöre bilgi vermektir. Hava ve atmosfer kirliliği alanında, Montreal Protokolü tarafından öngörülen şekilde, ozona zarar verem maddelerin (ODS) kademeli olarak ortadan kaldırılması neredeyse tümüyle başarılmıştır. Türk şehirlerinde enerji emisyonlarından kaynaklanana ambiyant toplam asılı partikülleri (TSP) kükürt dioksit (SO₂) miktarlarının azaltılmasında, özellikle ısıtma sistemlerinde linyitten gaza geçilmesi ile önemli ilerleme kaydedilmiştir. Sınai ve kentsel hava ve su kirliliğinin azaltılmasında da bir miktar ilerleme kaydedilmiştir, ancak yeterli değildir (bazı sınai kirlilik biçimleri bu dönemde artmış görünmektedir). Deniz kirliliği konusunda, denizlerde kirleticilerin azaltılmasını hedefleyen programlar (Akdeniz Çevresel Teknik Yardım Programı - METAP ve Karadeniz Sözleşmesi- BSC)ve AB Nitratlar Direktifi kapsamında, Türkiye'de bu sorunlara ilişkin bilinçlenme yönünde ilerleme kaydedilmiştir, ama daha fazlası gereklidir ve bir ulusla stratejinin geliştirilmesi gerekmektedir. Dönem içinde, bir Ulusal Çevre Eylem Planı hazırlanmıştır, ama politika için çerçeve olarak kullanılmıyor gibidir.

6.2 Ülkede, toprağın bozulması, toprak erozyonu ve orman kaybının yerel toplulukların yaşama şartlarını tehdit ettiği alanlarda daha iyi *doğal kaynak yönetimi* gereklidir. Yerel toplulukların toplum temelli doğal kaynak yönetim programlarına katılımını sağlamak için programlar uygulanmıştır. Sayı ülkedeki mikro havzalara (toplam 2,000'den fazla) göre yüksek olmamakla birlikte, 2004 yılında yaklaşık 80 toplum temelli program faaliyettedir. Teniz suya erilimin arttırılması, kentlerde katı atık yönetiminin iyileştirilmesi ve halen belediyelerde tüm atık suların yüzde 81'ini oluşturan atık suyun

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ Türkiye önemli çevresel sorunlarla karşı karşıyadır, ama Banka bunları sistematik biçimde ele almamaktadır
- ❖ Banka Ulusal Çevre Eylem Planı için desteğini izlemedi ve Türkiye'de hala çevre sorunlarını ele almak için kapsamlı bir ulusal strateji mevcut değildir
- ❖ 1999 depreminden bu yana, Banka afet yönetimi desteklemek için bir plan başlattı; bu, yavaş ilerlemektedir ana önemli fayda sağlama potansiyeline sahiptir

Türkiye henüz çok sayıdaki çevresel sorunu için kapsamlı bir ulusal strateji geliştirmemiştir

Atık su arıtma alanında önemli bir eksiklik vardır

toplanması alanlarında da ilerleme gerçekleşmiştir. Ancak, henüz gerçekleşmemiş olan ley toplanan atık suyun gerçekten işlenen kısmıdır, bu, halen toplamın yüzde 51'i civarındadır.

Banka desteği yeterli ve sistematik olmamıştır

6.3 **Banka'nın Katkısı:** Banka Türkiye'ye çevresel bozulmayı azaltma konusunda az yardım sağlamıştır. Banka, Montreal Protokolü uyarınca, ODS'lerin kademeli olarak ortadan kaldırılmasına verdiği destekle kirlilik sorunlarının ele alınmasına yardımcı olmuştur; devam etmekte olan yenilenebilir enerji projesi umut vaat etmektedir, ama bunlar yalıtılmış faaliyetlerdir. Tarımda besin kaybı /Karadeniz ekolojisi için önemli bir tehdit), sanayi ve belediye katı atıklarının yönetimi, hava kirliliği, belediye atık sularının arıtılması gibi önemli alanlarda, Banka'nın çok az etkisi oldu. Hükümetin bir ulusla çevre stratejisine olan taahhüdü ise (METAP ve BSC gibi bölgesel programların bu yönde bastırmasına rağmen) büyük ölçüde eksiktir. bir Ulusal Çevre Eylem Planı bakanlık ve Banka tarafından sistematik biçimde izlenmemiştir.

Banka desteği için genel yaklaşım ve potansiyel üzerinde anlaşma gereklidir

6.4 Banka daha iyi Doğal Kaynak Yönetimini destekleme konusunda bir ölçüde başarılı olmuştur. Banka'nın, Doğu Anadolu Su Havzası projesi kapsamında desteklediği yerel kaynak yönetimi için yeni modeller ve yeni bakanlıklar arası kırsal kalkınma işbirliği yöntemleri (pahalı olmakla birlikte) kalıcı yaklaşımlar olarak görünmektedir. Milli Park Alanlarının yönetimi için yerel topluma dayalı modeller kullanan bir izleme projesi başlatılmak üzeredir. Öte yandan, çevre yönetiminden sorumlu merkezi kurum olan Çevre ve Ormanlık Bakanlığı üzerinde etki az olmuş görünmektedir.

Afet Yönetimi

Afet yardımı başarılı olmuştur, ama afet yönetiminde iyileştirme çalışmaları hala sürmektedir

6.5 **Sonuç:** Art arda büyük doğal afetlerin yaşandığı bir dönemde, afet yönetiminin iyileştirilmesi üzerinde çok durulmuştur. Türk yetkililer tarafından geniş çaplı uluslararası destekle yürütülen yardım çabalarının ardından, konutlar, sağlık tesisleri, okullar ve diğer binalar eskisine göre daha yüksek depreme dayanıklılık standartları ile yeniden inşa edildi. Amaç kayıpları ve ekonomik ve sosyal kargaşayı en aza indirecek, ekonomiyi ve nüfusu afet etkilerinden koruyacak sistemler geliştirmektir. Afetleri izlemek, raporlamak ve müdahale etmek için yeni bir ulusal Acil Durum Yönetimi Kuruluşu (TEMAD) kuruldu. Yeni inşaat yönetmelikleri kabul edildi ve yeni bir ulusal afet sigortası kurumu, Türk Afet Sigortası Havuzu kuruldu. yeni bir yasa ile, tüm ev sahiplerinin gayri menkullerini her yıl depreme karşı sigortalatmaları zorunlu kılındı. Gerçekleşen sigorta oranı ise yıldan yıla değişmekle birlikte, genellikle yüzde 15 ile 25 (1.8 milyon ile 2.4 milyon) arasındadır. Bunu etkileyen birkaç faktör vardır: bilgisizlik (sistem hala oldukça yenidir); evlerin izinsiz ya da sahipsiz arazi üzerine inşa edildiği durumlarda, vb. ev sahibi olduğunu ilan etme

konusunda isteksizlik; ve Hükümetin sadece depremzedelere kapsama sağlayacağını söylemedi ve bunun da (ayda 15-20 \$ civarındaki) görece yüksek sigorta primini ödemekte caydırıcı olması.

6.6 **Banka'nın Katkısı:** Banka dört operasyon ile, Afet Yönetimine iki şekilde katkıda bulundu: acil yardım ve gelecekteki olası depremlerin etkilerini azaltmaya yönelik programlar. Banka *yardımın* tasarlanması ve dağıtılmasında lider kuruluşu ve Acil Deprem yardım Kredisi kapsamında, Sosyal Yardımlaşma Fonu aracılığıyla yüksek miktarlarda ödemeler yaparak hem yeni bir yol açtı hem de yeni rekorlar kırdı. Banka'nın afet etkilerini *hafifletme* önlemlerine ve kurumlarına destek çabalarının başlatılması zaman aldı, ama art arda her afet yarım projesiyle, tamamlanmamış işler yeni projelere devredildi ve böylece toplam projede hafifletme payı arttı. 1999'da Marmara Acil Deprem İmar (MEER) projesi başladığından hafifletme payı toplam kredi tutarının yüzde 64'üydü. Banka Kurulu kısa süre önce, yüzde 100 risk hafifletme üzerinde odaklanan 310 milyon € tutarındaki İstanbul Sismik Risk Azaltma ve Acil Duruma Hazırlık (ISMEP) projesini onayladı.

Banka afet yönetimi konusuna giderek daha çok odaklanmaktadır

Dördüncü Dayanak Sonuçlarının ve Bankanın Katkısının Değerlendirilmesi

6.7 Dördüncü dayanakta genel ilerleme **ılımlı ölçüde tatmin edici değil** olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme stratejide görece daha çok ağırlık verilen çevre ve afet yönetimi için farklı değerlendirmelerin karmasıdır. Çevre konusunda dönem içinde bir miktar ilerleme olmakla birlikte, Türkiye'nin karşılaştığı çevre sorunlarının ölçeği ya da AB üyeliğinin bu alanda getirecekleri ile orantılı değildir ve dönem için ılımlı ölçüde tatmin edici değil olarak nitelenmiştir. Afet yönetiminde ise, dönemin ilk kısmı için değerlendirme yapılmamıştır, ama afet yardım çabalarının genel hızı ve etkinliği ve afet risklerine karşı kurumlar ve sistem geliştirmedeki ilerleme, yavaş olmakla birlikte, son yıllar için ılımlı ölçüde tatmin edici değerlendirmesini hak etmektedir. Bu, **kurumsal geliştirme için mütevazı** değerlendirmesine katkıda bulunmakta ve çevre yönetimi için bir çerçeve geliştirmedeki başarısızlığı dengelemektedir. Çevre konusunda **sürdürülebilirlik muhtemeldir**. AB üyeliği bağlamı Hükümet açısından bu alanda çabaları hızlandırma zorunluluğu yaratmaktadır. 2005 mali yılında afet önleme ve yönetimi için Banka'dan 400 milyon \$ kredi alma kararı bu alandaki taahhüdün, 1999 depremi deneyimi zaman içinde geride kalsa bile, sürdürülebileceğine işaret etmektedir.

Dördüncü dayanak sonuçları ılımlı ölçüde tatmin edici değildir, kurumsal gelişim mütevazı ve sürdürülebilirlik muhtemeldir

6.8 Banka'nın dördüncü dayanağa ilişkin katkısı da iki farklı alanın karmasıdır. Çevre yönetiminde sınırlı sonuçlar bağlamında, Banka'nın etkisi az olmuştur ve NEAP konusunda izleme olmaması önemli bir eksikliklerdir. Afet yönetiminde Banka'nın etkisi daha fazladır

BÖLÜM 6

DÖRDÜNCÜ DAYANAK: ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİ

ve genel yardım çabalarına ve afet etkilerinin azaltılmasına ilişkin yaklaşıma değerli katkılarda bulunmuştur.

Tablo 12. Dördüncü Dayanak: Çevre ve Doğal Kaynak Yönetimi Sonuçları

Gösterge	Başlangıç	Sonuç	Yorumlar
Organik su kirletici (BOD) emisyonları (günde 000 kg)	166.2 (1994)	159.2 (2004)	On yıl boyunca çok marjinal iyileşme.
Su kirliliği, tekstil endüstrisi (toplam BOD emisyonları içinde %)	20 (1994)	12 (2004)	Teknolojik yükseltmeleri yansıtan önemli iyileşmeler.
Su kirliliği, gıda endüstrisi (toplam BOD emisyonları içinde %)	46 (1994)	49 (2000)	Kirlilik daha da arttı.
Su kirliliği, kimya endüstrisi (toplam BOD emisyonları içinde %)	7 (1994)	9 (2000)	Kirlilik daha da arttı.
Ambiyant TSP Konsantrasyonları (Toplam Asılı Partikül) (ug/m3)			Şehir ısıtma sistemlerinde yakıt olarak kömürden gaza geçişi yansıtan önemli iyileşmeler.
	Ankara	107 (1994)	62 (2000)
	İstanbul	151 (1994)	68 (2000)
Birim GSYİH başına NOx emisyonları (1994=1.00)	1.0 (1994)	0.95 (2004)	Kısmen kömürden gaza geçişi yansıtan bazı mütevazı iyileşmeler.
Mikro havzalarda yerel topluluklara dayalı kaynak yönetim programlarının sayısı.	0 (1994)	80 (2004)	.

Kaynaklar: WDI, Enerji Bakanlığı verilerine göre Dünya Bankası hesaplamaları ve Doğu Anadolu Su Havzası proje belgeleri bazında hesaplamalar.

7 Genel Değerlendirme, Dersler ve Tavsiyeler

Genel Sonuçların Değerlendirilmesi

7.1 Banka'nın stratejisinde desteklenen dört dayanakta genel sonuç **ılımlı ölçüde tatmin edici** olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme 1994-98 mali döneminin tatmin edici olmayan sonuçları ile 1999-2004 mali döneminin çok daha iyi sonuçlarının bir birleşimidir. Önceki dönem için yapılan tatmin edici değil değerlendirmesi kilit göstergelerden bazılarının kötüleştiği, iki dayanaktan ilkinin daha yüksek ağırlığını yansıtmaktadır. 1999-2004 mali dönemi için tatmin edici değerlendirmesi makro istikrarın sağlanmasında iyi sonuçlar elde edilmesini ve mali dengelerde önemli bir düzelme ve bunun yanında, mali sektör ve altyapının kurumsal temelinde ve bazı sosyal göstergelerde olumlu olmakla birlikte daha az çarpıcı gelişmeleri yansıtmaktadır. Çevre alanında bazı bakımlardan daha zayıf sonuçlar hem Türkiye hem de Banka'nın makroekonomik ve mali alanlardaki stratejik odaklanmasını yansıtmaktadır. Kurumsal gelişme **önemli** olarak değerlendirilmiştir. Dönem içinde gerekli mevzuat çerçevesi ve düzenleyici kurumların büyük çoğunluğu uygulamaya konuldu. Önemli eksiklikler ilgili bakanlıkların politika ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilememiş ve yönetim ve yolsuzlukla mücadele çerçevesinin güçlendirilememiş olmasıdır. Kurumsal gelişmeler ve AB üyeliği için müzakerelerin sağladığı itici güç göz önüne alındığında, sürdürülebilirlik **muhtemel** olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 13. Genel Sonuçların Değerlendirilmesi

Dayanaklar	Sonuçlar	Kurumsal Gelişme Etkileri	Sürdürülebilirlik
1. Makroekonomik İstikrar	İlmlı Ölçüde Tatmin Edici	Önemli	Muhtemel
2. Büyüme, üretkenlik ve rekabet gücü	İlmlı Ölçüde Tatmin Edici	Önemli	Muhtemel
3. Yoksulluğun azaltılması ve sosyal kalkınma	İlmlı Ölçüde Tatmin Edici	Mütevazı	Muhtemel
4. Çevre ve doğal kaynak yönetimi	İlmlı Ölçüde Tatmin Edici Değil	Mütevazı	Muhtemel
Tüm Dayanaklar	İlmlı Ölçüde Tatmin Edici	Önemli	Muhtemel

Değerlendirmenin Esasları

- ❖ Genel sonuç ılımlı ölçüde tatmin edicidir
- ❖ Özellikle finans sektöründe ve altyapıda önemli kurumsal gelişme gerçekleşmiştir
- ❖ Dört dayanak AB katılımı için kritik yolda olduğundan, sürdürülebilirlik olasıdır
- ❖ Banka dönemin başlarında fazla etkili olamamış ve analitik çalışma ile borç verme arasındaki uygun dengeyi bulamamıştır
- ❖ 1997'de portföy boşaltma ve adem-i merkezileştirme, ardından da eğitim reformları için destek ve 1999 depremine hızlı biçimde müdahale daha güçlendirilmiş bir diyalog, ikraz ve Bankanın daha etkili olması için temel hazırlamıştır
- ❖ Banka 1999 ve 2001 krizlerinden sonra, Fon ile birlikte etkin biçimde çalışarak kritik yapısal reformlara destek vermiştir
- ❖ Banka'nın Türkiye'ye katkısı önemlidir ve parçalarının toplamından fazladır.

BÖLÜM 7

GENEL DEĞERLENDİRME, DERSLER VE TAVSİYELER

1994-96 mali döneminde Banka'nın katkısı çok az olmuştur

7.2 Stratejik hedefler alanında Banka'nın sonuçlara katkısı değerlendirilirken, dönem sonuçların değerlendirilmesinden bir ölçüde farklı biçimde alt dönemlere ayrılmaktadır. 1994-96 mali döneminde Banka'nın katkısı ihmal edilebilir düzeydedir. Bu büyük ölçüde politika değişikliklerine ve büyüme ve evrimsellik için gerekli program tasarımına direnen bir siyasal ortamdan kaynaklanmaktadır. O durumda, asıl sorun Banka'nın farklılık yaratacak bir şey yapıp yapamayacağı değil Banka programının bu ortama uygun bir yanıtı temsil edip etmediğidir. Önemli bir husus olan analitik çalışma ile borç verme arasındaki uygun dengeyi bulma bakımından, program zayıf kalmıştır. Çok sayıda küçük, ancak karmaşık projenin uygulamacı bakanlıklar ve kurumlar tarafından sınırlı ölçüde sahiplenilmesi nedeniyle önemli miktarda kaynak denetime yönelmiştir. Bu dönemde formal analitik çalışmaların sürdürülememesi Hükümetin böyle bir analize karşı direncini ya da ilgisizliğini yansıtmaktadır. Ancak bazı alanlarda yetkililer Banka'nın analizlerine olabirlerdi ve böyle bir analiz olmadan borçlanmanın uygun olması belirtilebilirdi ve belirtilmeliydi. Kamu harcamaları, tarım, eğitim, sağlık, ulaştırma, enerji ve çevre alanlarında çok daha zengin bir çalışma programı diyalogun iyileştirilmesi ve politika ve program ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması için zemin oluşturabilirdi.

Stratejik odak 1997-99 mali döneminden itibaren keskinleşti

7.3 1997- 99 mali döneminden itibaren, Banka hem analitik çalışmalarında hem de kredilerin yönetiminde Türkiye üzerinde çok daha stratejik biçimde odaklandı; bunun sonucunda hem yetkililerle diyalogu hem de etkinliği arttı. 1997 ve 1998 mali döneminde portföy temizliği daha dikkatli seçilen programlar için yer açtı. Bankanın yaygınlaştırılmış ilköğretime destek kararı ve 1999 depremine hızlı biçimde müdahale daha güçlendirilmiş bir diyalog, ikraz ve Bankanın daha etkili olması için temel hazırladı. Genişletilmiş bir ekonomi ve sektör çalışması Bankanın politika tavsiyeleri için gerekli temeli sağladı ve gerekli önlemleri almak, programları daha etkin biçimde uygulamak için gerekli önlemleri almak için konsensüs oluşturulmasına yardımcı oldu. Banka'nın ademi-merkezileştirilesi bu gelişmenin önemli bir parçasıydı. Bu dönemde Ülke Ofisinin kapasitesi ve sorumlulukları önemli ölçüde arttı. Bu geçiş döneminde sonuçlar üzerinde etkiler mütevazı kalmakla birlikte, Banka'nın çabaları siyasal bakımdan zor bir ortamda bile Banka'nın etkisini arttıran stratejiler tanımlamanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Sonuçlar üzerinde etki 2000-04 mali döneminden itibaren önemli oldu

7.4 2000-04 mali döneminde Banka'nın önemli etkileri oldu. Ortam Banka'nın politika tavsiyeleri ve (hepsinde olmasa bile) birçok alanda müdahaleleri için çok daha elverişliydi, Banka desteklediği programların kapasitesini arttırmak ve sahiplenilmesini sağlamak için işbirliğine yönelik çalışmanın gereğine ilişkin dersleri çıkarmıştı.

Dersler ve Tavsiyeler

7.5 **Banka'nın Stratejisi:** 1990'ların başlarından 2003'ün sonuna kadar, Türk Hükümetinin Banka'nın söyledikleri ya da finans ettiklerine ilgilisi mali krizlerle yakın bir korelasyon içindeydi. Gelecekte Banka'nın, Türk Hükümeti tarafından daha istikrarlı bir makroekonomi ve büyüme için olumlu bir perspektif yaratacağı düşünülen faaliyet alanları ve çalışma tarzları bulması gerekecektir. 2004 yılı sonunda, AB'ye katılım için müzakereleri başlatmaya yönelik anlaşma, Banka'nın Türkiye'de faaliyette bulunduğu ortamda önemli bir değişiklik yarattı. AB üyeliğinin sağladığı itici güç muhtemelen gelecek yıllarda iktisat politikasını tanımlayacak, aynı zamanda Banka ve Türk yetkilileri arasında işbirliği ve destek için sağlam bir temel oluşturacaktır.

7.6 Değerlendirme incelenen dönemde Türkiye ekonomisinin genel olarak uygun olduğu sonucunu çıkarmıştır. Makro istikrarsızlığın sürdürülebilir büyüme ve yoksulluğun azaltılması açısından temsil ettiği kısıtlama mali yeniden yapılanma ve kamu sektörünün verimliliğinin artırılması üzerinde odaklanılmasını gerektirmiştir. Banka'nın programının, özellikle ilgili bakanlıklarında hizmetleri daha etkin sunma kapasitesinin artırılması da dahil, bu alanları ele almayı sürdürmesi zorunlu olmakla birlikte, artık daha dengeli bir yaklaşıma yönelmek uygun olacaktır. Banka'nın, ileriye dönük olarak, analizini ve (a) yönetim ve işgücü piyasaları da dahil, yatırım ikliminde iyileştirmelere ve (b) çevre yönetiminin iyileştirilmesine verdiği desteği güçlendirmesi gerekmektedir.

7.7 Dönemin büyük kısmında, Banka, sanki özel sektörün desteğe ihtiyacı yokmuş gibi davranmıştır. Oysa Türkiye'de özel sektör yatırımları için ortam AB'deki potansiyel rakiplerinin seviyesinde değildir. Doğrudan yabancı yatırımı çekmekte başarılı olunmaması geçmişteki siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkla ve yönetim hakkında daha spesifik kaygılarla ilgilidir. Üretimde kayıt dışı sektörün daha büyük paya sahip olması da mevcut teşvikler, yönetmelikler ve bordro vergileri çerçevesinden kaynaklanan yönetim sorunlarının göstergesidir. Türkiye'deki büyük sanayi grupları bu kısıtlamalar içinde etkin biçimde faaliyette bulunmayı öğrenmişlerdir, yabancı yatırımcıların ve yerli küçük ve orta büyüklükte işletmelerin karşılaştığı durum daha güçtür. Gelecekte Banka'nın, özel sektörün gelişimi, istihdam artışı ev yoksulluğun azaltılması ile bağlantılar da dahil, bu tür konulara programında daha fazla ağırlık vermesi gerekecektir.

7.8 Özel sektörün etkin biçimde desteklenmesi için *Banka, IFC ve IEG-MIGA arasında daha yakın bir koordinasyon* gerekecektir. IFC ve Dünya Bankası kadrolarından oluşan ortak takımlar Banka/IFC Özel Sektör Gelişim Başkan Yardımcılığı tarafından kısa süre önce

Türkiye'nin AB üyeliği amacı Banka'nın makroekonomik istikrar döneminde tutarlı katılımı için bir fırsat sunmaktadır

Banka programını yeniden dengeleyerek, özel sektörün geliştirilmesi ve çevre konularında daha çok destek sağlamalıdır

AB bağlamında, Türkiye'de özel sektörün daha rekabetçi ve teknolojik bakımdan daha gelişmiş olması gerekmektedir; bunlar için de doğrudan yabancı yatırımların artması gereklidir

BÖLÜM 7

GENEL DEĞERLENDİRME, DERSLER VE TAVSİYELER

ortaklaşa yapılan bir incelemede tespit edilen Yatırım İklimi ile ilgili hususları izlemelidir.

Banka, AB üyeliği için çok önemli olan çevre yönetimi konusunda ciddi destek sağlayabilir

7.9 Banka CAE döneminde çevresel sorunlara fazla ilgi göstermemiştir. Bu sorunlar, 1999 yılındaki deprem afetine müdahale çabaları dahil, diğer sorunların gölgesinde kalmıştır. Banka'nın depremlerin etkilerinin hafifletilmesine verdiği destek ve erken uyarı önlemlerinin , gelecekteki afetlerin potansiyel etkilerinin azaltılması için önlemlerin uygulanmasına yardımcı olma hala önemlidir ama Türkiye'nin çevre yönetimine ilişkin daha geniş bir çerçeve içine yerleştirilmelidir. Çevre yönetimi ve potansiyel maliyeti AB üyeliğinde yüksek öncelikli bir konudur.

Geçmişteki Banka projeleri Türkiye'nin imkanlarını iyi yansıtacak şekilde tasarlanmamıştı

7.10 **Banka'nın Çalışma Tarzı:** Türkiye'nin 1993 ve 1998 yılları arasındaki deneyimi Banka'nın, politika reformunda ilerleme olmaması nedeniyle ayarlama kredilerinin uygun olmadığı orta gelir düzeyindeki ülkelerde çalışma tarzı hakkında önemli bir hususu gündeme getirmektedir. Türkiye'nin deneyimi böyle zamanlarda bir ülke ile kredi ilişkilerini sürdürmenin, Banka'nın ülke ve sektör bilgilerinin değerini korumanın ve diyalog için odak sağlamının yararlı olduğunu göstermektedir. EFIL'ler iletişimi kanallarını açık tutan, yaralı fon sağlayan ve gerçekçilikten uzak karmaşıklığı ve politika koşulluluğunu önleyen müdahalelere güzel örneklerdir. 1990'ların başlarında Banka tarafından desteklenen projeler çoğu zaman çok küçük ve hantaldı, teknik yardımla aşırı yüklüydü ve nadiren uygulamak için sarf edilen çabalara değerd; ya da aşırı iddialıydı: çok sayıda bileşen içeriyor, politik bakımdan hassas mevzuata gerek duyuyordu ve ilgili bakanlıkla tarafından yeterince sahiplenilmiyordu.

7.11 Türkiye'nin deneyimi Banka'nın, devresel kaymalar olan ve Banka kredilerine talebin arttığı orta gelir düzeyindeki ülkelerde hızlı ve etkin müdahale edecek bir konuma gelmesini sağlayan, iyi tasarlanmış analitik çalışmaların önemini ve değerini vurgulamaktadır. Banka'nın analitik çalışması sadece ayarlama operasyonları için değil, aynı zamanda etkin yatırım kredileri için de gereklidir. Banka yönetiminin analitik çalışma programının kredi programı gerilediğinde bütçede ortaya çıkan kaçınılmaz aşağı doğru baskıdan korunmasını sağlaması gereklidir.

Banka'nın analitik çalışmaları, raporların çok azı kamuoyuna sunulduğundan Türkiye'de çok etkili olmadı

7.12 Banka tarafından yürütülen analitik çalışma Banka'dan borç alan diğer ülkelerin çoğunda yürütülenden çok farklı görünmektedir. 2000 yılına kadar, kayıtlı ekonomi ve sektör çalışması son derece ince, Türkiye'nin büyüklüğünde ve karmaşıklığında bir ülke için çok inceydi ve az sayıda Banka belgesi Kurula gönderiliyor ya da kamuya açıklanıyordu. Dönem boyunca, Banka'nın analitik çalışmaları Hükümete gizli olarak sunuldu. Bu, bugün bile Banka'nın rolünün anlaşılmasına yardımcı olabilecek yararlı ve önemli bir çalışmadır. Bu

informal ürünleri sistematik hale getirmek ve Banka personelinin kolay erişimini sağlamak için çaba gösterilmelidir.

7.13 Ancak, başka önemli bir konu daha vardır. Banka'nın analitik çalışmasına yapılan büyük yatırım seçili bir resmi görevliler grubu ile sınırlı kalmamalıdır. Belirtildiği gibi, Banka'nın analizleri politikayı etkilemiş, ama CEM'ler haricinde, akademik camiada ya da genel olarak kamuoyunda tartışmayı canlandırmak için fazla bir şey yapmamıştır. Bu, Türk Hükümetinin "oyunun kurallarını" gözden geçirmesi gereken bir alandır. Gelecekte Banka'nın analitik çalışmalarının daha iyi kullanım yöntemleri ciddi olarak tartışılmalıdır. Son gözden geçirme görevi akademisyenlerin ve sivil toplum temsilcilerinin yer aldığı bir danışma kuruluna devredilebilir. Benzer biçimde, krediler için, Banka sivil toplum örgütleri gibi hükümet dışındaki paydaşlarla da işbirliği içinde çalışmalıdır.

7.14 Banka'nın Türkiye'de adem-i merkezileşmesinin genel etkisi olumlu olmuştur. 1996 yılından itibaren, Ülke Ofisi hem uluslararası hem de yerel olarak işe alınan personelin sayısı ve kıdemleri artırılarak güçlendirilmiş, sorumluluk devri ile etkinliği arttırılmıştır. Portföy yönetiminde sorumluluğun artması 1997/98'de ciroya katkıda bulunmuş ve devam eden portföyün yüzde 80'inin yönetiminin adem-i merkezileştirilmesi iyileştirmelerin sürmesi açısından önem taşımıştır. Görüşme yapılan Türk yetkililerin istisnasız hepsi desantralizasyonun, Banka'nın 1997'den sonra Hükümet ile diyalogunun gelişmesi ve politika belirleyenlere erişiminin arkasında kilit etken olduğunu söylemiştir. Belirtiklerine göre, bu, Banka'nın kamuoyu önünde daha etkin konumlandırılması için seçenekleri daha hızlı belirlemesini ve eğitim reformu, doğal afetler ve ekonomik krizler gibi politika önceliklerine daha hızlı yanıt vermesini sağlamıştır. Bu yanıtın hızı ve kalitesi Banka'nın dönemin sonraki kısmında Türkiye'deki sonuçlara katkısında önemli bir öğedir.

7.15 Banka'nın Türkiye'deki etkisi, Hükümet ile işbirliği içinde çalışmaya başlayınca çok daha arttı. İnceleme ya da projelerin özellikle başarılı olarak nitelendiği hemen hemen her durumda, güçlü bir işbirliği yaklaşımı benimsenmiştir. Bu işbirliği faaliyetlerinin yüksek kurumsal gelişim etkileri vardır. PEIR ve sağlık sektörü çalışması, devam eden Eğiti Sektörü İncelemesinde olduğu gibi, uygun durumlarda katılımcı yaklaşımların hükümet dışı paydaşları da içerdiği, Banka'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin çoğu için model olmalıdır. İşbirliği esasındaki çalışma denetim ve değerlendirme çalışmaları da dahil programın tüm veçhelerine uygulanmalı ve Hükümet ile sınırlı kalmamalıdır. Türkiye'de NGO'ların rolü zayıf bir temelden hızla evrilmektedir ve Banka programlarını bu evrimi destekleyecek şekilde uyarlaması gerekir.

Türk yetkililerin, etkisini arttırmak için Banka'nın analitik çalışmalarını değerlendirecek daha iyi yollar bulması gereklidir

Banka'nın desantralizasyonu diyalogun ve Türkiye'de etkisinin artmasında olumlu rol oynamıştır

İşbirliğine dayalı bir çalışma tarzı sahiplenme yaratmakta çok önemli olmuştur ve genişletilmesi gereklidir

BÖLÜM 7 GENEL DEĞERLENDİRME, DERSLER VE TAVSİYELER

Banka'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin bütünü parçalarının toplamından fazladır ve 1997'den beri programın başarısı Banka'yı Türkiye'nin AB üyeliği amaçlarına destek olacak konuma getirmektedir

7.16 IEG'nin CAE retrospektif çalışmasında¹ üç CAE'nin tümünde Banka faaliyetlerinin çoğunlukla tatmin edici olarak değerlendirildiği, yinede de toplan etkinin parçaların toplamından az olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de faaliyetler karma bir görünümde, yinede Banka'nın genel desteği, özellikle 1999'dan beri olumlu olmuştur. Banka neden Türkiye'de bu etkiyi yapabildi? Desantralizasyon ve geniş bir analitik çalışma programı sahnenin hazırlanmasında önemli olmuştur, öyle ki Türk siyasal çevrelerinde yapısal reformlar konusunda nihayet bir konsensüs oluştuğunda, Banka hızla yanıt verebilmiştir. Yetkililer, Banka'nın yıllardır tarım, kamu harcamaları yönetimi, bankacılık, enerji, emeklilik ve diğer alanlarda yürüttüğü çalışmalardan rehber olarak yararlanmışlardır. Gelecek yıllarda Banka için önemli olan bu görevi ne ölçüde yerine getirebileceği ve Türkiye'de kurumsal kapasitelerin geliştirilmesini desteklemektir. Bu, büyüme, yoksulluğun azaltılması ve AB üyeliği için gerekli politika çerçevelerini ve destekleyici önlemleri tanımlayabilir.

Kutu 4. Tavsiyelerin özeti

- 1) Banka yardım programının özel sektörün gelişimi ve çevre ve doğal kaynak yönetimi konularındaki stratejik odağını şu şekilde geliştirmelidir:
 - IFC ve IEG-MIGA ile işbirliği içinde, son Ortak Yatırım İklimi Değerlendirmesinden yararlanarak Özel Sektörün Geliştirilmesi konusunda stratejik bir yaklaşım tanımlayarak ve yönetim, yolsuzlukla mücadele, düzenleyici çerçeve, istihdam etkileri konularını da kapsayan şekilde, Banka'nın PSD için desteğine yönelik yeni bir programa yönelerek; ve
 - Banka'nın ve çevre ve doğal kaynak yönetimi konularındaki analitik çalışmalarını genişleterek ve Türk hükümeti ile Türkiye'nin çevre öncelikler için bir destek programı üzerinde anlaşmaya vararak.
- 2) Yardım programı, inceleme döneminin son kısmında olduğu gibi, yeterli düzeyde, iyi odaklanmış, kaliteli analitik çalışmalar içermelidir. Banka, Türkiye'de kredi verme faaliyetlerini, ancak programların tasarımı destekleyecek analitik çalışmaların –ki bunların muhakkak Banka'nın kendisi tarafından yapılması gerekmez- mevcut olduğundan emin olduğunda sürdürmelidir. Bu analitik çalışmalar işbirliği ile yürütülmeli, sistematik olarak, kamu harcamaları ve eğitim incelemeleri için geliştirilmiş modeller üzerinde inşa edilmeli ve bu şekilde hem Hükümet hem de genel olarak toplum tarafından sahiplenilmesi sağlanmalıdır. Bu işbirliği Hükümete sınırlı kalmamalı ve Banka hükümet dışı paydaşların katılımını ve sistematik dağıtımını sağlamak için daha aktif bir rol üstlenmelidir.
- 3) Banka işbirliği yaklaşımlarını daha sistematik ve uygulama ve izlemeyi de içerecek şekilde, kredi işlemlerine de dahil etmelidir. Hükümet düzeyinde, Banka, projelerin normal yapıları içinde uygulandığı ilgili bakanlıklarla birlikte daha etkin şekilde çalışmak için gayret göstermeli ve gerektiğinde bakanlıklarda sürdürülebilir kapasite yaratma üzerinde odaklanmalıdır. Sektör personeli PIU ile dar kapsamlı bir aktivite düzenlerken gerekçe belirtmekle yükümlü olmalıdır. Banka işbirliği yaklaşımını Hükümet ile sınırlı tutmayıp, NGO'ları ve diğer sivil toplum paydaşlarını da kapsayacak faaliyetler geliştirerek, Türkiye'de Banka tarafından desteklenen faaliyetlerin daha çok sahiplenilmesini sağlamalıdır.
- 4) Banka, Türk yetkililere, Türkiye'de altyapının verimliliği, emeklilik harcamalarının sosyal etkileri, kadınların işgücüne katılımı, sağlık sektörü reformlarında ilerleme ve çiftçilere doğrudan gelir desteği ve koşullu nakit transferi gibi yoksullara yardıma yönelik çeşitli programlar da dahil olmak üzere, kilit programları ve sonuçları izlemek için çerçeveler geliştirmek ve uygulamak konusunda yardımcı olmalıdır. Hükümet dışı paydaşlar bu izlemede faydalı bir rol üstlenebilir.

NOTLAR

¹. *Country Assistance Evaluation Retrospective*, OED, World Bank, Mayıs 2005.

Ek A: Banka'nın Stratejisi ve Programı Arasındaki İlişki

BİRİNCİ DAYANAK: MAKROEKONOMİK İSTİKRAR

Tablo A1. Kamu Mali Yönetimi

Tablo A2. Yapısal Reformlar

İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABET GÜCÜ VE VERİMLİLİK

Tablo A3. Bankacılık Sisteminin Güçlendirilmesi Ve Mali Aracılığın Derinleştirilmesi

Tablo A4. Altyapının Yönetiminin İyileştirilmesi

Tablo A5. Üretkenliğin Arttırılması

ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SOSYAL KALKINMA

Tablo A6. Hakkaniyetin, İstihdamın ve Sosyal Korumanın Desteklenmesi

Tablo A7. Sağlık Standartlarının İyileştirilmesi

Tablo A8. Eğitimin Kapsamı ve Kalitesinin Arttırılması

DÖRDÜNCÜ DAYANAK: ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

Tablo A9. Çevresel Bozulmanın Azaltılması

Tablo A10. Daha iyi Bir Afet Yönetiminin Desteklenmesi

BİRİNCİ DAYANAK: MAKROEKONOMİK İSTİKRAR

Tablo A1. Kamu Mali Yönetimi

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirme ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler:					
Kamu Mali Yönetimi (MY95)	62	MS	L	S	Sadece gümrük bileşeni tatmin edici olarak değerlendirildi, ama proje bürokraside değişiklik için taban yaratmaya yardım etti. Saydamlık taahhüdünün kesinleştirilmesine ve kilit yapısal alanlarda açığın azaltılması için IMF programlarına yedek sağlanmasına yardım etti.
ERL (MY 00)	760	S	L	S	
PFPSAL I (MY02)*	1,100	S	NE	S	
PFPSAL II (MY02)	1,350	MS	L	S	
PFPSAL III (MY04)	1,000				
Analitik Çalışma:					
CEM (4)					Bankanın diyalogu ve faaliyetleri için yararlı bir bağlam sağlayan güvenilir raporlar olarak görüldü.
PEIR (MY02)					Reform için taban oluşturmada ve iyi bir işbirliği sağlama çok etkili.
Diyalog ve Ortaklık:					
Dönem boyunca diyalogun temel bir özelliği. IMF ile yakın işbirliği.					Bankanın Kamu Harcamaları ile ilgilenmesi ve IMF'nin vergi politikasını ele alması şeklinde iş bölümü.

Tablo A2. YAPISAL REFORMLAR

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirme ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme*	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler:					
ERL (MY 00)	760	S	L	S	Uyarlama kredisi 1999 ile 2004 arası dönemde özelleştirme üzerinde odaklanmanın sürdürülmesinde önemli bir rol oynadı.
PFPSAL I, II, III					
Özelleştirme Uygulaması Yardım Projesi (94)	100	U	NE	M	Kıdem tazminatları için kaynak sağladı ve özelleştirme kurumunun kapasitesini güçlendirdi.
ARIP (MY02)	600				Tarımdaki büyük devlet teşebbüslerinde kıdem tazminatları için kaynak sağladı ve Hükümete bunların girdi sağlama ve apzarlamadaki rollerini azaltma konusunda yardımcı oldu.
TEK Yeniden Yapılandırma (MY01)	300	MS	L	S	Üretim, iletim ve ağıtımın ayrılmasına yol açarak daha sonra olası bir özelleştirme için temel sağladı.
Analitik Çalışma:					
CEM (4)					KİT sektörünün sistematik bir değerlendirilmesi olmadığından, CEM'ler yararlı arka plan bilgileri sağladı ve özelleştirmenin ilerlemesini değerlendirdi.

* Ağustos 2002'de 450 milyon PFPSAL II ödemesi yapıldı. Kalan PFPSAL II kısmı Haziran 2003'te iptal edildi ve PFPSAL III'e eklendi.

İKİNCİ DAYANAK: BÜYÜME, REKABET GÜCÜ VE ÜRETKENLİK

Tablo A3. Bankacılık Sisteminin Güçlendirilmesi ve Mali Aracılığın Derinleştirilmesi

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirme ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: FSAL (MY01)	778	MS	L	S	Bankacılık sektörünün düzenleme ve denetimini güçlendirmeyi amaçladı. Büyük krizden sonra ikinci tranş iptal edildi. FSAL bileşenlerinin çoğu PFPSAL I ve PFPSAL II'ye dahil edildi.
PFPSAL I (MY02)	1,100	MS	NE	S	PFPSAL serilerinin amacı BDDK'nin güçlendirilmesi, bankacılık düzenlemelerinin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, sorunlu bankaların yeniden yapılandırılması ve devlet bankalarının özelleştirilmesiydi.
PFPSAL II (MY02)	1,350	MS	L	S	
PFPSAL III (MY04)	1,000				
EFIL I (MY00)	253	S	L	M	Birincil hedef global finansal krizden olumsuz etkilenen ihracatçı işletmelere orta vadeli kredi sağlamak. İkincil amaç katı yeterlilik kriterleri oluşturarak büyük bankalarla diyalogu başlatmak. EFIL I'in ardından geldi, finansal kiralama şirketlerini de ekledi, aynı zamanda bankacılık sektörünün hizmet vermediği küçük ve orta büyüklükte ihracatçılara ulaşmayı hedefledi. 2004 sonu uygulama değerlendirme derecesi DO/IP için HS/HS.
EFIL II (MY04)	303				
Analitik Çalışma: Bankacılık Sektörü Politika Notu 1997-1999					Bankacılık sektöründeki başlıca zaafı tespit etti ve kriz sonrası programı için bir temel oluşturdu
Bankacılık Sistemi Kriz Etki Değerlendirmesi, MY01					İki banka krizinin kümülatif etkisini değerlendirdi ve bankacılık sektöründe yaşanan hasardan kurtulmak için gerekli kritik eylemleri özetledi.
Banka dışı finansal kurumlar ve sermaye piyasaları, 2003					Amaç banka dışı sektörün, gelecekte Banka'nın kredi işlemleri yoluyla ilgilenmesi için değerlendirmesini yapmak. Ancak, henüz Banka'nın programında herhangi bir izleme çalışmasından söz edilmemektedir.
Diyalog ve Ortaklık: IMF					Banka'nın bankacılık sektörüne yardımı IMF ile yakından koordine edildi.

Tablo A4. Altyapının Yönetiminin İyileştirilmesi

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: TEK Yeniden Yapılandırma (1991)	300	MS	L	S	TEK'in mali yaşayabilirliğin tekrar kazandırdı, ayırmanın ilk aşamasını başlattı, uzun süren sektör diyalogunu devam ettirdi
Ulusal İletim Şebekesi (1998)	270				Komşu ülkelerle stratejik bağları finanse etti ve üretim, iletim, dağıtım ve ticaret kuruluşlarının ayrılmasının ikinci ve üçüncü aşamalarını uyguladı. En son uygulama derecelendirmeleri S/S; proje tarafından desteklene başlıca kurumsal değişiklikler sürdürülebilir görünüyor.
WSS Projeleri					
Ankara Kanalizasyon Sistemi (1990)	73	S	U	M	Fiziki tesislerde tatmin edici ilerleme, yönetimin iyileştirilmesinde ilerleme daha az
Bursa WSS (1993)	130	S	L	M	Fiziki tesislerde tatmin edici ilerleme, özel sektör deneyimi olumlu, oldukça olumlu kazanımlar, özel yüklenicilerle bazı sorunlar
Cesme WSS (1995)	13				En başarılı özel işletme örneği, en son uygulama derecelendirmeleri S/S.
Antalya WSS (1995)	100	MS	L	S	Fiziki tesislerde tatmin edici ilerleme, ama öze işletme ve yüklenici arasında ihtilaf ve dava sonuçları etkiledi ve sürdürülebilirliği şüpheli kıldı.
Karayolları İyileştirme ve Emniyet Projesi (1996)	250	MS	L	M	KGM tarafından hazırlanan program sayesinde karayolu iyileştirmesinde tatmin edici ilerleme, verimlilikte bazı mütevazı kazançlar, "Kara Noktalar"da yol güvenliğinde belirgin artış. Projenin kapatılması ve kullanılmayan fonların iptali bazılarında zamanından önce yapılmış olarak değerlendirildi.
ERL (2000) (Telekom; enerji sektörü çerçevesi)	760	S	L	S	Mevzuat reformunda önemli ilerleme; özelleştirmede az (ya da yavaş) ilerleme. ICR derecelendirmeleri telekom için MS, enerji için MU.
Berke Hidroelektrik Santrali (1992)	270	HU	U	N	Banka özel sektör bağımsız elektrik üreticilerini finanse etti; proje umutla başladı ama işletmecinin sahipliğinin olumsuz bir özel alımı ile ciddi biçimde engellendi; Banka basiretli davranarak krediyi iptal etti.
Analitik Çalışma: Gaz Dağıtımının Verimliliği (1999)					Gaz dağıtım sektörünün yeniden yapılandırma ve özelleştirme stratejisinin temelini hazırladı, rekabetin artmasını sağladı.
Hazar Petrolü ve Gazı (2003)					Baku-Ceyhan TA projesi izleme.
Gaz Sektörü Hakkında Not (2004)					BOTAŞ'ın tek gaz alıcısı olmasının sona erdirilmesine ilişkin seçenekleri araştırdı.
Diyalog ve Ortaklık: Enerji Çalıştayı (1999) ESMAP					Ülke Direktörü tarafından, Enerji bakanlığının reform Stratejisi yardımı talebi üzerine başlatıldı. Bir dizi incelemeye yol açtı ve enerji, gaz ve petrol için ERL eylem planlarına girdi sağladı.

Tablo A5. Üretkenliğin Arttırılması

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: Teknoloji Geliştirme Projesi, TDP I (1991)	100	MS	L	M	Kamu altyapısı oluşturma, koruma sistemleri ve teknoloji için finansman sürecini başlattı, yeni kurumlar oluşturdu (Türkiye Teknoloji Geliştirme Fonu – TTGV);
TDP II (1999)	155				ulusal akreditasyon kurumu için yasal zemin gerçekleştirilemedi. Kurumları oluşturma çalışmasını sürdürdü, artan sayıda şirkete fon sağladı, gerekli Ulusal Akreditasyon Konseyi (UAK) kanunu sağlandı. Sürdürülebilirlik sağlanmış görünüyor ve kurumsal etki önemli. Uygulama değerlendirmesi HS/HS.
Analitik Çalışma: CEM 2000		S			İhracat sektörünün genişlemesi için makroekonomik temeli belirledi ve EFIL kredilerini destekledi. Banka'nın proje kalitesini izleyen bir iç kalite güvence grubu tarafından sağlanan veriler.
Diyalog ve Ortaklık:					Yok.

Ek A
BANKANIN STRATEJISI VE PROGRAM ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÜÇÜNCÜ DAYANAK: YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SOSYAL KALKINMA

Tablo A6. Hakkaniyetin, İstihdamın ve Sosyal Korumanın Desteklenmesi

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler:					
İstihdam ve Eğitim [93-01]	67	S	L	M	Aktif işgücü piyasası politikalarını (ALMP) destekledi, bkz. par. 5.10..
Özelleştirme Uygulaması Yardım ve Sosyal Güvenlik Ağı [94-99]	100	U	NE	M	Önemli ölçüde özelleştirme olmadığından güvenlik ağı ve ALMP için etki az oldu. Proje TA emeklilik sistemindeki sorunların detaylı analizi için Uluslararası çalışma Örgütü (ILO) ile irtibata geçti.
Acil Deprem Kurtarma Kredisi [00-01]	253	S	L	S	Deprem afetzedelerine Sosyal Dayanışma Fonu aracılığıyla sosyal destek sağlamak için muadil fonlar kullanıldı. PPAR derecelendirmeleri.
Özelleştirme Sosyal Destek [01-05]	250				Esas olarak işten çıkartılan KİT personeline kıdem tazminatları ve özel ek ödemeler için fon sağlıyor, ayrıca çok küçük AMLP programlarına destek veriyor. Yoksulluğu azaltmaktan şok özelleştirmeyi kolaylaştırmak için tasarlanmış. İşçilerin özel sektör iş tekliflerini kabul etmesi için az teşvik var. Bkz. paragraf 5.10. Uygulama değerlendirme derecesi S/HS.
Sosyal Riskin Azaltılması (SRMP) [02-06]	500				En yoksul %6'lık kesime koşullu nakit transferleri için fon sağlayan ve yerel düzeyde küçük projelerle yürütülen, son derece yenilikçi ve karma faaliyet. Uygulama değerlendirme derecesi S/S.
Ekonomik Referans Kr [00-04]	760	S	L	S	Emeklilik sisteminde başlangıç reformlarına destek ve işsizlik sigortasının başlatılması.
Tarım Ref Uyg. Projesi [02-06]	600				Tüketici gıda fiyatlarının düşmesini sağladı, çiftçiler için daha hakkaniyetli gelir desteği sağladı. Muhtemelen önemli ölçüde yoksulluğu azaltma etkisi. Uygulama değerlendirme derecesi S/MS.
PFPSAL I [02-02]	1,100	S	NE	S	Programatik Mali Sektör ve Kamu Sektörü SAL. Büyük mali daralma döneminde sosyal harcama düzeylerini korumayı amaçlayan PDL serisi; ayrıca, kamu harcamaları yönetimine, ilgili bakanlıkların stratejik bütçeleme kapasitesini arttırmaya yönelik reformlara destek. PFPSAL III Uygulama değerlendirmesi S/S.
PFPSAL II [02-03]	1,350	MS	L	S	
PFPSAL III [04-05] PPDPL [beklemede]	1,000				Önerilen programatik PDL, diğer hususların yanında, sosyal sigorta (emeklilik ve sağlık), sosyal yardım ve işgücü piyasaları ile kamu hizmetlerinin sunulması alanlarında reformları desteklemektedir.
Analistik Çalışma:					
WID Raporu [93]					Cinsiyet konularında rapor, yayın tarihi Mayıs 1993.
CEM [96, 00, ve 03]					Sosyal Güvenlik Sorunlarının analizlerini içermektedir
Yaşam Standartları [00]					Başlangıçtaki, yol açıcı yoksulluk raporu. Büyüme, istihdam ve yoksulluğun azaltılması arasındaki bağlantıları vurguladı; yoksulluk profili geliştirdi; kamu harcamalarının etkisini analiz etti ve bölge ve cinsiyet konularını tartıştı.
Marmara Deprem Değerlendirmesi [99]					99 afetine müdahalede yol gösterici, hızlı ve informal değerlendirme.
Yoksulluk [04]					SRMP için analitik temel sağlayan yoksulluk değerlendirmesi.
Cinsiyet [04]					CAS hazırlığını bilgilendirme için.
Ortak Yoksulluk Değerlendirmesi [05]					Türk İstatistik Kurumu ile birlikte yapılan ortak çalışma olarak kısa süre önce tamamlanan Yoksulluk Değerlendirmesi.
İşgücü Piyasası					Uzun süredir hazırlanmakta. 2000 ve 2003 tarihli CEM'ler, 2000 ve 2005 tarihli PA'lar ara analizler içeriyordu
Diyalog ve Ortaklık:					
Sosyal Güvenlik Reformu Diyalogu					ILO tarafından başlatılan analiz temelindeki diyalog proje TA tarafından finanse edildi; başlıca bulgular 1996 ve 2000 CEM'lerinde özetlendi; ERL de 1999 reformlarına yolu açtı; Sağlık Geçiş Projesi ve PPDPL tarafından desteklenecek gelecekteki reformları bileşenleri için temel hazırlamaktadır.
SM RP'nin uygulanmasında UNDP ABD Uluslararası Kalkınma Kurumu (USAID) ortaklığı.					Yerel inisiyatifler bileşeninde katılımı harekete geçirmek için UNDP ortaklığı; USAID hibesi (9 m \$) ile Koşullu Nakit Transferi bileşeni için finansman.
Ortak PA için DİE Ortaklığı					Yoksulluk analizi artık Devlet İstatistik Enstitüsü çalışma programının olağan bir parçası oldu

Tablo A7. Sağlık Standartlarının İyileştirilmesi

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: Temel Sağlık 1 [89-99]	75	MS	U	M	Türkiye'de 67 ilden 10'unda, sağlık hizmeti yetersiz alanlarda, daha iyi hizmet sunma, daha fazla mali sürdürülebilirlik yoluyla sağlık hizmetlerini iyileştirmeyi ve Sağlık Bakanlığı'nın yönetim kapasitesini güçlendirmeyi amaçladı. İnşaat işleri ve ekipman başlangıç proje giderlerinin %85'inden fazla. *Banka ve Borçlunun performansı IEG tarafından tatmin edici değil şeklinde değerlendirildi. Yaklaşık 10 yıl uygulama süresi. Boyut ve etkinlik bakımından ciddi sorunlar. Devam eden kadro sorunları.
Temel Sağlık 2 [95-05]	150				23 düşük gelirli, hizmetlerin yetersiz olduğu doğu ve güneydoğu ilinde klinik inşaatı ve personel temini yoluyla sağlık hizmetlerini iyileştirmeyi ve Sağlık Bakanlığı'nın yönetimini güçlendirmeyi amaçladı. Uygulama (90'ların başından sonuna kadar) bölgede devam eden iç karışıklıklar ve Hükümet/Sağlık Bakanlığı'ndaki değişiklikler nedeniyle ertelendi. 2003 yılı sonlarından aşılama kampanyasını finanse etti. * Deprem sonrası ihtiyaçlar için 22.5 milyon \$ yeniden tahsis edildi. * Aralık 2004'te kapatıldı. 10 yıl uygulama süresi. Kapanışta 23 klinikten 5'i henüz tamamlanmamış ve hiç biri faaliyete geçmemişti. PIU sorunu devam etti ama azaldı. Gözetim kalite değerlendirmesi = 2000 yılında 2 ve 2003 yılında 3. Son Uygulama değerlendirilmesi U/U.
Birincil Sağlık Bakım Hizmetleri [97-01]	15	NR	NE	NR	Aile hekimliği yaklaşımı için pilot uygulama olmayı amaçladı, ama mevzuat hiçbir zaman yürürlüğe konulmadı. Daha sonra, 1999 Marmara depreminden etkilenen alanlarda sağlık hizmetlerini yeniden kurmak için yeniden yapılandırıldı. Yeniden yapılandırma sonrasında acil ihtiyaçlar için bile, sadece yaklaşık 0.3 milyon \$ ödendi. Proje bitiş notunda tatmin edici değil değerlendirilmesinin neden NR olarak değiştiği net değil.
Marmara Acil Deprem Projesi ** [00-05] [Sadece sağlık bileşeni]	29				Bu büyük çaplı [505 milyon \$] acil operasyonda iki küçük sağlık bileşeni: Deprem sonrası yetişkin travması için 60 m \$ ve tesis yeniden inşa için 21.6 m \$. Kullanım yavaş; ruh sağlığı politikası ve sağlık merkezleri için acil ekipmanlar 2004 sonlarında hala tamam değildi. Uygulama değerlendirme derecesi S/S.
Sağlık Geçiş [04-08]	61				Sağlık Bakanlığı'nın yeniden organizasyonu da dahil temek, kapsamlı bir sağlık sistemi reformunun hazırlık ve birinci evresini destekliyor; hastanelerin özerkliği; aile hekimliği yaklaşımı; genel sağlık sigortası ve SSK'da ilgili reformlar; Sağlık Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı arasında işbirliği yaklaşımı. 2003 kapsamlı sektör incelenmesi ve Hükümetin Acil Eylem Planına dayalı. QER. Uygulama değerlendirme derecesi S/S.
Analitik Çalışma: Kamu Harcamaları ve Kurumsal Reform [02]					Sağlık harcamaları hakkında kapsamlı bir bölüme sahip.
Yoksulluk Değerlendirmeleri [00 & 05]					2000 ve 2005 yoksulluk değerlendirmelerinde sağlık konularında bölümler
Ulusal Sağlık Hesapları ve Hastalık Yükü					Sağlık sektörü analizine ilişkin bu yapı taşları Temel Sağlık 2 projesi tarafından yürütüldü ve finanse edildi.
Sağlık Sektörü İncelemesi [03]					Eylül 1986'dan beri ilk kapsamlı sektör incelemesi; ciddi bir işbirliği ve yayma çabası içerdi. Sağlık Geçiş Projesi [04] için analitik temel sağladı
Diyalog ve Ortaklık: UNDP/UNOPS					Temel Sağlık 1 ve 2 için tedarik temsilcisi ve yönetim hizmetleri sağlayıcısı olarak çalışmak üzere yönetim hizmetleri anlaşması.
UNICEF, WHO, Hastalık Kontrol Merkezleri, Sağlık Bakanlığı					BH2, UNICEF tarafından vurgulanan ana ve çocuk sağlığı müdahaleleri üzerinde odaklanır. 2003 ve 2004 yıllarında, BH fonları kullanılarak kızamığın eradikasyonu programında işbirliği.
AB ve WHO					Sağlık Geçiş Projesi kapsamında, sosyal güvenlik bilgi platformu ve ağı için Çalışma Bakanlığı'na hibesi ile ilgili olarak AB ile koordinasyon ve M&E için TA konusunda WHO ile koordinasyon.
Sağlık Bakanlığı					Sık sık liderlik değişiklikleri ve kilit personelde değişiklikler politika diyalogunu sınırladı; Sağlık Bakanlığı kurumsal reformu ancak kısa süre önce mümkün oldu.

EK A
BANKANIN STRATEJISI VE PROGRAM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tablo A8. Eğitimin Kapsamı ve Kalitesinin Arttırılması

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: Endüstri Okulları [85-95]	58	MS	Unc.	N	Mevcut 316 endüstri okulunun 39'unda ekipman, müfredat ve malzemeleri yükseltme yoluyla eğitilmiş işgücü miktarını ve kalitesini yükseltmeyi hedefledi; yardım yapılan okulların hala diğerlerinden daha iyi işlev gördüğü rapor edilmektedir, ama bu tip eğitime olan talebin azaldığı bildirilmektedir. *Banka performansı tatmin edici değil, borçlu tatmin edici şekilde değerlendirildi. (Yaklaşık) 10 yıl uygulama süresi.
Formal Olmayan Mesleki Eğitim [87-95]	59	S	Unc.	N	Banka ve borçlunun performansı tatmin edici şekilde değerlendirildi. İstihdam üzerindeki etkisi muhtemelen ihmal edilebilir düzeyde.
Endüstriyel Eğitim -2 [88-98]	116	MS	U	M	10 yıl uygulama süresi. İstihdam üzerindeki etkisi ihmal edilebilir düzeyde.
Milli Eğitimi Geliştirme [90-99]	90	MS	U	M	İlk operasyon genel eğitim sistemine yönelikti; başlangıçta ilk ve orta öğretimin kalitesinin yükseltilmesi ve öğretmen eğitimi ile Milli Eğitim bakanlığı yönetimini iyileştirilmesi üzerinde odaklanıldı. 1996'da yeniden yapılandırıldı. Ulusal değerlendirme test sistemi kuruldu; ilköğretimin kapsamının yaygınlaştırılması için pilot uygulama başlatıldı ve sivil toplum kuruluşları ile ortaklık içinde yeni anne erken eğitim programı başlatıldı. *Banka performansı tatmin edici değil, borçlu tatmin edici şekilde değerlendirildi. Başlangıçtaki kapanış tarihinden 2 yıl ve 3 uzatma sonra sona erdirildi. Gözetim kalitesi = 3.
Temel Eğitim - 1 [98-03]	300	U	L	N	Düşük gelirli kırsal alanlar ve varoş bölgelerinde kapasite geliştirme ve öğretim materyalleri, seçili okullarda BT ekipmanının ve programlarının uygulanması üzerinde odaklandı. PIU'ya rağmen ciddi uygulama sorunları. Girişte kalite =3.
Temel Eğitim – 2 [03-06]	300				Uygulama sorunları devam ediyor. QER; Başlangıçta kalite =3,3. Uygulama değerlendirme derecesi U/U.
Analitik Çalışma: Eğitim ve Öğretim Sektörü [87]					İlköğretime kaydolma oranının yaklaşık %100 olduğunu kabul etti, ekonomide algılanan vasıf ve beceri açığını doldurma ihtiyacı üzerinde odaklandı, daha iyi sektör verileri ve Milli Eğitim Bakanlığı için merkeziliğin azaltılması gereğini vurguladı.
İlk ve Ortaöğretim [91]					İlk ve ortaöğretimde ciddi kapsama eksiklikleri olduğunu vurguladı (kaydolma oranları 5 yıllık ilkokullarda %80 ve ortaokullarda %35 olarak tahmin ediliyor), kaliteyi artırma gereğini de vurguladı.
Kamu Harcamaları ve Kurumsal Reform [02]					Eğitim harcamaları hakkında kapsamlı bir bölüme sahip.
Yoksulluk Değerlendirmeleri					2005 yoksulluk değerlendirmesinde eğitim sorunları hakkında kapsamlı bir bölüm var; 2000 PA kapsamında harcamaların etkilerinin tartışılması.
Eğitim Sektörü İncelemesi [05]					Eylül 1986'dan beri ilk kapsamlı sektör incelemesi; 1986; sivil toplumdaki paydaşlarla önemli işbirliği ve yaygınlaştırma çabaları içeriyor; hala sürmekte ama kısa süre önce onaylanan Ortaöğretim Projesine girdi sağladı. QER.
Diyalog ve Ortaklık: Anne ve Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV)					Bu Sivil Toplum Kuruluşunun annelerin eğitim ve erken çocukluk eğitimine ilişkin yenilikçi programı bir kaç proje ile desteklendi [Anaokulları, NFVT, NEDP ve BE2]
Eğitim Reformu İnisyatifi (ERI)					ERI ile ortaklık, Sabancı Üniversitesi, AÇEV ve Açık Toplum Enstitüsü tarafından desteklendi, eğitim sektörü ile ilgili konularda WB ve GoT ile diyalog içinde sivil toplumda paydaşlarla birlikte çalışmalar ve Eğitim Sektörü İncelemesi için hazırlık.
Avrupa Birliği					AB'nin ortaöğretime paralel hibe yardımının ve kısa süre önce onaylanan Ortaöğretim Projesinin tutarlı ve birbirini destekleyici olmasını sağlamak için yakın işbirliği.

DÖRDÜNCÜ DAYANAK: ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

Tablo A9. Çevresel Bozulmanın Azaltılması

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: ODS Azaltma Hibeleri (94/5)	30	NA	NA	NA	Banka Montreal Protokolü kapsamında hibeler sağladı. ODS azaltma şu anda tamamlanmak üzere. Resmi değerlendirme yok, ama sonuç tatmin edici görünüyor.
Yenilenebilir Enerji Projesi (04)	202				Banka temiz enerji programı çerçevesinde dört orta büyüklükte enerji santralini finanse etti. Umut verici görünüyor, ama biraz yavaş. Uygulama değerlendirme derecesi S/S.
Analitik Çalışma: Enerji ve Çevre (00)	ESW				Türkiye'nin GD büyümesi ve AB üyeliğinin gerektiği yüksek standartlar ile enerji ihtiyacı arttıkça karşılaştığı başlıca çevresel sorunlara ilişkin kapsamlı inceleme.
NEAP (01)	ESW/TA				Banka eylem planını başlattı, Çevre ve Orman Bakanlığı'na çevre sorunlarını öncelikli bir strateji içinde ele almak için yardım amacıyla bir teklif tasarladı.
Temiz Hava İnisiyatifi (03)	NLTA				Genel Enerji ve Çevre izleme programının bir parçası.
Çevre ve Orman Bakanlığı için EIA Politika Çalışması (04)	NLTA				Banka AB normlarına uygunluk sağlanmamış alanları listeledi ve uygunluğun zaman içinde nasıl sağlanacağına ilişkin önerilerde bulundu. Çevre ve Orman Bakanlığı – TA, muhtemel etkisi orta derece.
Enerji ve Çevre (04)	ESW				1999 Enerji Çalıştayında belirlenen enerji ve çere sorunlarına ilişkin 10 incelemenin sonuçlarını özetledi. Türkiye'nin AB üyeliği yaklaştıkça ele alınacak ilgili sorunların kapsamlı değerlendirmesini içeriyor.
Diyalog ve Ortaklık: Enerji Çalıştayı (02) ESMAP +JSTCF					Enerji ve Çevre projesinin sonucu (10 inceleme), ana bulguları ve sorunlarını özetleyen bir Sentez Raporu. Esas olarak Enerji ve Çevre Bakanlıklarına yönelik.

EK A
BANKANIN STRATEJISI VE PROGRAM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tablo A10. Daha iyi Bir Afet Yönetiminin Desteklenmesi

Banka Programı	Tutar US\$ milyon	Derecelendirmeler ^a			Yorumlar
		Sonuç/ Genel Değerlendirme ^c	Sürdürülebilirlik	IDI	
Krediler: Deprem Rehabilitasyon ve İmar (93)	285	S	L	M	Esas olarak yardım ve imar ile ilgili, etki hafifletme kapasitesini geliştirmek için ilk girişimler.
Acil Sel ve Deprem Kurtarma (98)	369	S	L	M	Etki hafifletme kapasitesinin geliştirilmesi ilk projeye nazaran daha fazla olmakla birlikte, yinede esas olarak yardım ve rehabilitasyon üzerinde odaklandı. İlerleme tatmin edici ama IDI mütevazı.
EERL (00)	253	S	L	M	Sosyal Dayanışma Fonu aracılığıyla rekor düzeyde yardım ödemesi. (PPAR derecelendirmesi)
MEER(00)	505				Etkileri hafifletme kapasitesinde önemli artış (TEMAD ve TPIC kuruldu), ama her iki kurum da biraz yavaş ilerliyor. Uygulama değerlendirme derecesi S/S.
Analitik Çalışma:					Yok.
Diyalog ve Ortaklık:					
Afet yardımı ve diğer yardım koordinasyonu					İspanya, Japonya, İsviçre'den farklı deneyim ve olanaklarda kurumlar, İslami Kalkınma Bankası, EIB, UNDP ve UNFPR paralel yardım ve rehabilitasyon çabalarında (lider kuruluş olan) Banka ile birlikte çalıştı.

NOTLAR

(a) Tamamlanmış operasyonlar için, sonuçların değerlendirmeleri, kurumsal gelişme ve sürdürülebilirlik en son uygulama tamamlama raporların, IEG uygulama tamamlama rapor incelemeleri veya proje performans değerlendirmeleri raporlarıdır. Ölçekler: Sonuçlar için HS (Yüksek Derecede Tatmin Edici), S (Tatmin Edici), MS (İlımlı Ölçüde Tatmin Edici), MU (İlımlı Ölçüde Tatmin Edici Değil), U (Tatmin Edici Değil), ve HU (Yüksek Derecede Tatmin Edici Değil) ; Kurumsal geliştirme etkileri için H (Yüksek), S (Önemli), M (mütevazı) veya N (İhmal Edilebilir – Çok Az) ; Sürdürülebilirlik için HL (Çok Muhtemel), L (Muhtemel), U (Muhtemel Değil), HU (Yüksek Derecede Muhtemel Değil), veya Unc. (Belirsiz). Bazı durumlarda NR (derecelendirilmedi) ve/veya NE (değerlendirilemez) puanları verilmiştir.

(b) Devam eden (veya uygulama tamamlama incelemesi yapılmayacak kadar erken tamamlanan) operasyonlar için değerlendirmeler mevcut en son proje durum raporları/uygulama raporlarıdır ve Geliştirme Hedefleri/Uygulama değerlendirme şu ölçek kullanılarak yapılmıştır: HS (yüksek derecede tatmin edici), S (tatmin edici), U (tatmin edici değil), HU (yüksek derecede tatmin edici değil), NA (uygulanmaz) ve NR (derecelendirilmedi). Varolduğu durumlarda, kalite güvence grubunun başlangıçta kalite ve gözetimde kalite derecelendirmeleri de sunulmuştur. Kalite güvence grubu 1-4 ölçeği kullanmaktadır (sırasıyla yüksek derecede tatmin edici, tatmin edici, marjinal ve tatmin edici değil).

(c) AAA çalışması için, varolduğu durumlarda, kalite güvence grubunun ESW kalite derecelendirmeleri kullanılmaktadır. Ölçekler başlangıçta kalite ve gözetimde kalite ile aynıdır.

(d) Tarihler onay ve kapanış mali yılıdır; devam eden projelerin/çalışmaların kapanış yılı koyu renkli olarak yazılmıştır.

(e) Tutarlar milyon ABD Doları cinsinden orijinal tutarlardır.

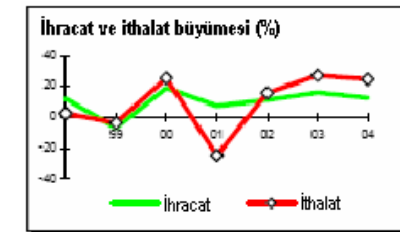
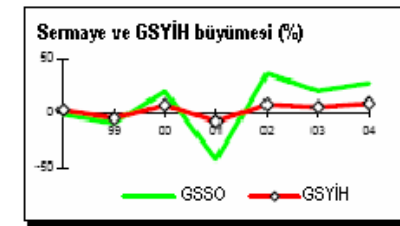
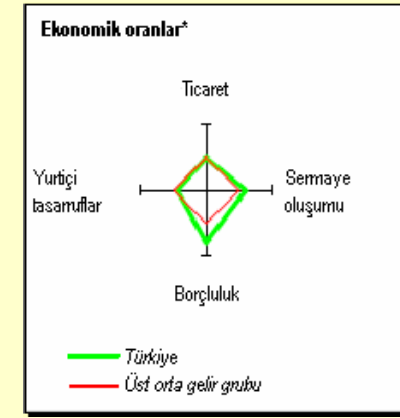
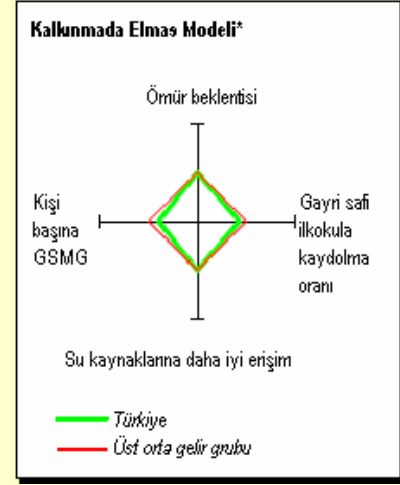
Ek B: İstatistiksel Tablolar

Ek Tablo B1:	Türkiye'ye Bir Bakış
Ek Tablo B2:	Kilit Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1990-2003
Ek Tablo B3:	Türkiye'ye Dış Yardım, Toplam Net Resmi Kalkınma Yardımı Tediyleri, 1990-2003, US\$ M
Ek Tablo B4a:	Türkiye - Ekonomik ve Sektörel Çalışma, 1990-2003
Ek Tablo B4b:	Türkiye - IBRD/IDA Onaylı Projeler Listesi, 1990-2004
Ek Tablo B5a:	99-04 Mali Yılları Sektör Kurulu Dünya Bankası Taahhüdü, milyon US\$
Ek Tablo B5b:	Sektör Kurulu Proje Derecelendirmeleri, 99-04 Mali Yılları, Türkiye ve Karşılaştırmalar
Ek Tablo B5c:	Portföy Durumu Göstergeleri, Türkiye ve Karşılaştırmalar
Ek Tablo B6:	Türkiye ve Karşılaştırma Yapılan Ülkeler İçin Banka Programlarının Maliyeti, bin US\$, 99-04 Mali Yılları
Ek Tablo B7:	Türkiye - Banka'nın Üst Yönetimi, 1995-2005
Ek Tablo B8:	Türkiye - Milenyum Kalkınma Hedefleri
Ek Tablo B9:	Türkiye - PREM DEC Göstergeleri

Tablo B1: Türkiye'ye Bir Bakış

9/19/05

YOKSULLUK VE SOSYAL	Türkiye	Avrupa ve Orta Asya	Üst orta gelir	
2004				
Nüfus, yıl ortası (milyon)	71.3	472	576	
Kişi başına GSMG (Atlas yöntemi, US\$)	3,770	3,290	4,770	
GSMG (Atlas yöntemi, milyar US\$)	269.0	1,553	2,748	
Ortalama yıllık büyüme, 1998-04				
Nüfus (%)	1.5	-0.1	0.8	
İşgücü (%)	2.2	-0.5	-0.9	
En son tahmin (eldeki son yol verileri, 1998-04)				
Yoksulluk (ulusal yoksulluk sonra altındaki %)	
Kentsel nüfus (toplam nüfus içinde%)	67	64	72	
Doğumda ömür beklentisi (yıl)	69	68	69	
Çocuk ölümler oranı (her 1000 canlı doğumda)	33	29	24	
Çocuklarda beslenme yetersizliği (5 yaşındaki çocuklar içinde %)	8	
Daha iyi su kaynaklarına erişim (nüfus içinde %)	93	91	93	
Okuryazarlık (15+ yaş nüfusta %)	88	97	91	
Gayri safi okula kaydolma oranı (okul çağındaki nüfus içinde %)	91	101	106	
Kadınlar	95	103	108	
Erkekler	88	101	106	
KİLİT EKONOMİK ORANLAR ve UZUN VADELİ TRENDLER				
	1984	1994	2003	2004
GSYİH (milyar US\$)	59.9	129.7	240.4	302.8
Gayri safi sermaye oluşumu/GSYİH	16.2	21.5	22.8	25.7
Mal ve hizmet ihracatı/GSYİH	15.6	21.4	27.4	28.9
Gayri safi yurtiçi tasarruf/GSYİH	..	22.5	19.5	19.9
Gayr saf ulusal tasarruf/GSYİH	16.4	25.3	19.1	19.9
Cari hesap dengesi/GSYİH	-1.9	2.0	-3.3	-5.1
Faiz ödemeleri/GSYİH	3.1	3.1	2.9	2.4
Toplam borç/GSYİH	36.1	51.1	60.5	53.4
Toplam borç ödeme/GSYİH	33.0	34.1	38.4	32.6
Borcun şu andaki değeri/GSYİH	63.6	56.2
Borcun şu andaki değeri/ihracat	211.1	181.9
(yıllık ortalama büyüme)	1984-04	1994-04	2003	2004
GSYİH	4.5	3.1	5.8	8.9
Kişi başına GSYİH	2.3	1.4	4.3	7.5
Mal ve hizmet ihracatı	6.8	11.1	16.0	12.5
EKONOMİNİN YAPISI	1984	1994	2003	2004
(GSYİH İÇİNDE %)				
Tarım	21.6	16.0	13.4	12.9
Sanayi	25.0	31.4	21.9	22.4
İmalat	16.4	20.2	13.3	13.9
Hizmetler	53.4	52.6	64.7	64.7
Hane son tüketim harcaması	79.6	65.9	66.6	66.9
Genel hükümet son tüketim harcaması	8.3	11.6	13.6	13.2
Mal ve hizmet ithalatı	19.7	20.4	30.7	34.7
(yıllık ortalama büyüme)	1984-04	1994-04	2003	2004
Tarım	1.4	1.0	-2.4	2.0
Sanayi	5.7	2.4	5.0	8.8
İmalat	6.1	3.4	8.4	10.1
Hizmetler	3.9	3.3	6.4	8.3
Hane son tüketim harcaması	3.9	2.3	7.1	101.1
Genel hükümet son tüketim harcaması	3.5	3.5	-2.4	0.5
Gayri safi sermaye oluşumu	5.0	3.0	20.4	27.4
Mal ve hizmet ithalatı	9.2	9.1	27.1	24.7

Not: 2004 verileri geçici tahminlerdir.

* Elmas şekli ülkede dört kilit göstergenin gelir grubu ortalaması ile karşılaştırmasını gösterir. Veri eksikse, elmas şekli eksik olur.

EK B İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

FİYATLAR ve DEVLET FİNANSMANI

	1984	1994	2003	2004
Yurtiçi fiyatlar				
(% değişiklik)				
Tüketici fiyatları	..	106.3	25.3	10.6
GSYİH deflatörü	48.2	106.5	22.5	9.9
Devlet finansmanı				
(GSYİH içinde %, cari hibeler dahil)				
Cari gelirler	..	21.4	39.6	39.9
Cari bütçe dengesi	..	-1.2	-5.8	-2.0
Toplam artık/ açık	..	-7.5	-9.1	-4.8

TİCARET

	1984	1994	2003	2004
(US \$)				
Toplam ihracat (fob)	7,389	18,106	51,206	67,001
Tarım ve hayvancılık	896	1,066	2,201	2,645
Madencilik ve maden ürünleri	239	263	469	649
İmalat	6,254	16,777	44,378	59,533
Toplam ihracat (cif)	10,757	23,270	69,340	97,540
Gıda	359	658	404	528
Yakıt ve enerji	3,887	3,771	11,568	14,400
Sermaye malları	2,675	5,323	11,326	17,397
İhracat fiyat endeksi (2000 = 100)	107	114	105	122
İthalat fiyat endeksi (2000 = 100)	118	105	106	120
Ticaret hadleri (2000 = 100)	91	108	99	102

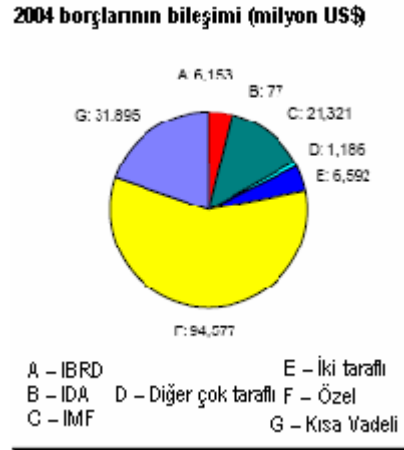
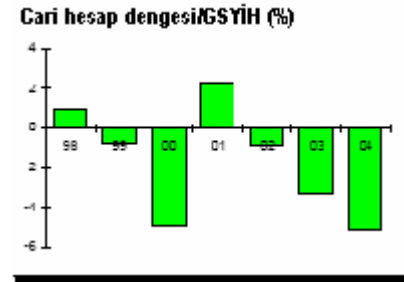
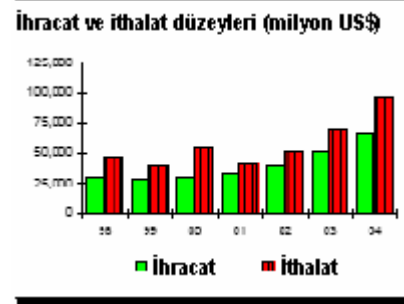
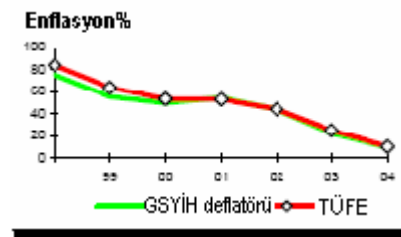
ÖDEMELER DENGESİ

	1984	1994	2003	2004
(US \$)				
Mal ve hizmet ihracatı	9,546	29,182	70,231	91,029
Mal ve hizmet ithalatı	11,340	26,297	73,736	102,180
Kaynak dengesi	-1,794	2,885	-3,505	-11,151
Net gelir	-1,440	-3,264	-5,559	-5,519
Net car transferler	2,082	3,010	1,027	1,127
Cari hesap dengesi	-1,152	2,631	-8,037	-15,543
Finansman kalemleri (net)	1,086	-2,085	12,084	16,307
Net rezervlerde değişiklik	66	-546	-4,047	-824
Not:				
Altın dahil rezervler (milyon US\$)	3,899	16,519	44,957	53,649
Dönüştürme oranı (DEC, yerel/US\$)	367	29,818	1,496,668	1,421,835

DIŞ BORÇ ve KAYNAK AKIŞLARI

	1984	1994	2003	2004
(milyon US\$)				
Toplam ödenmemiş ve ödenmiş borç	21,608	66,250	145,367	161,801
IBRD	2,358	5,195	5,214	6,153
IDA	181	136	83	77
Toplam borç ödeme	3,223	10,259	27,808	30,506
IBRD	325	1,218	719	767
IDA	4	7	7	7
Net kaynak akışlarının bileşimi				
Resmi hibeler	90	175	150	160
Resmi alacaklılar	1,061	-605	541	758
Özel alacaklılar	277	-30	4,959	6,687
Yabancı doğrudan yatırım (net giriş)	113	559	1,254	1,874
Portföy öz kaynakları (net giriş)	0	1,059	1,233	6,064
Dünya Bankası programı				
Taahhütler	794	250	300	1,586
Tediyeler	628	343	276	1,499
Anapara geri ödemeleri	129	806	502	586
Net akış	500	-463	-226	913
Faiz ödemeleri	200	419	224	189
Net transferler	299	-882	-450	724

Dünya Bankası Grubu: Bu tablo ülke birimi kadrosu tarafından hazırlanmıştır; rakamlar Dünya Bankası'nın yayınlanmış diğer verilerinden farklı olabilir. 9/10/05

Ek Tablo B2: Türkiye - Kilit Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1990-2003

Seri Adı	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Ortalama							
															Türkiye	Cezayir	Brezilya	Kolombiya	Romanya	Tayland	Avrupa ve Orta Asya	Dünya
GDP growth (annual %)	9.3	0.9	6.0	8.0	-5.5	7.2	7.0	7.5	3.1	-4.7	7.4	-7.5	7.9	5.8	3.7	2.3	1.8	2.7	-0.4	5.1	-0.2	2.5
Kişi başına GSYİH büyüme (yıllık %)	6.8	-1.0	4.0	6.0	-7.2	5.2	5.1	5.6	1.3	-6.3	5.6	-9.0	6.2	4.2	1.9	0.3	0.4	0.8	-0.1	4.2	-0.3	1.1
Kişi başına GSMH, Atlas yöntemi (carî US\$)	2,270	2,540	2,900	3,080	2,600	2,750	2,820	3,100	3,060	2,800	2,980	2,420	2,510	2,790	2,758.6	1,752	3,434	1,844	1,584	2,177	2,150	4,919
Kişi başına GSMH, PPP (carî uluslararası \$)	4,300	4,420	4,700	5,100	4,830	5,200	5,570	6,000	6,150	5,840	6,300	5,870	6,310	6,690	5,520.0	4,786	6,415	5,742	5,586	5,635	5,870	6,459
Tarım, katma değer (GSYİH içinde %)	18.3	15.8	15.3	16.2	16.0	16.4	17.4	15.1	18.5	16.0	15.4	12.8	13.0	13.4	15.7	10.9	7.8	14.8	18.1	10.0	11.4	4.5
Sanayi, katma değer (GSYİH içinde %)	29.8	30.5	29.9	29.8	31.4	30.0	27.9	28.2	25.0	24.6	25.3	26.1	23.7	21.9	27.4	52.2	32.2	32.0	40.6	40.4	36.4	31.1
Hizmetler, vb., katma değer (GSYİH içinde %)	51.9	53.7	54.7	54.0	52.6	53.6	54.7	56.8	56.5	59.4	59.4	61.1	63.3	64.7	56.9	37.0	60.1	53.3	41.3	49.6	52.2	64.4
Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH içinde %)	13.3	13.8	14.4	13.7	21.4	19.9	21.5	24.6	24.3	23.2	24.1	33.7	29.2	27.7	21.8	29.7	9.8	18.2	27.2	49.4	34.1	21.6
Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH içinde %)	17.6	16.6	17.4	19.3	20.4	24.4	27.5	30.4	27.9	26.9	31.5	31.3	30.7	31.0	25.2	24.5	10.1	19.4	33.4	48.1	33.2	21.3
Cari Hesap Dengesi (GSYİH içinde %)	-1.7	0.2	-0.6	-3.6	2.0	-1.4	-1.4	-1.4	1.0	-0.7	-4.9	2.3	-0.8	..	-0.8	3.7	-2.2	-1.6	-5.0	-0.3
Toplam borç ödeme (GSMH içinde)	4.9	5.5	5.7	4.8	7.9	6.7	5.9	6.2	7.3	10.0	10.3	15.6	15.2	..	8.1	12.7	6.0	7.1	5.2	9.0	5.4	..
Dış borç (GSMH içinde %)	32.5	33.5	35.3	37.9	50.8	43.1	43.5	44.0	47.5	55.0	58.5	79.0	72.2	..	48.7	60.9	34.0	37.1	20.7	57.6	39.0	..
Reel Efektif Döviz Kuru (dönem ortalaması) (1995=100) ¹	111.9	114.5	109.9	122.9	92.5	100.0	102.7	277.6	118.5	123.1	136.5	112.5	125.3	136.5
Gayri Safi Yurt İçi Tasarruf (GSYİH içinde %)	20.1	19.9	20.9	21.9	22.5	21.0	18.6	19.3	20.6	19.7	17.0	19.2	19.8	19.7	20.0	33.8	20.4	17.2	17.6	33.9	24.5	22.8
Gayri safi sermaye oluşumu (GSYİH içinde %)	24.3	22.7	23.9	27.6	21.5	25.5	24.6	25.1	24.2	23.4	24.5	16.8	21.3	23.0	23.5	28.5	20.6	18.5	23.9	32.8	23.5	22.2
GFCF, Özel Sektör (GSYİH içinde %)	16.0	16.0	16.0	19.0	19.0	20.0	20.0	21.0	18.0	16.0	16.0	13.0	11.0	11.0	16.6	17.9	17.1	8.8	..	23.9
Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %)	60.3	66.0	70.1	66.1	106.3	88.1	80.4	85.7	84.6	64.9	54.9	54.4	45.0	25.3	68.0	13.9	605.0	18.1	98.6	4.0
Yetişkinlerde okuryazarlık oranı (15 yaş ve üstü kişilerde %)	78.4	79.4	81.6	84.7	84.1	85.0	84.9	85.1	85.8	86.3	86.5	86.3	87.1	87.9	84.5	61.3	84.5	90.4	97.6	93.7	96.5	74.1
İmmünizasyon, DPT (12-23 ay çocuklarda %)	84.0	72.0	77.0	76.0	87.0	67.0	72.0	79.0	81.0	79.0	85.0	88.0	78.0	68.0	78.1	88.9	82.0	80.1	97.3	93.6	88.9	73.7
Sihhi tesislerin iyileştirilmesi (erişimi olan nüfus içinde %)	87.0	90.0	88.5	92.0	73.5	84.5	53.0	87.5	..	50.6
İyileştirilmiş su kaynağı (erişimi olan nüfus içinde %)	79.0	82.0	80.5	89.0	85.0	92.5	58.0	82.0	90.9	77.5
Doğumda yaşam süresi beklentisi (yıl)	66.1	..	66.6	66.8	66.9	67.1	67.2	67.4	67.6	67.8	68.0	68.2	68.7	68.6	67.5	69.4	67.1	70.1	69.6	69.0	68.6	66.0
Bebek ölüm oranı (her 1.000 'canlı doğumda)	64.0	53.0	..	50.0	38.0	29.0	46.8	42.8	39.8	25.0	21.5	28.0	33.8	59.2
Nüfus büyümesi (yıllık %)	2.3	2.0	1.9	1.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.8	1.9	1.4	1.8	-0.3	0.9	0.1	1.4
Nüfus, toplam milyon	56.2	57.3	58.4	59.5	60.6	61.7	62.9	64.0	65.2	66.3	67.4	68.5	69.6	70.7	63.4	28.6	162.6	39.7	22.6	59.1	472.2	5,773.0
Okula kaydolma, ana sınıfı (% gayri safi)	4.7	5.3	5.6	6.2	6.6	7.3	7.9	8.0	6.0	5.9	6.1	6.8	6.4	2.5	56.3	26.3	62.6	65.8	55.1	35.1
Okula kaydolma, ilk öğretim (% gayri safi)	99.1	100.2	84.3	84.9	85.2	84.6	84.5	85.6	88.5	94.3	96.2	96.6	96.4	98.2	91.3	105.8	123.5	109.0	96.5	93.7	99.3	102.6
Okula kaydolma, orta öğretim (% gayri safi)	47.3	48.7	51.8	53.4	56.3	57.0	58.2	52.4	56.6	57.0	56.0	60.9	71.3	84.0	57.9	63.9	62.9	61.6	81.3	49.3	84.2	61.4
İşsizlik, toplam (toplam işgücü içinde %)	8.0	8.0	8.3	8.7	8.4	7.5	6.5	6.7	6.8	7.7	6.6	8.5	10.6	..	7.9	24.4	7.3	12.7	7.0	1.9	8.2	6.0
Kentsel nüfus (toplam içinde %)	59.2	59.8	60.4	61.0	61.5	62.1	62.7	63.2	63.7	64.2	64.7	65.3	65.8	66.3	62.8	55.1	78.8	72.8	54.4	30.6	63.1	45.5
Nüfus büyümesi (yıllık %)	4.6	3.0	2.9	2.9	2.8	2.8	2.7	2.6	2.6	2.6	2.5	2.4	2.4	2.3	2.8	3.0	2.2	2.7	0.0	1.6	0.2	2.3

Kaynak: Aksi belirtilmedikçe WDI.

1. Reel Efektif Döviz Kuru (REER3- CPI) için kullanılan veriler T.C. Merkez Bankası'ndan alınmıştır (resmi web sitesi).

2. Şu kaynaktan güncellenmiştir: S Hosgar, Status and Trends of Education: Turkey, (1970-2003), taslak rapor 2004.

3. 1993 ve 2003 verileri Türk Demografi ve Sağlık Anketi, 1993, ve 2003.

4. Seriler 1992/3 teleminde 5 yıldığından 8 yıllığına geçişi yansıtacak şekilde revize edilmiştir. Hesaplama Hosgar, age, ve vl. Dulger, Turkey: Rapid Coverage for Compulsory Education Program, 15 Mart 2004.

5. Serilerdeki süreksizlik ilk öğretim yapısındaki değişimi yansıtmaktadır: 1996'ya kadar 6-11. sınıflar dahil; 1996'dan sonra sadece 9-11. sınıflar. From Hosgar, age

Tablo 10 için Kaynak:

1. Yoksulluk Oranları Ortak Yoksulluk Değerlendirmesi, DİE ve Dünya Bankası, Aralık 2004.

2. Ulusal ve bölgesel kişi başına GSYİH DPT ve Dünya Bankası Ülke Ofisi Veritabanı.

3. İstihdam ve İşgücü Verileri İşgücü Anketi, DİE.

4. Sosyal Koruma, Sağlık ve Eğitim Harcamalarının GSYİH içindeki yüzdesi, Ülke Ofisi Veritabanı Önlüye bakım için sağlık harcamaları yüzdeleri için kaynak Reforming the Health Sector for Improved Access and Efficiency, World Bank, Mart 2003, Cilt I, p.25

5. Bebek Ölüm oranı ve Ömür Beklentisi verileri Türk Demografi ve Sağlık Anketi, 1993, 1998 ve 2003.

6. Okula kaydolma oranları S. Hosgar, Status and Trends of Education: Turkey, (1970-2003), taslak rapor ve İ. Dulger, Turkey: Rapid Coverage for Compulsory Education Program, 15 Mart 2004. Okuryazarlık oranları Hosgar

7. Öğrenim Değerlendirmeleri Dr. Giray Berberoğlu, Student Learning Achievement in Turkey, Haziran 2004. Konu puanları sunuş kolaylığı için birleştirilmiştir. 8. sınıf puanları benzer bir modeldedir.

8. Okuryazarlık oranları ve erkek/kadın oranları Hosgar age; bölgesel veriler DİE Yoksulluk Göstergeleri 1980-2003.

EK B
İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

Ek Tablo B3: Türkiye'ye Dış Yardım, Toplam Net Resmi Kalkınma Yardımı Tediyeleyeri, 1990-2003, US\$ M

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Toplam
Avusturya	8.1	4.2	1.0	-2.9	-1.7	14.2	13.8	13.0	12.6	13.7	10.6	12.9	13.6	18.1	131.1
Belçika	2.6	6.5	-2.8	-2.9	-3.0	0.2	-4.5	-4.3	-4.6	-3.8	-0.2	-4.3	-5.4	-4.1	-30.5
Finlandiya	2.9	9.3	2.4	-0.4	0.3	-0.1	-1.2	0.3	-0.9	-3.1	0.3	0.7	1.1	0.7	12.3
Fransa	65.0	50.8	54.3	52.3	43.1	18.3	31.5	22.4	28.6	23.4	7.8	3.1	9.1	8.2	417.9
Almanya	241.5	174.0	60.4	50.5	25.8	13.4	82.8	24.3	-12.1	5.6	-21.0	66.3	-71.0	-11.4	629.0
Yunanistan							0.1	0.2	0.3	0.9	2.0	0.4	2.1	4.2	10.2
İtalya	21.9	20.2	51.3	0.9	-3.0	-6.0	-4.5	-5.6	-2.2	-1.1	-1.8	-1.4	-4.1	-6.7	57.8
Japonya	324.2	424.5	21.1	12.7	9.1	33.7	2.7	-21.7	-30.4	-45.6	144.5	-64.6	-15.9	1.0	795.3
Hollanda	0.4	3.5	1.0	-0.5	-1.2	-5.3	-1.4	-0.6	2.8	3.3	0.6	2.4	0.3	5.0	10.4
Norveç	1.6	0.1	0.6		0.1	0.3	0.2	0.7	0.8	4.1	1.8	2.9	4.2	7.3	24.4
İspanya	0.2	1.0	-0.2	-0.1	-0.2	-0.3	-0.1	-0.1	-0.1	2.6	4.4	8.6	14.2	41.4	71.4
İsveç	0.7	3.0	1.2	1.1	2.4	3.7	4.2	2.2	1.0	1.5	2.6	0.8	1.7	1.5	27.4
İsviçre	1.1	-0.8	6.1	4.2	6.6	5.9	3.4	2.3	2.5	4.5	5.8	3.1	4.3	1.8	50.7
Birleşik Krallık	-8.2	14.7	3.8	13.2	20.7	-0.1	2.2	1.7	1.3	2.3	0.5	-0.2	-0.7	-1.9	49.3
ABD	-76.0	225.0	-78.0	133.0	-71.0	101.0	-75.0	-86.0	-72.6	-72.8	-61.9	-59.5	144.5	-43.4	-92.7
Arap Ülkeleri	630.6	453.9	145.5	140.8	140.0	140.1	167.6	-9.8	6.7	32.8	37.3	54.8	150.1	-	2,090.5
Diğer İki Taraflı Yardım Yapanlar	2.0	2.9	-0.2	0.3	0.2	6.4	11.8	2.0	-0.5	15.6	3.1	0.3	1.3	-2.0	43.0
Toplam İki Taraflı	1,218.5	1,392.8	267.4	402.2	168.1	325.4	233.6	-59.0	-67.0	-16.2	136.4	26.0	249.2	19.8	4,297.3
AB	-24.0	205.1	-23.8	-17.9	-23.3	-13.1	5.9	60.8	81.9	20.3	186.7	142.6	150.8	140.4	892.5
MONTREAL PROTOKOLÜ								0.7	9.1	2.4	0.9	1.1	0.5	4.0	18.7
GEF								0.9	0.9	0.9	0.1	0.3	1.9	0.7	5.7
IDA	-4.0	-4.0	-5.3	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-5.9	-78.1
IFAD	2.2	-0.7	-0.2	1.8	-0.4	-2.8									-0.1
UNDP	2.9	2.4	2.7	2.2	0.8	1.1	2.0	0.9	1.0	0.6	1.1	0.8	0.9	0.9	20.2
UNTA	0.9	1.0	1.3	1.6	1.1	1.5	1.1	1.2	1.3	1.5	0.9	0.8	0.9	0.9	15.8
UNICEF	1.3	4.0	5.0	3.3	1.8	2.3	2.9	1.8	1.8	1.2	1.1	0.9	0.8	0.9	29.0
UNHCR	1.9	8.7	8.0	5.4	3.8	3.2	4.8	4.5	4.5	4.8	3.9	4.3	5.1	4.4	67.3
WFP	2.7	1.4	3.5	1.0	0.4	0.4									9.5
Diğer BM	5.5	3.5	1.2	0.9	1.2	1.0	1.5	0.6	0.3	0.2	0.3	0.6	0.2	0.1	17.1
UNFPA	0.6	0.8	0.7	0.6	0.8	0.7	0.7	0.7	1.3	0.8	0.5	0.7	0.9	0.9	10.7
Avrupa Konseyi	0.0	-0.2	-3.8	1.2											-2.7
Arap Kuruluşları	-0.8	-1.3	0.6	-1.7	0.3					0.5	1.2	-2.8	5.2	-1.2	-0.2
Çok Taraflı, Toplam	-10.7	220.7	-10.0	-7.4	-19.6	-11.7	12.9	66.3	96.0	27.3	190.7	143.3	161.3	146.0	1,005.3
AB Üyeleri, Toplam	335.4	287.9	172.1	111.3	83.0	39.5	123.4	53.3	26.4	44.9	4.4	89.1	-39.3	55.5	1,386.9
TOPLAM YARDIM YAPANLAR	1,207.8	1613.5	257.5	394.8	148.6	313.7	246.6	7.2	29.1	11.2	327.2	169.3	410.5	165.8	5,302.7

Kaynak: Geographical Distribution of Financial Flows to Aid Recipients, OECD.

Tablo B4a: Türkiye - Kilit Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1990-2005

Belge Başlığı	Tarih	Rapor No.	Belge Türü
Gaz Sektörü Strateji Notu	09/01/2004	30030	Sektör Raporu
Zorunlu eğitim için hızlı kapsam 1997 temel eğitim programı	05/01/2004	30801	Çalışma Yazısı
Türkiye'de enflasyonun açıklanması ve tahmini	04/01/2004	WPS3287	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Bir enflasyon hedefi çerçevesinde kur müdahalelerine yer var mı? Meksika ve Türkiye'den kanıtlar	04/01/2004	WPS3288	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Gümrük modernizasyon inisiyatifleri olay incelemeleri	01/01/2004	30112	Yayın
Enerji ve çevre değerlendirmesi – sentez raporu	12/30/2003	ESM273	ESMAP İncelemesi
Sosyal adalet politikası ile daha fazla refah notları	11/21/2003	27379	Sektör Raporu
Marmara Deprem Değerlendirmesi	09/14/2003	27380	Çalışma Yazısı
Ülke ekonomik bilgi notu: makroekonomik istikrar ve sürdürülen büyümeye doğru Cilt 1-3	07/28/2003	26301	Ekonomik Rapor
Yoksulluk ve krizlerden sonra çözüm Cilt 1-2	07/28/2003	24185	Sektör Raporu
Türkiye'de banka dışı finansal kurumlar ve sermaye piyasaları	04/30/2003	25954	Yayın
Kurumsal Sektör Kriz Etki Değerlendirme Raporu V	03/31/2003	23153	Sektör Raporu
Daha çok erişim ve etkinliğin sağlık sektörü reformu Cilt 1-2	03/31/2003	24358	Sektör Raporu
Banka dışı finansal kurumlar ve sermaye piyasaları raporu	02/28/2003	25467	Ekonomik Rapor
Dünya Bankası araştırma gözlemcisi 17 (2)	09/01/2002	30412	Yayın
Orta öğretim ve eğitim	08/31/2001	22858	Departman Çalışma Yazısı
Kamu Harcamaları ve Kurumsal Reform – etkin yönetim için bütçe kurumlarının reformu	08/20/2001	22530	Ekonomik Rapor
Toplum tabanlı projelerle sosyal hizmetlerin sunulması	07/31/2001	23307	Çalışma Yazısı (Numaralı Seriler)
Ormancılık Sektörü Değerlendirmesi	06/27/2001	22458	Sektör Raporu
Kentsel yönetimin politikaları ve uygulamalarının zorlukları	01/31/2001	21642	Yayın
Liberalizasyon öncesi ve sonrası ortamda bankacılığın verimliliğini ölçme Türk bankacılık sisteminden kanıtlar	11/30/2000	WPS2476	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Türkiye'nin bankacılık sektörüne yabancı sermaye girişi, 1980-97	10/31/2000	WPS2462	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Ülke ekonomik bilgi notu – sürdürülebilir büyüme için yapısal reformlar Cilt 1-2	09/15/2000	20657	Ekonomik Rapor
Özel hidroelektrik santrallerinin finansmanı	07/31/2000	WDP420	Yayın
Özel sektör ve kalkınma beş olay incelemesi	07/01/2000	26641	Çalışma Yazısı (Numaralı Seriler)
Türkiye'de sağlık, beslenme ve nüfusta sosyoekonomik farklılıklar	05/01/2000	30550	Çalışma Yazısı
Enerji ve Çevre: sorunlar ve sebepler	04/30/2000	ESM229	ESMAP İncelemesi
Katılımcı sulama yönetiminde olay incelemeleri	02/29/2000	20247	Yayın
Orta Asya ve Türkiye'de sosyal değerlendirme ve tarım reformu	02/29/2000	WTP461	Yayın
Ekonomik reformlar, yaşam standartları ve sosyal refah incelemesi	01/27/2000	20029	Ekonomik Rapor
Türkiye ormancılık sektörü için sosyal değerlendirme	11/30/1999	22373	Çalışma Yazısı (Numaralı Seriler)
Kalkınma ortakları: Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da devlet ve özel sektör için yeni roller	09/30/1999	19807	Yayın
Gaz Dağıtımının Verimliliğini Artırma – Aşama 1 olay incelemeleri ve tematik veri listeleri	07/31/1999	ESM218	ESMAP İncelemesi
Sermaye akımları, makroekonomik yönetim ve mali sistem - Türkiye 1989-97	07/31/1999	WPS2141	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Aktif işgücü programlarının değerlendirilmesi Avrupa ve Orta Asya'da ülkeler arası incelemelerin sonuçları	06/30/1999	20131	Çalışma Yazısı (Numaralı Seriler)
Tarımda teknoloji transferinin deregülasyonu: 1980'lerde reformun Türkiye'de etkileri	03/31/1999	WPS2086	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Özel sektör ve kalkınma beş olay incelemesi	09/30/1998	23471	Yayın
Türkiye'de 1994 para krizi	04/30/1998	WPS1913	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Gelişmekte olan ülkelerde vergi reformu	12/31/1997	17284	Yayın
Türkiye'de mali liberalleşmenin ve yeni bankaların girişinin pazar yapısı ve rekabete etkileri	11/30/1997	WPS1839	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Hiperenflasyon ve hesaplama oranlarının etkileri - endüstriyel ekonomilerde irket büyümesinin finansmanı	08/31/1997	17077	Yayın
tarımsal gelişme için bitti çeşitlerinin hareeti önğndeki engellerin kaldırılması	07/31/1997	WDP367	Yayın
Tropik ve alt-tropik bölgelerde entansif çiftçilik sistemleri	06/01/1997	WDP364	Yayın
Gelişmekte olan ülkelerde sanayi evrimi ciro, üretkenlik ve pazar yapısı için mikro patenler	12/31/1996	16196	Yayın
AB ile gümrük birliğinin Türkiye için ekonomik sonuçları	05/31/1996	WPS1599	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Uyarlama ihtiyaçları Cilt 1-3	04/01/1996	15076	Ekonomik Rapor
Yönetişim, liderlik ve iletişim – ekonomik reform için taban oluşturma	01/01/1996	30615	Çalışma Yazısı
Eşitsiz yönetişim ve mali başarısızlık : Türkiye'de uyarlama deneyimi	09/30/1995	15258	Çalışma Yazısı (Numaralı Seriler)
Türkiye'de iktisat politikası üzerinde kurumsal etkiler : üç endüstri karşılaştırması	07/31/1995	15141	Çalışma Yazısı (Numaralı Seriler)
Ticaret reformu, verimlilik ve büyüme	03/31/1995	WPS1438	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Informal yerleşimler, çevrenin bozulması ve afetlere dayanıksızlık : Türkiye olay incelemesi	01/01/1995	14955	Yayın
Gelişmekte olan pazarlarda mikro-yapıya giriş	11/30/1994	IFD24	Yayın
Reform için oy kullanma : demokrasî, siyasal liberalizasyon ve ekonomik uyarlama	06/30/1994	13349	Yayın

EK B
İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

Belge Başlığı	Tarih	Rapor No.	Belge Türü
Dünya Bankası ekonomik incelemesi 7 (2)	05/31/1993	17646	Yayın
Kalkınmada Kadınlar	05/31/1993	11922	Yayın
Enformatik ve ekonomik modernleşme	03/31/1993	11839	Yayın
Türkiye'de ekonomik krizler ve uzun vadeli büyüme	01/31/1993	11744	Yayın
Mali reformun etkileri : Türkiye'nin deneyimi	12/31/1992	11688	Departman Çalışma Yazısı
Türkiye'de 1980'lerde politika reformunun ekonomi politikası	12/31/1992	WPS1059	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Los Angeles, Mexico City, Cubatao ve Ankara – Etkin çevre yönetimi : kentsel hava kirliliği olay incelemeleri	08/31/1992	WPS942	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Kısmen liberalleştirilmiş ekonomilerde parçalı ticaret reformları Türkiye için bir değerlendirme	08/31/1992	WPS951	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Vergi teşvikleri, piyasa gücü ve şirket yatırımları Pakistan ve Türk sanayilerine uygulanmış bir rasyonel beklentiler modeli	05/31/1992	WPS908	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Türkiye'de dış borç, mali politika ve sürdürülebilir büyüme	03/31/1992	10556	Yayın
Türkiye'de enflasyon stabilizasyonu : RMSM-X modelinin uygulanması	01/31/1992	WPS845	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Kamu borcu, mali açıklar ve ekonomik uyarılma : altı EMENA ülkesinin karşılaştırmalı incelemesi	01/31/1992	WPS840	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Mısır ve Türkiye'de yoksulluk, eşitlik ve büyümenin ekonomi politikası	12/31/1991	10368	Yayın
Dış ticaret ve Türk sanayiinde rekabet ve üretkenliğe etkileri	02/28/1991	WPS604	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Vergi reformundan çıkartılan dersler: bir genel bakış	01/31/1991	WPS576	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Türkiye'de özelleştirme	11/30/1990	WPS532	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Türkiye için bir RMSM-X modeli	08/31/1990	WPS486	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Makroekonomik uyarılamada borç, borçlanma ve transferlerin yönetimi için bir strateji	06/30/1990	8777	Yayın
Türkiye : ihracat mucizesi mi muhasebe hilesi mi?	04/30/1990	WPS370	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Makroekonomik uyarılamada borç yönetimi ve borçlanma stratejisi	02/21/1990	7732	Ekonomik Rapor
Enflasyon, dış borç ve mali sektör reformu : tutarlı mali politikaya nicel bir yaklaşım	08/31/1989	WPS261	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
İç transfer sorunu: Türkiye	07/31/1989	IDP46	İç Tartışma Yazısı
Türkiye'de işsizlik, göç ve ücretler, 1962-85	07/31/1989	WPS230	Politika Araştırma Çalışma Yazısı
Cezayir, Mısır, Ürdün, Fas, Pakistan, Tunus ve Türkiye'de ekonomik uyarılma	07/31/1989	EDI15	Yayın
CAS Belgeleri			
Ülke Yardım Stratejisi Cilt 1	8/6/97	16992	Ülke Yardım Stratejisi Belgesi
Ülke Yardım Stratejisi Cilt 1	11/28/00	21408	Ülke Yardım Stratejisi Belgesi
Ülke Yardım Stratejisi İlerleme Raporu (CASP) Cilt 1	7/10/01	22282	CAS İlerleme Raporu
Ülke Yardım Stratejisi Cilt 1 / 1	10/2/03	26756	Ülke Yardım Stratejisi Belgesi

Kaynak: Imagebank,01/10/05. tarihi itibarıyla veriler

Not: Haneüz açıklanmamış olan 11 rapor bu listeye dahil edilmemiştir.

Tablo B4b: Türkiye – IBRD/IDA Onaylı Projeler Listesi, 1990-2004

Proje No	AOnay Mali Yılı	Sektör Kurulu	IBRD/IDA Tutarı	En Son DO	En Son IP	En Son Risk Derecesi	Proje Durumu	Tarih, Rev., Kapanış	Sonuç	Sürdürülebilirlik	Kurumsal Gelişim
P048852	1998	ULUSAL İLETİM ŞEBEKESİ	270	S	MS	M	Aktif	12/31/2005			
P009073	1999	ENDÜSTRİ TEK.	155	HS	S	M	Aktif	12/31/2005			
P068368	2000	MARMARA DEPREM ACİL KEŞİF	505	S	S	S	Aktif	5/31/2005			
P069894	2001	ÖZEL SEKTÖR DESTEK	250	S	HS	N	Aktif	12/31/2005			
P070286	2002	ARIP	600	S	MS	S	Aktif	12/31/2005			
P074408	2002	SRMP	500	S	S	M	Aktif	6/30/2006			
P059872	2003	TEMEL EĞİTİM -2 (APL #2)	300	U	U	M	Aktif	2/28/2006			
P070950	2004	ANADOLU SU HAVZASI REHAB	20	S	S	M	Aktif	6/30/2012			
P072480	2004	YENİLENEBİLİR ENERJİ	202	S	S	S	Aktif	6/30/2010			
P074053	2004	SAĞLIK GEÇİŞ (APL #2)	61	S	S	S	Aktif	12/31/2007			
P082801	2004	EFIL 2	303	HS	HS	N	Aktif	9/30/2009			
P082996	2004	PFPSAL 3	1,000	S	S	S	Aktif	6/30/2005			
P008974	1990	TAR. DIŞ. II	63	S	U	S	Kapatıldı	6/30/1998	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	BELİRSİZ	MÜTEVAZİ
P009029	1990	M. E.Ğ. GELİŞ.	90	S	S	M	Kapatıldı	6/30/1999	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL DEĞİL	MÜTEVAZİ
P009061	1990	ANKARA KANALİZASYON	173	S	S	M	Kapatıldı	2/28/1999	TATMIN EDİCİ	BELİRSİZ	MÜTEVAZİ
P009036	1991	ÖZEL YATIRIM	200	S	S	M	Kapatıldı	6/30/1997	TATMIN EDİCİ DEĞİL	YÜKSEK DERECEDE MUHEMEL DEĞİL	ÖNEMLİ
P009051	1991	DEVLET VE İL	300	S	S	N	Kapatıldı	12/31/1997	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	KAYDA DEĞER DEĞİL
P009058	1991	TEKNOLOJİ GELİŞTİRME	100	S	S	M	Kapatıldı	12/31/1998	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P009071	1991	TEK YEN. YAP	300	S	S	N	Kapatıldı	12/31/2000	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P009019	1992	BERKE HİDR. SANTRALI	270	HU	HU	#	Kapatıldı	12/31/1997	YÜKSEK DERECEDE TATMIN EDİCİ DEĞİL	BELİRSİZ	KAYDA DEĞER DEĞİL
P009044	1992	TAR. ARAŞ.	55	S	S	M	Kapatıldı	4/30/2001	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL DEĞİL	MÜTEVAZİ
P009097	1992	HAZİNE VERİLERİ İÇİN TA	9	S	S	N	Kapatıldı	6/30/2000	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P009023	1993	D. ANADOLU SU HAVZASI	77	S	S	M	Kapatıldı	9/30/2001	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P009064	1993	İSTİHDAM VE EĞİTİM	67	U	S	S	Kapatıldı	12/31/2000	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P009065	1993	BURSA SU VE KNLZ.	130	S	S	N	Kapatıldı	6/30/2001	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P009099	1993	DEPREM REHABİLİTASYON VE İMAR	285	S	S	N	Kapatıldı	6/30/2000	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P009102	1994	ÖZEL UYG.	100	U	U	S	Kapatıldı	12/31/1999	TATMIN EDİCİ DEĞİL	DEĞERLENDİRİLEMEZ	MÜTEVAZİ
P009076	1995	SAĞLIK 2	150	U	U	H	Kapatıldı	12/31/2004			
P009093	1995	ANTALYA ATIK SU VE KNLZ.	100	U	U	H	Kapatıldı	6/30/2003	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P035759	1996	KAMU MALİ YÖN.	62	S	S	S	Kapatıldı	12/31/2002	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P038091	1996	KARAYOLU İYİLEŞTİRME VE TRAFİK EMNİYETİ	250	S	S	M	Kapatıldı	3/31/2003	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P009095	1997	BİRİNCİL SAĞLIK HİZMETLERİ	15	S	U	H	Kapatıldı	6/30/2001	MEVCUT DEĞİL	DEĞERLENDİRİLEMEZ	MEVCUT DEĞİL
P045073	1997	BAKÜ-CEYHAN PETROL BORU TA	5	S	S	N	Kapatıldı	3/31/1999	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P008985	1998	ÇEŞME SU VE KNLZ	13	S	S	S	Kapatıldı	12/31/2004			
P009072	1998	SULAMA ÖZELLEŞ.	20	S	S	N	Kapatıldı	6/30/2004			
P009089	1998	TEMEL EĞ.	300	U	U	S	Kapatıldı	12/31/2003	TATMIN EDİCİ DEĞİL	MUHEMEL	KAYDA DEĞER DEĞİL
P048851	1999	EMTİA PIYASA GELİŞ.	4	S	S	M	Kapatıldı	3/31/2003	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P058877	1999	ACIL SEL KURTARMA	369	S	S	M	Kapatıldı	9/30/2003	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P068394	2000	ACIL DEPREM KURTARMA	253	S	S	M	Kapatıldı	3/31/2001	TATMIN EDİCİ	DEĞERLENDİRİLEMEZ	MÜTEVAZİ
P065188	2000	EFIL	253	S	S	M	Kapatıldı	8/31/2003	TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	MÜTEVAZİ
P068792	2000	ERL	760	S	S	S	Kapatıldı	4/30/2004			
P066511	2001	FSAL	778	S	S	S	Kapatıldı	3/31/2002	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ
P070561	2002	PFPSAL I	1,100	S	S	H	Kapatıldı	12/31/2001	TATMIN EDİCİ	DEĞERLENDİRİLEMEZ	ÖNEMLİ
P070560	2002	PFPSAL 2	1,350	S	S	S	Kapatıldı	6/30/2003	İLİMLİ ÖLÇÜDE TATMIN EDİCİ	MUHEMEL	ÖNEMLİ

EK B
İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

Tablo B5a: 99-04 Mali Yılları Sektör Kurulu Dünya Bankası Taahhütleri, milyon US\$

Sektör Kurulu	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Toplam	%
Ekonomi Politikası							759.6				1,000	1,760	17.5
Eğitim					300					300		600	6.0
Enerji ve Madencilik				5	270						202	477	4.7
Çevre											20	20	0.2
Mali Sektör							252.5	777.8	2,450		303.1	3783	37.7
Sağlık, Beslenme ve Nüfus		150		14.5							60.61	225.1	2.2
Özel Sektör Geliştirme	100					155	252.5					507.5	5.1
Kamu Sektörü Yönetişimi			62									62	0.6
Kırsal Kesim					20	4			600			624	6.2
Sosyal Koruma								250	500			750	7.5
Ulaştırma			250									250	2.5
Kentsel Gelişim						369	505					874	8.7
Su Temini ve Sıhhi Tesisat		100			13.1							113.1	1.1
Toplam	100	250	312	19.5	603.1	528	1,770	1,028	3,550	300	1,586	10,046	100.0

Kaynak: Dünya Bankası İç Veritabanı 01/10/2005

Tablo B5b: Sektör Kurulu Proje Derecelendirmeleri, 99-04 Mali Yılları: Türkiye ve Karşılaştırmalar

Sektör	Ülke	Toplam Değerlendirilen		Sonuç % Tatmin Edicilik		Kurumsal Gel. Etkileri % Önemli		Sürdürülebilirlik % Muhtemel		Bankanın Genel Perf. % Tatmin Edicilik		Borçlunun Genel Perf. % Tatmin Edicilik	
		Net Taah. (milyon \$)*	Sayı ile**	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile
Eğitim	Cezayir	120	3	26	33	0	0	0	0	26	33	26	33
	Brezilya	1,676	10	99	90	61	60	91	80	76	78	85	89
	Kolombiya	232	4	59	75	20	50	50	67	59	75	59	75
	Romanya	170	3	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Tayland	158	2	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	579	5	51	80	0	0	49	20	29	40	51	80
	ECA	1,161	22	73	73	45	36	68	61	51	67	62	76
	Banka Çapında	15,029	254	83	79	47	40	74	62	78	78	78	78
Enerji ve Madencilik	Cezayir	648	4	34	50	14	25	14	25	75	67	75	67
	Brezilya	939	4	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Kolombiya	528	4	78	75	49	50	78	75	100	100	100	100
	Romanya	160	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Tayland	861	12	100	100	55	50	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	1,033	7	25	29	44	29	27	33	56	67	1	33
	ECA	5,887	62	66	66	55	44	70	73	79	88	72	74
	Banka Çapında	34,393	336	70	65	45	41	65	58	73	73	68	64
Çevre	Cezayir	0	1		100		0		100		100		100
	Brezilya	664	9	45	67	31	33	44	67	39	56	39	56
	Kolombiya	23	1	100	100	0	0	100	100	100	100	100	100
	Romanya	0	1		100		100		100		100		100
	Tayland	120	2	100	100	76	50	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	0	2		100		100		50		100		100
	ECA	130	25	100	92	100	80	96	79	100	92	96	88
	Banka Çapında	3,177	109	66	71	39	49	71	70	60	70	62	70
Mali Sektör	Brezilya	1,012	4	100	100	82	75	100	100	82	75	82	75
	Kolombiya	580	5	92	80	27	40	84	75	92	80	92	80
	R	300	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Tayland	760	3	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	2,391	5	92	80	90	80	85	75	92	80	92	80
	ECA	4,338	34	91	76	84	55	86	78	93	85	92	85
	Banka çapında	24,117	153	83	70	58	49	79	65	85	73	84	75

EK B
İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

Sektör	Ülke	Toplam Değerlendirilen		Sonuç % Tatmin Edicilik		Kurumsal Gel. Etkileri % Önemli		Sürdürülebilirlik % Muhtemel		Bankanın Genel Perf. % Tatmin Edicilik		Borçlunun Genel Perf. % Tatmin Edicilik	
		Net Taah. (milyon \$)*	Sayı ile**	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile
Sağlık, Beslenme ve Nüfus	Romanya	14	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Brezilya	1,004	7	75	86	47	57	75	86	75	86	75	86
	Kolombiya	70	2	32	50	0	0	32	50	32	50	32	50
	Romanya	149	1	100	100	0	0	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	71	2	100	100	0	0	0	0	0	50	0	50
	ECA	748	18	94	88	31	53	85	82	90	89	84	78
	Banka Çapında	9,141	179	78	68	50	40	75	63	80	72	79	70
Kamu Sektörü Yönetişimi	Cezayir	21	1	100	100	0	0	100	100	100	100	100	100
	Brezilya	1,995	6	100	100	84	50	100	100	99	83	94	67
	Kolombiya	783	4	100	100	43	50	100	100	100	100	100	100
	Romanya	179	1	100	100	0	0	0	0				
	Tayland	418	2	96	50	96	50	96	50	96	50	96	50
	Türkiye	150	3	100	100	35	67	100	100	100	100	71	67
	ECA	1,703	38	96	89	73	71	85	86	97	95	88	81
	Banka Çapında	12,187	187	85	74	48	44	84	65	89	81	84	70
Özel Sektör Geliştirme	Cezayir	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Brezilya	45	2	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Kolombiya	408	2	55	50	55	50	55	50	55	50	100	100
	Romanya	97	1	0	0	0	0	100	100	0	0	0	0
	Türkiye	281	2	90	50	0	0			90	50	90	50
	ECA	2,099	27	93	78	86	56	92	74	92	77	89	77
	Banka Çapında	6,599	119	85	68	54	38	80	69	86	76	85	65
Kırsal Kesim	Cezayir	143	8	2	13	0	0	0	0	57	50	15	33
	Brezilya	2,159	29	71	90	73	86	83	90	64	82	72	82
	Kolombiya	275	7	46	50	19	33	19	33	47	60	19	40
	Romanya	400	2	25	50	25	50	25	50	25	50	25	50
	Türkiye	706	8	100	100	78	63	77	57	90	83	100	83
	ECA	2,944	58	81	78	47	52	62	66	76	76	65	72
	Banka Çapında	27,375	534	78	69	48	40	61	50	71	65	69	64

Sektör	Ülke	Toplam Değerlendirilen		Sonuç % Tatmin Edicilik		Kurumsal Gel. Etkileri % Önemli		Sürdürülebilirlik % Muhtemel		Bankanın Genel Perf. % Tatmin Edicilik		Borçlunun Genel Perf. % Tatmin Edicilik	
		Net Taah. (milyon \$)*	Sayı ile**	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile
Sosyal Koruma	Cezayir	47	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Brezilya	1,515	3	100	100	50	67	100	100	100	100	100	100
	Kolombiya	359	3	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Romanya	108	4	100	100	54	75	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	50	1	100	100	0	0	100	100	100	100	100	100
	ECA	1,722	35	51	89	38	63	96	87	52	91	50	89
	Banka Çapında	8,805	138	88	83	46	48	77	60	82	84	86	82
Ulaştırma	Cezayir	277	3	60	67	0	0	0	0	31	50	31	50
	Brezilya	1,457	9	100	100	75	67	70	75	91	89	71	67
	Kolombiya	603	5	94	80	55	40	11	20	91	75	91	75
	Romanya	240	2	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Tayland	380	5	100	100	19	20	97	80	100	100	100	100
	Türkiye	624	3	72	67	0	0	72	67	100	100	55	50
	ECA	2,747	38	80	89	36	51	85	79	88	94	77	89
	Banka Çapında	23,695	280	89	84	53	52	72	66	92	92	84	82
Kentsel Gelişim	Cezayir	290	4	86	75	77	50	18	50	86	75	76	50
	Brezilya	674	7	100	100	52	57	75	86	100	100	100	100
	Kolombiya	77	2	100	100	24	50	100	100	100	100	100	100
	Tayland	20	1	100	100	0	0	0	0				
	Türkiye	467	3	94	67	0	0	94	67	100	100	100	100
	ECA	991	17	72	73	3	13	67	54	72	67	93	67
	Banka Çapında	8,667	138	80	68	24	26	60	48	81	74	83	69
Su Temini ve Arıtma	Cezayir	813	4	34	25	0	0	0	0	0	0	0	0
	Brezilya	1,092	6	100	100	41	50	74	83	100	100	90	83
	Kolombiya	163	2	89	50	0	0	0	0	100	100	100	100
	Romanya	19	1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Türkiye	594	5	83	80	12	20	30	40	47	60	47	60
	ECA	819	18	86	81	21	31	41	57	60	71	60	71
	Banka Çapında	8,399	131	63	64	27	33	42	47	69	67	60	61

EK B
İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

Sektör	Ülke	Toplam Değerlendirilen		Sonuç % Tatmin Edicilik		Kurumsal Gel. Etkileri % Önemli		Sürdürülebilirlik % Muhtemel		Bankanın Genel Perf. % Tatmin Edicilik		Borçlunun Genel Perf. % Tatmin Edicilik	
		Net Taah. (milyon \$)*	Sayı ile**	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile	Net Taah. (milyon \$)	Sayı ile
Toplam	Brezilya	14,233	96	91	92	66	67	86	86	85	84	84	80
	Kolombiya	4,506	43	85	76	40	43	63	62	86	81	89	81
	Cezayir	2,811	33	52	45	13	12	8	19	64	58	60	50
	Romanya	2,415	21	76	86	44	67	80	90	69	84	69	84
	Tayland	3,328	29	99	97	59	52	99	90	99	96	99	96
	Türkiye	6,946	46	77	76	49	36	63	53	79	74	73	71
	ECA	33,523	459	74	80	49	51	79	75	79	85	70	79
	Banka Çapında	213,013	2,805	78	72	44	41	69	60	80	75	75	71

Kaynak: Dünya Bankası İç Veritabanı 01/10/2005

* Toplam Değerlendirilen (\$) sonucu eksi değerlendirilen projelerin Toplam Net Taahhüdü eksi değerlendirilmemiş projelerin toplam ne taahhüdüdür . ** Toplam Değerlendirilen (No) sonucu eksi değerlendirilen projelerin Toplam Net Taahhüdü eksi değerlendirilmemiş projelerin toplam ne taahhüdüdür .

Tablo B5c: Portföy Durum Göstergeleri: Türkiye ve Karşılaştırmalar

Ülke	Proje Sayısı	Net Taah. Mikt.	Riskli Proje Sayısı	Riskli %	Riskli Taah.	% Riskli Taahhüt
Cezayir	9	337.0	2	22.2	112.2	33.3
Brezilya	49	4,948.4	9	18.4	626.7	12.7
Kolombiya	18	1,351.4	2	11.1	48.0	3.6
Romanya	19	1,395.9	0	0.0	0.0	0.0
Tayland	1	84.3	0	0.0	0.0	0.0
Türkiye	19	5,929.9	1	5.3	300.0	5.1

Kaynak: Dünya Bankası İç Veritabanı 6 Temmuz 2005 (05 Mali Yılı için)

Tablo B6: Türkiye ve Karşılaştırma Yapılan Ülkeler İçin Banka Programlarının Maliyeti, bin US\$

	Toplam	Gözetim	Kredi	ESW	Diğer
Banka	15,374,823	1,479,828	1,380,052	1,086,542	11,428,401
ECA	1,111,215	278,100	330,709	207,198	295,209
Cezayir	29,284	10,924	10,036	5,850	2,475
Brezilya	126,881	44,907	36,272	24,165	21,536
Kolombiya	44,377	15,403	15,783	7,665	5,526
Romanya	47,402	17,377	19,576	7,610	2,839
Tayland	39,980	10,073	11,687	11,704	6,515
Türkiye	59,475	24,860	21,658	9,323	3,634
Yüzdeye Göre Maliyet Yapısı					
	Toplam	Gözetim	Kredi	ESW	Diğer
Banka	100	10	9	7	74
ECA	100	25	30	19	27
Cezayir	100	37	34	20	8
Brezilya	100	35	29	19	17
Kolombiya	100	35	36	17	12
Romanya	100	37	41	16	6
Tayland	100	25	29	29	16
Türkiye	100	42	36	16	6

EK B
İSTATİSTİKSEL TABLOLAR

Tablo B7: Türkiye: Banka'nın Üst Yönetimi, 1995-2005

Yıl	Başkan Yardımcısı	Ülke Direktörü	Baş/Ülke Temsilcisi	İktisatçı
1991	Willi A. Wapenhans	Michael Wiehen	Luis de Azcarate	
1992	Wilfried Thalwitz	Michael Wiehen	Luis de Azcarate	R. Coutinho
1993	Wilfried Thalwitz	Michael Wiehen	Luis de Azcarate	R. Coutinho
1994	Wilfried Thalwitz	Michael Wiehen	Frederick Thomas Temple	S.Otoo
1995	Wilfried Thalwitz	Rachel Lomax	Frederick Thomas Temple	S.Otoo/Jacob Kolster
1996	Johannes F. Linn	Kenneth Lay	Frederick Thomas Temple	S.Otoo/Jacob Kolster
1997	Johannes F. Linn	Kenneth Lay	Frederick Thomas Temple	S.Otoo
1998	Johannes F. Linn	Ajay Chhibber		S.Otoo
1999	Johannes F. Linn	Ajay Chhibber		S.Otoo
2000	Johannes F. Linn	Ajay Chhibber*		S.Otoo
2001	Johannes F. Linn	Ajay Chhibber*		James Parks*
2002	Johannes F. Linn	Ajay Chhibber*		James Parks*
2003	Johannes F. Linn	Ajay Chhibber*		James Parks*
2004	Shigeo Katsu	Andrew N. Vorkink*		James Parks*
2005	Shigeo Katsu	Andrew N. Vorkink*		Rodrigo A. Chaves*

Kaynak: Dünya Bankası Grup Rehberi 1995-2005.

Not: * Ankara'da, Türkiye Ülke Ofisindeki personel

Tablo B8: Türkiye – Milenyum Kalkınma Hedefleri

	1990	1995	2001	2002
1. Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması	2015 hedefi = 1990 günde \$1 yoksulluk ve yetersiz beslenme oranlarının yarıya indirilmesi			
Günce 1\$ altında kazanan nüfus (%)			2	
Günce 1\$ seviyede yoksulluk açığı (%)			0.5	
En yoksul %20'lik kesimin gelir ya da tüketim payı			6.1	
Çocuklarda beslenme yetersizliğinin yaygınlığı (5 yaş altı çocuklar %)		10.3		
Asgari beslenme enerjisi tüketimi altındaki nüfus (%)	2.5	2.5	3	
2. Herkes için ilköğretimin sağlanması	2015 hedefi = net kaydolma oranı 100			
Net ilköğretime kaydolma oranı (ilgili yaş grubu içinde %)	89.4	96.2	87.9	
5. sınıfa ulaşanların yüzdesi (%)	97.6	94.9		
Gençlerde okuryazarlık oranı (15-24 yaş %)	92.7	94.9	95.5	
3. Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi	2005 hedefi = eğitim oranı 100			
İlk ve orta öğretimde kızların erkeklerle oranı (%)	82.2	82.7	85.4	
Genç okuryazar kızların erkeklerle oranı (15-24 yaş %)	90.9	93.3	95.2	
Tarım dışı sektörde istihdam edilen kadınların oranı (%)	16.7	16.7	18.9	
Parlamentoda kadın milletvekili oranı (%)		2		
4. Çocuk ölümlerinin azaltılması	2015 hedefi = 1990 5 yaş altı ölüm oranının üçte iki azaltılması			
5 yaş altı ölü oranı (her 1.000'de)	78	60	45	41
Bebek altı ölü oranı (her 1.000 'canlı doğumda)	64	50	38	35
Aşılama, kızamık (12 ay altı çocuklar %)	78	65	90	82
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi	2015 hedefi = 1990 anne ölüm oranının dörtte üç			
Anne ölüm oranı (modellendirilmiş tahmin, her 100.000 'canlı doğumda)			70	
Vasıflı sağlık personeli gözetiminde yapılan doğumlar (toplam içinde %)		75.9		
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele	2015 hedefi = AIDS, vb. durdurulması ve eğilimin tersine çevrilmesi			
Kadınlarda HIV yaygınlığı (15-24 yaş %)				
Doğum kontrol yaygınlığı (15-49 yaş grubu kadınlar %)	63			
HIV/AIDS nedeniyle öksüz kalan çocuk sayısı				
Tüberküloz yaygınlığı (her 100.000 kişide)			34	32.1
DOTS altında tespit edilen tüberküloz vakaları (%)				
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması	2015 hedefi = muhtelif (bkz. notlar)			
Orman alanları (toplam topraklar içinde %)	13		13.3	
Koruma altındaki (toplam topraklar içinde %)		1.4	1.3	1.6
GSYİH birim enerji kullanımı (her kg petrol veya eşdeğeri için PPP \$)	4.5	5.1	5.6	
CO2 emisyonları (kişi başına metrik ton)	2.6	2.8	3.3	
İyileştirilmiş su kaynağına erişim (nüfus içinde %)	79		82	
İyileştirilmiş sıhhi olanaklara erişim (nüfus içinde %)	87		90	
Güvenli araziye erişim (nüfus içinde %)				
8. Kalkınma için Küresel Ortaklık Geliştirme	2015 hedefi = muhtelif (bkz. notlar)			
Gençlerde işsizlik oranı (15-24 yaş toplam işgücü içinde %)	16	15.6	16.7	19.5
Sabit ve mobil telefon (her 1.000 kişi)	122.1	221.5	580.6	628.6
Kişisel bilgisayar (her 1.000 kişi)	5.3	14.9	40.7	44.6
Genel Göstergeler				
Nüfus	56.2 milyon	61.7 milyon	68.5 milyon	69.6 milyon
Gayri safi milli hasıla (\$)	127.3 milyar	170.0 milyar	166.1 milyar	173.3 milyar
Kişi başına GSMH (\$)	2,270.00	2,750.00	2,420.00	2,490.00
Yetişkinlerde okuryazarlık oranı (15 yaş ve üstü kişilerde %)	77.9	81.8	86.5	
Toplam doğurganlık oranı (kadın başına doğum)	3	2.7	2.4	2.2
Doğumda yaşam süresi beklentisi (yıl)	66.1	68.3	69.6	69.9
Yardım (GSMH içinde %)	0.8	0.2	0.1	0.4
Dış borç (GSMH içinde %)	32.5	43.1	79	72.7
Yatırımlar (GSMH içinde %)	24.3	25.5	16.8	16.3
Ticaret (GSYİH içinde %)	30.9	44.2	65	59.7

Kaynak: Dünya Bankası Göstergeler Veritabanı, Nisan 2004.

Not: Bazı durumlarda veriler belirtilenden önce veya sonraki yıllara aittir.

Amaç 1 hedefleri: 1990 ve 2015 arasında geliri günde 1 dolardan az olan kişi oranının yarıya indirilmesi. 1990 ve 2015 arasında açlık çeken kişi oranının yarıya indirilmesi.

Amaç 2 hedefi: 2015 yılında her yerde çocukların, kız ve erkeklerin ilköğretimi tamamlamasının sağlanması.

Amaç 3 hedefi: Terchen 2005 yılına kadar ilk ve ortaöğretimde ve en geç 2015'e kadar her düzey eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılması.

Amaç 4 hedefi: 1990 ve 2015 beş yaş altı ölüm oranının üçte iki azaltılması

Amaç 5 hedefi: 1990 ve 2015 anne ölümü oranının dörtte üç azaltılması.

Amaç 6 hedefleri: 2015 yılına kadar HIV/AIDS'İN durdurulması ve eğilimin tersine çevrilmesi. 2015 yılına kadar sıtma ve diğer hastalıkların durdurulması ve eğilimin tersine çevrilmesi.

Amaç 7 hedefleri: Sürdürülebilir kalkınma ülkelerinin ülke politikası ve programları ile bütünleştirilmesi ve çevresel kaynakların kaybının tersine çevrilmesi. 2015 yılına kadar, güvenli içme suyu sürdürülebilirliği olmayan kişi oranının yarıya indirilmesi. 2020 yılına kadar, en az 100 milyon geçeköndü sakininin hayatlarında önemli iyileşme sağlanması.

Amaç 8 hedefleri: Açık, kural temelli, öngörülebilir, ayrımcı olmayan bir ticari ve mali sistemin daha da geliştirilmesi. En Az Gelişmiş Ülkelerin Özel İhtiyaçlarının Ele Alınması. Toprakları çok sınırlı olan ülkelerin ve küçük ada devletlerinin Özel İhtiyaçlarının ele alınması. Ulusal ve uluslararası önlemlerle gelişmekte olan ülkelerin borç sorunlarının kapsamlı biçimde ele alınarak uzun vadede borç sürdürülebilirliği sağlanması. Gelişmekte olan ülkelerle işbirliği içinde, gençler için uygun ve

üretken işler için stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması. İlaç şirketleriyle işbirliği içinde, gelişmekte olan ülkelere uygun fiyatlı, temel ilaçlara erişim sağlanması. Özel sektöre işbirliği içinde, yeni teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim

teknolojilerinin avantajlarının kullanılması.

Ek C: Görüşülen Kişiler Listesi

BAŞBAKANLIK

Birol Aydemir	Müsteşar Yardımcısı, Devlet Planlama Teşkilatı
Kemal Madenoğlu	Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü, Devlet Planlama Teşkilatı
M. Cüneyd Düzyol	Ekonomik Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü, Devlet Planlama Teşkilatı
Metin Kilci	Özelleştirme İdaresi Başkanı
Sema Alpan	Devlet Planlama Teşkilatı'nda Eski Ulusal Çevre Eylem Koordinatörü
Yadigar Gokalp	Yönetici, Sosyal Riskin Azaltılması Projesi, Sosyal Dayanışma Fonu
Ilhan Kesici	Eski DPT Müsteşarı

HAZINE

Aydın Karaöz	Eski Hazine Müsteşar Yardımcısı
Ayşen Kulakoğlu	Eski DB Projeleri Daire Başkanı, Hazine 2000-2004
Faik Öztrak	Eski Hazine Müsteşarı
Ferhat Emil	Eski Hazine Müsteşarı
İbrahim Çanakçı	Hazine Müsteşarı
Levent Yener	Daire Başkanı, Hazine (ARIP Projesi)
Selçuk Demirel	Eski Hazine Müsteşarı 1999-2001
Şen Akman	Hazine Eski Genel Müdür Yardımcısı

MALİYE BAKANLIĞI

Abdülkadir Gökteş	Bütçe ve Mali Kontrol Dairesi Başkanı
Ahmet Kesik	Bütçe ve Mali Kontrol Dairesi Genel Müdür Yardımcısı

TARIM BAKANLIĞI

Ali Tunaboşlu	ARIP Proje Koordinatörü
Haşim Öğüt	Müsteşar Yardımcısı, Tarım Bakanlığı

ENERJİ BAKANLIĞI

Budak Dilli	Genel Müdür, Enerji Bakanlığı
-------------	-------------------------------

EK C

GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER LİSTESİ

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Mücait Arman Karayolları Genel Müdürü
Yaşar Yılmaz Karayolları Genel Müdürü

MERKEZ BANKASI

Süreyya Serdengeçti Merkez Bankası Governörü
Ercan Kumcu Merkez Bankası Governör Yardımcısı
Hakkı Arslan Merkez Bankası, Bankalar ve Mali Kurumlar Dairesi Genel
Müdürü
Rüştü Saraçoğlu Merkez Bankası Eski Governörü 1987-1993, Koç Grubu Finans
Başkanı
Yavuz Canevi Merkez Bankası Eski Governörü, Türk Ekonomi Bankası
Yönetim Kurulu Üyesi

SAĞLIK BAKANLIĞI

Ulvi Saran Müsteşar Yardımcısı
Mehmet Uğurlu Birincil Sağlık Bakım Hizmetleri Genel Müdürü
Fehmi Aydınli Doktor, Genel Müdür Yardımcısı, Birincil Sağlık Bakım
Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Haydar Mezarci Proje Koordinatörü

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

Hikmet Ulubay Milli Eğitim Eski Bakanı
Salih Çelik Müsteşar Yardımcısı, Milli Eğitim Bakanlığı

EKONOMİK İŞLER BAKANLIĞI

Kemal Derviş Ekonomik İşler Eski Bakanı

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI

Tuncay Teksöz Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanı

Diğer Kurumlar

SAYIŞTAY

Erol Akbulut Genel Sekreter

BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME

Engin Akçakoca BDDK Eski Başkanı
Tevfik Bilgin BDDK Başkanı
Ferruh Tunç Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) Başkan Yardımcısı

EXİMBANK

Gülçin Çoklu
Neslihan Doğan

Daire Başkanı
Fon Yöneticisi

İLLER BANKASI

Bahattin Kaptan
Melike Alpaslan

Genel Müdür Yardımcısı
Türkiye Bankalar Birliği

TÜRKİYE SINAI KALKINMA BANKASI (TSKB)

Ahmet Demirel
Orhan Beşkök

Genel Müdür Yardımcısı
Genel Müdür Yardımcısı

İŞBANK

Ersin Özince

Genel Müdür

ZİRAAT BANKASI

Can Akın Çağlar

Genel Müdür

TÜRKİYE ELEKTRİK İLETİM ANONİM ŞİRKETİ

Ayşe Cansız

Proje Koordinatörü

MARMARA ARAŞTIRMA MERKEZİ

Sedat İnan

Direktör

DEVLET METEOROLOJİ ENSTİTÜSÜ

Sermet Suer

DME Müdürü

SABANCI ÜNİVERSİTESİ

Prof. Tosun Terzioğlu
Prof. Üstün Ergüdü
Neyyir Berktaş

Sabancı Üniversitesi Rektörü
İstanbul Politika Enstitüsü Eğitim Reform İnisyatifi Başkanı
İstanbul Politika Enstitüsü Eğitim Reform İnisyatifi Proje
Koordinatörü

Batuhan Aydağül
Prof. İzak Atias

İstanbul Politika Enstitüsü Proje Uzmanı
Sabancı Üniversitesi

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Prof. Asaf Savaş Akad

EK C**GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER LİSTESİ****ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**

Prof. Dr. Ahmet Acar

Prof. Dr. Giray Berberoğlu Eğitim Fakültesi

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Profesör Dr. Ercan Uyguy SBF İktisat Bölümü Başkanı

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Emine Çağan

Enis Bağdadioğlu

Ferdi Miskbay

Dr. Füsün Sayek

Bülent Pirlar

Arı Hareketi Sekreteri

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

Teknoloji Geliştirme Vakfı Yöneticisi

Türk Tabipler Birliği Başkanı

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri

ODALAR BİRLİĞİ

Rıfat Hisarcıklıoğlu

Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı

BASIN

Osman Ulagay

Milliyet Gazetesi

AVRUPA BİRLİĞİ TEMSİLCİLİĞİ

Dr. Holger Schroder

Melek Erman

Mustafa Balcı

Avrupa Birliği Temsilciliği

Eğitim ve Öğretim Uzmanı

UNDP

Jakob Simonsen

Yeşim Oruç

UNDP Temsilcisi

UNDP

Ek D. Yönetim Eylem Sicili

Yanıt Gerektiren IEG Tavsiyeleri	Yönetimin Yanıtı
<p>1) Banka yardım programının özel sektörün gelişimi ve çevre ve doğal kaynak yönetimine ilişkin odağını şu şekilde geliştirmelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Özel Sektörün gelişimi konusunda, IFC ve IEG-MIGA ile işbirliği içinde, stratejik bir yaklaşım tanımlayarak, kısa süre önce hazırlanan Ortak Yatırım İklimi Değerlendirmesi'nden yararlanarak ve, yönetim, yolsuzlukla mücadele, düzenleyici çerçeve ve istihdam etkileri konularının daha geniş kapsamda ele alınması da dahil PSD için yeni bir Banka destek programına • Bankanın kredi ve çalışmalarını çevre ve doğal kaynak yönetimine konularını kapsayacak şekilde genişleterek ve Türk Hükümeti ile Türkiye'nin çevre önceliklerine ilişkin bir destek programı üzerinde anlaşmaya varır. 	<p>2001 banka krizinden sonra bankacılık sistemine zorunlu olarak dikkat gösterilmesi nedeniyle, Banka'nın programında mali sektöre daha çok ve özel sektöre daha az odaklanılmış olduğunu bilincindeyiz. Ekonomi ve sektör artık istikrara kavuştuğundan, program istihdam yaratma şemsiyesi altında, kamu-özel arabirimi ile ilgilenecek bir dizi yeni uyarılama operasyonu başlatmıştır. Bu programın temel dayanaklarından biri iş ortamında iyileşme ve özel sektörün desteklenmesi olacaktır. Yapılmakta olan yatırım iklimi değerlendirme, hükümet tarafından düzenlenen yıllık Yatırımcılar İstişare Kurulunda banka-IFC ortak çalışması çerikobsmadan@slu.stlennakaporu bu alanda ek faaliyetler içerecektir.</p>
<p>2) Yardım programı, inceleme döneminin son kısmında olduğu gibi, yeterli düzeyde, iyi odaklanmış, kaliteli analitik çalışmalar içermelidir. Banka, Türkiye'de kredi verme faaliyetlerini, ancak programların tasarımını destekleyecek analitik çalışmaların -ki bunların muhakkak Banka'nın kendisi tarafından yapılması gerekmez- mevcut olduğundan emin olduğunda sürdürmelidir. Bu analitik çalışmalar işbirliği ile yürütülmeli, sistematik olarak, kamu harcamaları ve eğitim incelemeleri için geliştirilmiş modeller üzerinde inşa edilmeli ve bu şekilde hem Hükümet hem de genel olarak toplum tarafından sahiplenilmesi sağlanmalıdır. Bu işbirliği Hükümete sınırlı kalmamalı ve Banka hükümet dışı paydaşların katılımını ve sistematik dağıtımını sağlamak için daha aktif bir rol üstlenmelidir.</p>	<p>Yüksek düzeyde, iyi odaklanmış analitik çalışmaların sadece kredileri değil, program kapsamında diyalogun kalitesini de desteklemesi gerektiğini kabul ediyoruz. Ayrıca, Eğitim Sektörü İncelemesinde ve Yatırım İklimi Değerlendirmesinde yaptığımız gibi, hükümet dışı paydaşların daha fazla katılımının gerekli olduğunu da kabul ediyoruz. NGO'lar için önemli miktarda mali destek içeren AB üyeliği sürecinin gelecekte daha fazla fırsat sunacağını düşünüyoruz.</p>
<p>3) Banka işbirliği yaklaşımlarını daha sistematik ve uygulama ve izlemeyi de içerecek şekilde, kredi işlemlerine de dahil etmelidir. Hükümet düzeyinde, Banka, projelerin normal yapıları içinde uygulandığı ilgili bakanlıklarla birlikte daha etkin şekilde çalışmak için gayret göstermeli ve gerektiğinde bakanlıklarda sürdürülebilir kapasite yaratma üzerinde odaklanmalıdır. Sektör personeli PIU ile dar kapsamlı bir aktivite düzenlerken gerekçe belirtmekle yükümlü olmalıdır. Banka işbirliği yaklaşımını Hükümet ile sınırlı tutmayıp, NGO'ları ve diğer sivil toplum paydaşlarını da kapsayacak faaliyetler geliştirerek, Türkiye'de Banka tarafından desteklenen faaliyetlerin daha çok sahiplenilmesini sağlamalıdır.</p>	<p>Kabul ediyoruz.</p>
<p>4) Banka, Türk yetkililere, Türkiye'de altyapının verimliliği, emeklilik harcamalarının sosyal etkileri, kadınların işgücüne katılımı, sağlık sektörü reformlarında ilerleme ve çiftçilere doğrudan gelir desteği ve koşullu nakit transferi gibi yoksullara yardıma yönelik çeşitli programlar da dahil olmak üzere, kilit programları ve sonuçları izlemek için çerçeveler geliştirmek ve uygulamak konusunda yardımcı olmalıdır. Hükümet dışı paydaşlar bu izlemede faydalı bir rol</p>	<p>Bunları gerçekleştirmek için çaba gösteriyoruz ve, ortak yoksulluk değerlendirmesinde olduğu gibi, son projelerde entegre izleme ve değerlendirme bileşenlerine ve analitik çalışmalarda kapasite geliştirme çabalarına yer verdik.</p>

Ek E. Türkiye’de IEG-MIGA Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış

Türkiye Ülke Yardım Değerlendirmesi

IEG-MIGA FAALİYETLERİ (91-04 MALİ YILLARI)

IEG-MIGA

WBG ve IEG-MIGA Stratejisi

Türkiye için WBG Ülke Yardım Stratejileri (CAS) makroekonomik istikrarı yeniden sağlama ve rekabetçiliği güçlendirerek özel sektörde büyümeyi ve istihdamı artırma gereğini öncelikler olarak vurgulamıştır. Ülke Yardım Stratejilerinde altyapının ekonomik büyümede bir darboğaz oluşturduğu ve özel sektörün bu alanda üstlenmesi gerektiği rol de belirtilmiştir. Ülke Yardım Stratejileri (1997, 2000, 2001 Güncellemesi ve 2003)IEG-MIGA’nın rolünün özellikle altyapı sektöründe, siyasal risk garantileri aracılığıyla Banka ve IFC dahilinde, bu anlamda tamamlayıcı bir görev üstlenmek olduğunu kısaca belirtmiştir.

IEG-MIGA 1997-2000 CAS döneminde Türkiye’de garantileri arttırmayı ummuştur. Bu dönemde, esas olarak mali sektör projelerini kapsayan IEG-MIGA gerçekten artmakla birlikte, 2000 Ülke Yardım Stratejisinde IEG-MIGA’nın altyapı yatırımlarına odaklanarak portföyünü daha da arttırmayı ve çeşitlemeyi amaçlayacağı belirtilmiştir. Ancak, 2001 yılında ciddi bir mali krizin patlak vermesiyle, bu gerçekleşmemiş ve yatırım ortamında olumsuz etkileri olmuştur. 2001 mali yılında, yeni IEG-MIGA garantisi verilmemiş, 3002 mali yılında sadece üç yeni garanti verilmiştir; o tarihten beri IEG-MIGA Türkiye’de yeni projeler için garanti vermemiştir.

IEG-MIGA’nın 2000 stratejisinde kurum için çok bölmeli bir yaklaşım tanımlanmıştır¹. Önceliklerden biri “güney-güney” yatırımlarının desteklenmesidir. Yurtdışına yatırım yapan Türk şirketleri bu odaktan önemli ölçüde fayda görmüştür. IEG-MIGA şimdiye kadar Türk yatırımcılarına Doğu Avrupa ve Orta Asya’da içecek, telekomünikasyon ve bankacılık sektörlerinde on bir proje için on dört garanti vermiştir². Halen, Türkiye, IEG-MIGA’nın portföyünde en önemli “güney-güney” yatırımcılarından biridir.

IEG-MIGA Portföyüne Genel Bakış

Türkiye 1988’den beri IEG-MIGA üyesidir. 1991 ve 2004 mali yılları arasında, IEG-MIGA kümülatif olarak toplam 577 milyon \$ gayri safi risk tutarı için, on altı projeye toplan yirmi garanti vermiştir. Bu projelerin çoğu mali sektörde, birkaçı da imalat ve altyapı sektörlerindedir.³ Bu yirmi garanti sözleşmesinden,

¹ MIGA Review 2000. MIGAR2000-30. 30 Haziran 2000

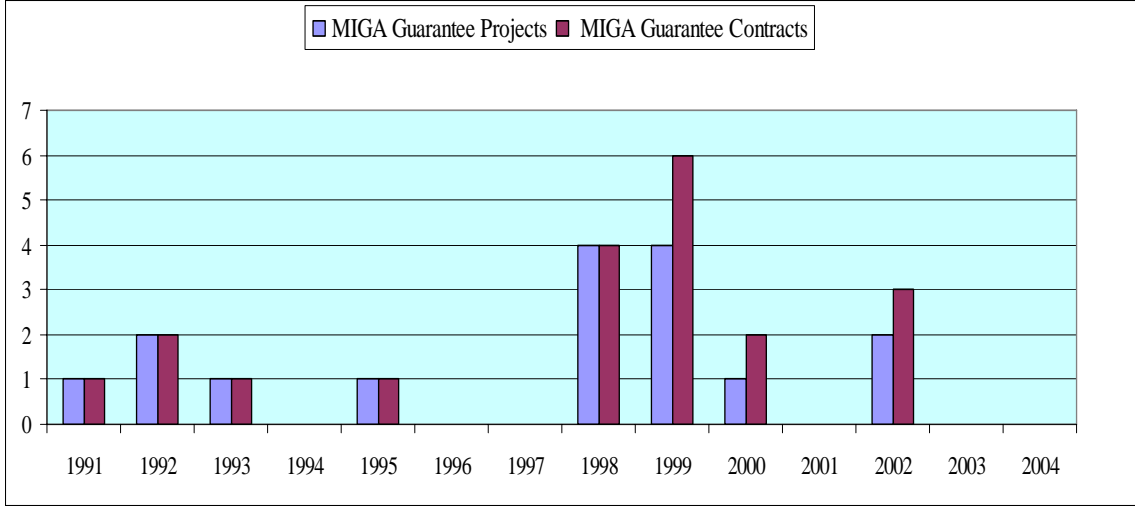
² Gayri safi risk 116 milyon \$

³ On altı projeden on biri mali sektöre ait , beşi ise imalat (2), hizmetler (2) ve altyapı (1) sektörlerine dağılmış durumda.

EK E
TÜRKİYE'DE IEG-MIGA FAALİYETLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Şekil 1: Türkiye'de IEG-MIGA Garanti Faaliyetleri

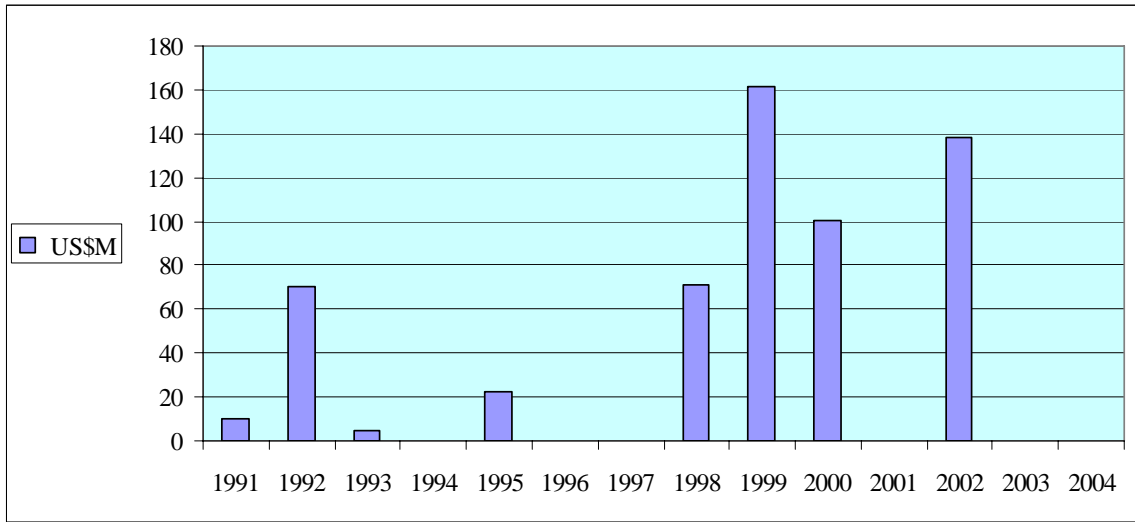
1991-2004 Mali Yılları

Kaynak: IEG-MIGA Yıllık Raporları, çeşitli yıllar.

Şekil 2: Türkiye'de Verilen IEG-MIGA Garantileri (Gayri Safi Risk)

1991-2004 Mali Yılları

Kaynak: IEG-MIGA Yıllık Raporları, çeşitli yıllar.

on sekizi bu tarihe kadar Müşteriler tarafından iptal edilmiş, Türkiye’de IEG-MIGA portföyünde (iki sözleşme ile) bir aktif garanti projesi kalmıştır.⁴

Türkiye’de IEG-MIGA garanti faaliyetlerinin çoğu 1998-2000 mali yıllarından gerçekleşmiştir. 1999’da 161 milyon \$ gayr safi risk için teni garantiler verilmiş (Şekil 1-2), ama 2000 yılında, 1999 yılı sonundaki ekonomik resesyondan sonra garantiler azalmaya başlamıştır. 2001 mali yılında, yatırım iklimi ciddi bir mali kriz yaşarken yeni IEG-MIGA garantisi verilmemiştir.

2002 yılından bu yana, IEG-MIGA biri altyapı diğeri de imalat sektöründe olmak üzere, sadece iki yeni proje için garanti vermiştir.

Kümülatif olarak, Türkiye’de 1991 ve 2004 mali yılları arasında verilen IEG-MIGA garantilerinin yüzde 46’sı mali sektördedir. Hizmet ve imalat sektörlerindeki garantiler sırasıyla yüzde 19 ve 12 oranındadır. Sadece bir altyapı projesi olmakla birlikte, projenin büyüklüğü nedeniyle toplam içindeki payı önemlidir (yüzde 23).

30 Haziran 2005 itibarıyla, IEG-MIGA’nın sadece iki aktif sözleşmesi vardır (bir altyapı projesi ile bağlantılı); toplam gayri safi risk 135 milyon \$ olup, IEG-MIGA’nın toplam garanti tutarının yüzde 2.65’ini temsil etmektedir. IEG-MIGA, Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırımları teşvik için teknik yardım vermemiştir.⁵

Garanti Faaliyetlerinin Etkinliği

Bu tarihe kadar, IEG-MIGA, Türkiye’de 98-9 mali yıllarında garanti edilen iki mali sektör projesinin proje sonrası değerlendirmesini yapmış ve daha yakın zamanda, mali sektör haricinde bir projenin çevresel etkilerini değerlendirmiştir.

IEG-MIGA tarafından sigortalanan mali sektör projelerinin çoğu Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankaların yatırımlarını kolaylaştırmak için yapılmıştır. Yabancı bankalar, devlet bankalarının ağırlık taşıdığı bankacılık sektöründe görece küçük bir pay oluşturmaktadır. Doksanlı yıllarda, özle bankacılık sektörü aktifler, karlar ve gelişmişlik bakımından hızla büyüdü. Ancak, mali derinleşme yüksek enflasyon ortamında gerçekleşmedi. 1990’ların ortalarından itibaren, çok sayıda özel banka kuruldu ve bunların çoğu kritik büyüklüğe sahip değildi. Tipik olarak çok çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren büyük gruplar olan ana şirketlerinin iş çıkarlarına hizmet ediyorlardı. Bazı yabancı bankalar da yerli bankalarda pay sahibi olmuştur, ayrıca az sayıda yabancı banka ana şirketlerinin şubesi olarak faaliyet göstermektedir. 1997 Ülke Yardım Stratejisinde, Türkiye’de, yüksek enflasyon/yüksek reel faiz haddi ortamında, orta vadeli borç finansmanının neredeyse hiç olmadığı belirtilmiştir. Bankalar devlet tahvillerinin faiz kazançlarına büyük ölçüde bağımlı hale gelmiştir. Yabancı bankaların çoğu, özellikle Türkiye’de mali sektörün durumu zorlaştıkça, katı ülke risk tavanları altında çalışmıştır.

⁴ Müşterilerin garantileri süresinden önce iptal ederken belirttikleri nedenler “şirket stratejisinde değişiklik”, “borcun erken ödenmesi” veya “kendisinin sigorta yaptırması”.

⁵ Ancak, MIGA İstanbul’da Özel Sektör Geliştirme Merkezi’ne teknik yardım önerdi, OECD ve Türk Kalkınma Kurumu (TICA) arasında bir ortak taahhüt başlatıldı. Bu işbirliği iki yıl sürdü, sonra Merkez OECD tarafından kapatıldı.

HÜKÜMETİN YORUMLARI

Değerlendirilen her iki projede de orta vadeli kredi operasyonlarını arttırmak için hissedar kredileri söz konusudur. IEG-MIGA garantileri, ülke kredi limitlerini arttırmalarına yardım etmiş ve ek bir güvenli ağı sağlamıştır. Her iki banka da kredi kararlarında çok seçici ve ihtiyatlı davranmış ve kamu sektörü projelerini tercih etmiştir. Bankalar 2001 mali krizi sırasında ve sonrasında, Türkiye’de aktif olmayı sürdürmekle birlikte, bu dönemde kredi hacimlerini sınırlamışlardır; bu bankalardan biri sadece kısa vadeli kredi verirken, diğeri orta vadeli kredileri, özel sektörün güvenilir yatırımları azalınca, sadece kamu projeleri için kullanmıştır. İlkinde, kriz sırasında, banka iş performansı bakımından Türkiye’deki diğeri banlara kıyasla iyi performans göstermiştir. İkinci durumda ise, bu banka karlılık bakımından daha iyi durumda olmuş, ama verimliliği ve üretkenliği azalmıştır. Kamu sektörü projelerini desteklemek karlılığını korumasına yardımcı olmakla birlikte, bu, daha çeşitli özel sektör müşterilerine kredi sağlamak için IEG-MIGA garantili olanakları kullanacağı şeklindeki ilk beklentiden farklıydı. Her iki banka da mali aracılığı iyileştirme üzerinde, küçük olmakla birlikte olumlu etkile bulundu, ama dar bir pazarda faaliyet gösteren küçük oyuncular olarak kaldılar ve bu da genel etkilerini sınırladı.

Her iki proje de en azından kriz öncesinden zor bir ekonomik ortamda orta vadeli kredi sağlamaya katkıları için tatmin edici olarak nitelendi.

IEG-MIGA, garanti sağladığı altyapı projesinin çevresel etkilerini de değerlendirdi. Değerlendirmede projenin iyi tasarlandığı ve yürütüldüğü, faaliyetin IEG-MIGA değerlendirmesi sırasında yüksek çevre ve güvenlik standartlarına uygun olduğu sonucuna varıldı. Proje ülkenin enerji arzını çevresel olarak sürdürülebilir şekilde arttırma yönündeki stratejik önceliğine uygundur. Çevresel açıdan, tesis tasarımı, doğal gaz kullanan yüksek ısı verimli gelişmiş teknolojisi ile bir termal santral için en az kirletici seçeneği temsil etmektedir.

Ek F. IEG'nin Ülke Yardım Değerlendirmesi Yöntemi

1. Bu yöntemsel not IEG'nin Ülke Yardım Değerlendirmesinin (CAE) yönteminin kilit öğelerini açıklamaktadır.¹

Ülke Yardım Değerlendirmeleri Müşterinin genel gelişimini değil Banka'nın yardım programlarının sonuçlarını değerlendirir.

2. Bir banka yardım programının, Müşterinin gelişme hedeflerinin bir alt kümesi olan belirli hedefleri ne ölçüde gerçekleştirdiği açısından değerlendirilmesi gerekir. Banka yardım programı Müşterinin toplam gelişme çabasına göre büyükse, program sonucu Müşterinin genel gelişme ilerlemesine benzer olur. Ancak, Banka yardım programlarının çoğu bir Müşterinin gelişimi için yardımda bulunanlar, paydaşlar ve hükümet tarafından tahsis edilen toplam kaynakların sadece küçük bir bölümünü sağlar. Ülke Yardım Değerlendirmelerinde, IEG Müşterinin toplam gelişme sonuçlarını değil, sadece Banka'nın programının sonuçlarını değerlendirir; ancak, bu Müşterinin gelişme sonuçları da program sonuçlarıyla yakından ilişkilidir.

3. Ülke Yardım Değerlendirmelerinde edinilen deneyim Banka program sonuçlarının kimi zaman Müşterinin toplam gelişmesinin ilerlemesinden büyük ölçüde farklı olduğunu göstermektedir. Ülke Yardım Değerlendirmelerinde şu tip Banka yardım programları tespit edilmiştir:

- Müşterinin iyi gelişimiyle eşleşen tatmin edici sonuçlar;
- Müşterinin genel gelişim sonuçlarının, Banka programının zayıflığına rağmen iyi olduğu, tatmin edici olmayan sonuçlar; ve
- Müşterinin program uygulama döneminde tatmin edici genel sonuçlar elde edemediği, tatmin edici sonuçlar.

Yardım program sonuçlarının ve Banka performansının değerlendirilmesi aynı değildir

4. Benzer biçimde, Banka yardım programı sonuçlarının tatmin edici olmaması, her zaman Banka performansının tatmin edici olmadığı anlamına gelmez ve bunun tersi de geçerlidir. Banka'nın yardım programı sonuçlarına katkısının işin sadece bir bölümü olduğunu anlarsan bu açıkça görülür. Yardım programının sonuçları dört tarafın *ortak* etkileriyle belirlenir: (a) Müşteri; (b) Banka; (c) ortaklar ve diğer paydaşlar; ve (d) dış etkenler (örneğin, doğal olaylar, uluslararası ekonomik sarsıntılar, vb.). Uygun koşullarda, taraflardan birinin olumsuz katkısı diğer üçünün olumlu katkısına ağır basabilir ve tatmin edici olmayan bir sonuca yol açabilir.

5. IEG, Banka performansını esas olarak Banka tarafından doğrudan kontrol edine katkı eylemleri temelinde ölçmektedir. Banka'nın performansı ile ilgili yargılar tipik olarak,

¹ Bu notta, yardım programı bir Müşteri ülkenin ekonomik kalkınmasına destek için belirli bir süre boyunca oluşturulan ürünler ve hizmetler anlamına gelir ve müşteri bu programdan yararlanan ülke anlamına gelir.

HÜKÜMETİN YORUMLARI

stratejinin uygunluğunu ve uygulamasını, Banka'nın kredi müdahalelerinin tasarım ve denetimini, tanı amaçlı çalışmaların kapsam, kalite ve izlemesini ve diğer AAA faaliyetlerini, Banka kredilerinin kredi harici çalışmaları ve güvenlik politikaları ile tutarlılığını ve Banka'nın ortaklık faaliyetlerini dikkate alır.

Yardım Programı Sonuçlarının Değerlendirilmesi

6. Bir yardım programının sonuçlarını (beklenen gelişme etkilerini) değerlendirirken, IEG başlıca stratejik hedeflerin ne ölçüde uygun olduğunu ve herhangi bir eksiklik olmadan gerçekleştirildiğini ölçer. Başka bir deyişle, doğru şeyi yapmış mıdır ve onu doğru yapmış mıdır. Programlar tipik olarak, amaçlarını yoksulluğun azaltılması gibi üst düzey hedefler halinde ifade eder. Ülke Yardım Stratejisi (CAS) sosyal hizmetlerin hedefle ulaştırılmasının iyileştirilmesi ya da entegre kırsal kalkınmanın desteklenmesi gibi ara hedefler de belirleyebilir ve bunların üst düzey hedeflerin gerçekleşmesine nasıl katkıda bulunacağını beklendiğini belirtebilir. IEG'nin görevi ara hedeflerin uygun olup olmadığını, tatmin edici net faydaları olup olmadığını ve CAS tarafından belirtilen sonuç zincirinin geçerli olup olmadığını doğrulamaktır. Ülke Yardım Stratejisinde nedensel bağlantılar tam olarak belirtilmemişse, değerlendirmeyi yapanın görevi bu nedensellik zincirini eldeki kanıtları kullanarak yeniden kurmak ve ara ve üst düzey hedeflere referansla, uygunluk, etkinlik ve sonuçları değerlendirmektir.

7. Ana hedeflerden her biri için, CAE hedefin uygulamasını, krediler ve kredi harici araçlar arasındaki denge de dahil olmak üzere, Banka'nın hedefe ulaşmak için izlediği stratejinin uygunluğunu, stratejinin ne ölçüde etki olarak uygulandığını ve elde edilen sonuçları değerlendirir. Bu iki aşamada yapılır. Birinci olarak, Banka'nın programının Banka'nın belirli bir hedefini ya da planlanmış sonucu elde edip etmediği ve ülkenin gelişmesinde önemli etkisi olup olmadığı yukarıdan aşağı doğru incelenir. İkinci olarak, hedefe ulaşmak için kullanılan Banka'nın ürünleri ve hizmetleri (krediler, analitik ve danışmanlık hizmetleri ve yardım koordinasyonu) aşağıdan yukarı doğru incelenir. Bu iki aşama birlikte, ürün ve hizmetlerden elde edilen bulguların tutarlılığını ve gelişme etkilerini test eder. Daha sonra, Banka, diğer yardım yapanlar, Hükümet ve dış faktörler tarafından elde edilen sonuçların görece katkısı değerlendirilir.

8. Değerlendirme yapanlar Milenyum Kalkınma Hedefleri gibi uluslararası kalkınma önceliklerinin ve güvenlik önlemleri gibi Banka'nın kurumsal önceliklerinin Müşteri tarafından sahiplenilme derecesini de değerlendirir. İdeal olarak, bu sorunları ele alırken ortaya çıkan farklılıklar tespit edilir ve CAS tarafından çözüme kavuşturularak değerlendirme yapanın kabul edilen ödünleşimlerin uygun olup olmadığı üzerinde odaklanılması sağlanır. Ancak, kimi durumlarda strateji bazı çatışmalara neden olmuş ya da Müşterinin önemli gelişim kısıtlamaları dikkate alınmamış olabilir. Böyle durumlarda, sonuçlarda programın uygunluk derecesi azalabilir, Müşteri tarafından sahiplenme azalabilir ve/veya önlemlere uyulmaması gibi istenmeyen yan etkiler olabilir. Program sonuçları değerlendirilirken bunların hepsi dikkate alınmalıdır.

Değerlendirme Ölçeği

9. IEG sonuçlar için yüksek derecede tatmin edici ve yüksek derecede tatmin edici değil arasında altı değerlendirme kategorisi kullanılır:

<i>Yüksek Derecede Tatmin Edici:</i>	Yardım programı başlıca tüm hedeflere doğru en azından kabul edilebilir ilerleme gösterdi <u>ve</u> bunlardan biri veya daha fazlasında en iyi uygulamaların geliştirilmesini etkiledi. Önemli eksiklik tespit edilmedi.
<i>Tatmin Edici:</i>	Yardım programı başlıca tüm hedeflere doğru kabul edilebilir ilerleme gösterdi. En iyi uygulama geliştirme veya önemli eksiklik saptanmadı.
<i>İlımlı Ölçüde Tatmin Edici:</i>	Yardım programı başlıca tüm hedeflerin çoğuna doğru kabul edilebilir ilerleme gösterdi. Önemli eksiklik tespit edilmedi.
<i>İlımlı Ölçüde Tatmin Edici Değil:</i>	Yardım programı başlıca tüm hedeflerin çoğuna doğru kabul edilebilir ilerleme göstermedi veya hepsinde kabul edilebilir ilerleme oldu, ama ya (a) kilit bir kalkınma sınırlamasını dikkate almadı ya da (b) önlemlere uyulmaması gibi önemli eksiklikler vardı.
<i>Tatmin Edici Değil:</i>	Yardım programı başlıca tüm hedeflerin çoğuna doğru kabul edilebilir ilerleme göstermedi ve ya (a) kilit bir kalkınma sınırlamasını dikkate almadı ya da (b) önlemlere uyulmaması gibi önemli eksiklikler vardı.
<i>Yüksek Derecede Tatmin Edici Değil:</i>	Yardım programı başlıca tüm hedeflerin hiçbirine doğru kabul edilebilir ilerleme göstermedi ve kilit bir kalkınma sınırlamasını dikkate almadı ve önlemlere uyulmaması gibi önemli eksiklikler vardı.

10. **Kurumsal geliştirme etkileri (IDI)** şu şekilde değerlendirilebilir: *yüksek, önemli, mütevazı veya ihmal edilebilir düzeyde*. IDI, programın Müşterinin insan, finans ve doğal kaynaklarını daha etkin, daha hakkaniyete uygun ve sürdürülebilir hale getirme kabiliyetini ne ölçüde güçlendirdiğini ölçer. Kurumsal geliştirme etkileri değerlendirilirken dikkate alınan alanlara şunlar örnek verilebilir:

- ekonomik yönetimin düzgünlüğü;
- kamu sektörünün ve özellikle kamu hizmetlerinin yapısı;
- mali sektörün kurumsal sağlamlığı;
- yasa, mevzuat ve yargı sistemlerinin sağlamlığı;
- izleme ve değerlendirme sistemlerinin kapsamı;
- yardım koordinasyonunun etkinliği;
- mali hesap verme zorunluluğunun derecesi;
- NGO kapasite geliştirme kapsamı; ve
- sosyal ve çevresel kapital seviyesi.

11. **Sürdürülebilirlik** *yüksek derecede muhtemel, muhtemel, muhtemel değil, yüksek derecede muhtemel değil* ya da eldeki bilgiler yeterli değilse *değerlendirilemez* şeklinde derecelendirilebilir. Sürdürülebilirlik ülke yardım programının kalkınma faydalarının zaman içinde riske karşı esnekliğini ölçer ve sekiz etkeni dikkate alır:

- teknik esneklik;
- mali esneklik (maliyet geri kazanım politikaları dahil);
- ekonomik esneklik;
- sosyal destek (güvenlik politikaların tabi koşullar dahil);
- çevresel esneklik;
- hükümet ve diğer kilit paydaşlar tarafından sahiplenme;
- kurumsal destek (destekleyici kanun/mevzuat çerçevesi ve/veya kurumsal ve yönetsel etkinlik dahil); ve
- uluslararası ekonomik şoklar veya politika veya güvenlik ortamlarındaki değişiklikler gibi dış etkilere karşı esneklik.

Ek 1: Hükümetin Yorumları

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BAŞBAKANLIK
HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI

Ref: B.02.1.HM.0.DEL.01.05.5-G/2095

Ankara, 13 Eylül 2005

Sn. Kyle Peters
Üst Yönetici
Ülke Değerlendirme ve Bölgesel İlişkiler
Operasyonlar Değerlendirme Departmanı
Dünya Bankası
Washington D.C.

İlgi: Türkiye Ülke Yardım Değerlendirmesi

Sayın Kyle Peters,

“Türkiye Ülke Yardım Değerlendirmesi” değerlendirme başlığını taşıyan ve Dünya Bankası'nın 1993-2004 yılları arasındaki dönemde, Türkiye'ye yardımını değerlendiren Operasyonlar Değerlendirme Departmanı (OED) taslak raporuna gönderme yapıyoruz.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve diğer resmi kurumların yorumları ilişikte sunulmuştur. Banka'nın yardımı hakkında Hükümetin görüşlerini belirten kısa bir notta eklenmiştir.

Banka'nın aşağıdaki yorumları dikkate alarak taslak raporu gözden geçirmesini ve nihai raporun bir kopyasını bize göndermesini rica ederiz.

Saygılarımızla,

[İmza]
Memduh Aslan Akçay
Genel Müdür

Cc: Andrew Vorkink

HÜKÜMETİN YORUMLARI

DÜNYA BANKASI YARDIMI HAKKINDA HÜKÜMETİN GENEL GÖRÜŞÜ

Türkiye, yaklaşık altmış yıldır Dünya Bankası'nın yardımı ile ekonomik kalkınma yolunda somut adımlar atmıştır. Dünya Bankası'nın eğitim, sağlık, altyapı, mali sektör ve kamu sektörü reformlarına ilişkin yardımı olumlu ve somut sonuçlar doğurmuştur.

Banka ile diyalogumuz her iki tarafın önceliklerinin karşılıklı anlaşılması esası üzerine kuruludur. Geçmişten çıkartılan dersler güçlü diyalogumuza katkıda bulunmuştur. Son üç yıldır siyasi istikrar Banka yardımından sağladığımız faydaları güçlendirmiştir.

Banka'nın merkezi görevi beşeri gelişmeden güvenlik, sesini duyurma ve katılıma kadar çok boyutlu bir ölçekte, yoksullukla mücadeledir. Ancak, Banka'nın program ve politikaların yoksulluk konusunda etkilerine ilişkin anlayışı kimi zaman dardır ve bu amaçla, Banka esas olarak sosyal sektörler üzerinde odaklanırken üretici sektörleri ihmal etmektedir. Dahası, Banka yoksulluğu sosyal sektörlerde harcamaları arttırarak azaltmaya çalışmaktadır. Örneğin, sağlık ve eğitim alanlarında, Banka girdiler ve çıktılar üzerinde odaklanmaktadır ve müdahaleleri bu sektörlerde harcamaların artmasını sağlamaya yöneliktir. Hedefler aşılsa bile, kimi zaman bu ölçülebilir girdileri/sonuçları, öğrencilerin daha başarılı olması ya da sağlık durumunun iyileşmesi gibi sürdürülebilir kalite sonuçlarına dönüştürmek zordur. Gerçekte, Banka'nın yardım ettiği yoksulluğu azaltma faaliyetlerinin en çok mevcut yerel inisiyatifler ve sahiplenme ile desteklendiği zaman başarılı olduğu görülmüştür. Özellikle, sağlık ve eğitim projelerinin uzun ortalama uygulama ömrü bu hususu yansıtmaktadır.

Karmaşık tediye ve tedarik prosedürleri kalkınma amacımıza ulaşmanın önündeki önemli engellerden biriydi. Banka'nın yakın zamanda, borç verme süreçlerini düzenleme ve basitleştirme girişimleri uygulamacı kuruluşların fon kaynaklarını daha etkin kullanmasını mümkün kılmıştır.

Sahiplenme uygulamanın başarısı için kilit bir etkidir. İlgili tarafların kredinin bileşenlerinin tasarımına katkıda bulunması kredinin amaçlarına ulaşmanın anahtarıdır. Şimdiye kadarki deneyimimiz bunun hem yatırım hem de politika kredileri için geçerli olduğunu göstermektedir. Kalkınma kredilerinin politika matrisi ülkenin gerçek ihtiyaçları üzerinde odaklanmalı ve Hükümet programının öncelikli politikalarını desteklemelidir.

Geçmişte uyarılma kredileri ile ilgili kötü performansımız iç ve dış etkenlerin bir sonucudur. Siyasi istikrarsızlık sağlam bir politika ortamına izin vermemiştir. Banka'nın politikaları da bu bakımdan yardımcı olmamıştır. Banka'nın programatik operasyonlarda büyük ve karmaşık politika matrisini kullanmakta ısrar etmesi operasyonun ana hedeflerinden sapılmasına yol açmıştır. Ayrıca, çok fazla sayıda bileşen ve gösterge gereğinden fazla kuruluşu gündeme getirir ve bu da sahiplenme ve esnekliği engeller. Yaşadığımız bazı öneklere, yerine getirilmemiş koşulların diğer taahhütlerin yerine getirilmesine rağmen, kredinin tümünün ödenmesini engellediği olmuştur. Banka'yı politikalarını ön koşulluluktan son koşulluğa yöneltmeye ve her operasyonda bir sektörde yoğunlaşma politikasını izlemeye teşvik etmek istiyoruz. Gelecekte yapılması vaat edilen reformları esas almak yerine yapılmış eylemleri ödüllendirmek programatik operasyonların düzgün uygulanmasına katkıda bulunacak iyi bir adım olarak görülmektedir.

Bretton Woods kurumlarının ekonomik programımıza verdiği desteği takdir ediyoruz. Ancak, çapraz koşulluluk program finansmanımızda büyük bir sorun olmaktadır. Dünya Bankası'nın politika kredilerinin tasarımında IMF çapraz koşulluluğu ortadan kaldırmasını öneriyoruz.

Şunun da altını çizmek gerekir ki Banka'nın AB üyeliği çabalarımıza verdiği destek son derece değerlidir. Son CEM raporunun AB müktesebatına ilişkin çabalarımızda önemli bir kılavuz olacağına inanıyoruz.

Son olarak, Banka'nın kredi harici yardımını da takdir ediyoruz. Banka'nın kalkınma konularındaki uzmanlığı tartışma götürmez bir gerçektir. Banka'nın, araştırmalar ve kalkınma konusundaki uzmanlığı ile desteklenen teknik yardımı, öncelikli alanları belirlemek ve kalkınma sorunlarını ele almak için önemli bir kaynaktır. Ancak, bu uzmanlık ülkenin kalkınma amacına hizmet etmek için, ülke içinde geliştirilen fikirler sentezlenmelidir.

Banka ile yılların deneyimi temelinde, ortaklığımızın diğer orta gelirli ülkeler için iyi bir model teşkil ettiğine inanıyoruz.

Ek 2: Başkan'ın Özeti

BAŞKAN'IN ÖZETİ
ETKİNLİĞİ GELİŞTİRME KOMİTESİ
Gayri Resmi Alt Komite Raporu
Türkiye Ülke Yardım Değerlendirmesi (CAE) Hakkında

(24 Ekim 2005 Tarihli Toplantı)

1. Etkinliği Geliştirme Komitesi'nin (CODE) Gayri Resmi At Komitesi 24 Ekim 2005 tarihinde, Bağımsız Değerlendirme Grubu (IEG) tarafından hazırlanan *Türkiye'de Dünya Bankası, 1993-2004 Ülke Yardım Değerlendirmesi* başlıklı raporu tartışmak için toplandı. Yazılı açıklama Sn. Hermann tarafından yapıldı.

2. **Arka Plan** Türkiye CAE Banka'nın 1993-2004 dönemindeki yardımı hakkında bir değerlendirme sağladı. Raporda Banka'nın Türkiye'deki deneyiminin belirgin biçimde iki evreye ayrıldığı ve her evre ile ilgili önemli dersler içerdiği belirtildi. 1997 öncesinde, Banka büyük yapısal aksaklıklar olan bir durumda, yatırım kredilerine ağırlık vermiş ve analitik çalışmalara gereğinden az yatırım yaptı. Daha sonraki dönemde, daha iyi stratejik bir odakla birlikte, yerinde desantralizasyon ve daha geniş bir analitik çalışma programı Banka'nın ilişkisini yeniden geliştirdi ve onu yapısal reformları desteklemede etkin bir rol oynayacak bir konuma getirdi. Genel olarak, IEG, Banka'nın yardım sonuçlarını ılımlı ölçüde tatmin edici, kurumsal gelişim etkilerini önemli ve sürdürülebilirliği muhtemel olarak değerlendirmiştir. Çıkartılan önemli derslerden biri de müşteriden az yanıt alınsa bile, Banka'nın bir ülkede analitik sermaye ve üst yönetsel odağını sürdürmesinin önemli olduğudur. CAE şu tavsiyelerde bulunmuştur: (i) Türkiye'nin AB üyeliği hedeflerinin desteklenmesi üzerinde odaklanma; (ii) çevre yönetimine daha fazla bürge; (iii) özel sektöre desteğin sürdürülmesi; (iv) daha iyi yönetim ve düzenlemelerle yatırım ikliminin iyileştirilmesine yardım edilmesi; (v) IFC ile koordinasyonun iyileştirilmesi; (vi) uygulamacı bakanlıkların daha etkin ve politikaya yönelik hale getirilmesi için çabaların desteklenmesi. Yönetim raporun sonuçlarını ve tavsiyelerini genel olarak kabul etmiş olup, bunları stratejisine uygulayacaktır.

3. Türkiye'yi temsil eden Başkanlık raporu olumlu karşılamış ve Dünya Bankası Grubu'nun ülkede sürdürülebilir kalkınma ve makroekonomik istikrara katkısına dikkat çekmiştir. Türk yetkililerin CAE değerlendirmelerini genel olarak kabul ettiğini vurgulamış, ama son on yıl için ortalama değerlendirmelerin son üç yıldaki gelişmeleri tam olarak anıtmadığına dikkat çekmiştir. Bu itibarla, ilk alt dönem içi ayrı değerlendirmelerin ülkenin ekonomik gelişmesinin dinamiklerini daha iyi yansıyacağını belirtmiştir. IEG'nin sonuçların sürdürülebilirliğini muhtemel olarak değerlendirmesini de kabul etmediği ifade etmiştir. Son üç yılda, ekonominin temel dinamiklerindeki köklü değişikliklerin sonuçların sürdürülebilirliğinin "muhtemel" değil "yüksek derecede muhtemel" olarak değerlendirilmesi gerektirdiğini ileri sürmüştür. Türk yetkilileri raporun özel sektörün geliştirilmesini ve

yatım ikliminin iyileştirilmesini vurgulayan tavsiyelerini olumlu karşılamış, ancak kamu sektörü reformundaki sürekli çabaları da belirtmişlerdir. Türk başkan da Türk yetkililerin detaylı görüşlerinin metinde hesaba katılması nedeniyle nihai raporda sadece genel yorumlara yer verilmesini istemiştir.

4. **Başlıca Sonuçlar ve Sonraki Adımlar.** Alt Komite CAE'yi olumlu karşılamış, değerlendirme ve tavsiyeleri genel olarak kabul etmiştir. Üyeler tarafından öne sürülen başlıca hususlar arasında şunlar bulunmaktadır: Dünya Bankası Grubu üyeleri arasındaki sinerjileri ve diğer yardımda bulunan ortaklar, özellikle AB ile uyumu geliştirme gereği; özel sektöre, özellikle küçük ve orta büyüklükte işletmelere (KOBİ'lere) daha aktif destek; ve Banka'nın yardımına talebin düşük olduğu zamanlarda, müşteriler ile kredi dışı faaliyetler (AAA, özel sektöre ve NGO'lara destek) aracılığıyla yakın diyalogu sürdürmenin önemi.

Aşağıdaki hususlar üzerinde durulmuştur.

5. **Raporların zamanlaması ve kapsamı** Üyeler, Dünya Bankası Grubu'nun ülkeye yardımına geniş ve kapsamlı bir bakış sunan IEG raporunu olumlu değerlendirmiş ve gelecekte ülke değerlendirmelerinde de aynı uygulamanın devamını istediler. Bazı üyeler Türk yetkililerin CAE kapsamına giren döneme ilişkin görüşlerini destekleyerek, on yıllık dönemin tümüne ilişkin bir ortalama değerlendirmenin iki alt dönem arasındaki farkları ve son zamandaki gelişmeleri tam olarak göremeyebileceğini belirttiler. IEG değerlendirme yapılacak bir dönemi tanımlamanın çoğu zaman zor olduğunu, ayrı dönemlere ayrıldığı takdirde de on yıl boyunca Banka'nın programının dört dayanağından üçüne ilişkin sonuçların oldukça benzer olacağını belirtti.

6. **Ülke diyalogu, sahiplenme ve kapasite** Üyeler raporların müşterilerle aktif diyalogu sürmenin önemini ve başarının hayati bir şartı olarak ülke tarafından sahiplenmenin rolünü vurgulamasıyla genel olarak mutabık kaldılar. Bu itibarla, 1990'ların sonlarına doğru, Banka'nın ülke ofisinin karar süreçlerinin adem-i merkezileştirilmesinin olumlu etkilerine dikkat çektiler. Yönetim, Türkiye gibi bir ülkede sahiplenmeyi desteklemenin en iyi yolunun uygun ülkelerle, özellikle yeni AB üyesi ülkelerle karşılaştırma yapmak olduğunu belirtti. Üyeler, CAE'nin NGO'ların ve sivil toplum kurumlarının daha iyi katılımını sağlamak gerektiği görüşüne katıldılar ve aynı zamanda, hükümetin de sürece yakından katılımını sağlamanın önemini vurguladılar. Bazı üyeler Türkiye'nin ülke sistemlerinin kullanımını test etmek için pilot ülke olup olamayacağı konusunda ilgilerini ifade ettiler. Yönetim, cevap olarak, Türkiye'nin ülke sistemlerinin kullanımını test etmek için pilot ülke olması hususunu ciddi olarak düşündüğünü belirtti. Bazı üyeler proje uygulamasında etrafı çevrili bir yaklaşımın sınırlamaları ve PIU'ların rolüne ilişkin kaygılarını ifade ettiler.

7. **Özel sektörün gelişmesi ve IFC'nin rolü** Üyeler CAE'nin, Banka'nın yardımının özel sektörün gelişimini daha net biçimde merkeze alması gerektiği görüşüne katıldılar. Bazı üyeler Türk yetkililerin, IFC'nin ikinci kademe şirketler ve KOBİ'lerle bağlantılarının düşük düzeyde olduğuna ilişkin kaygılarını aktararak, mali sektörün çeşitlenmesine yönelik daha aktif bir alışmanın gereğini belirttiler.

8. **Koordinasyon/işbirliği** Bazı üyeler IEG raporunun, özellikle ülkeye yardımın ilk dayanağı olan makroekonomik istikrar konusunda, Türkiye'de Banka-Fon işbirliğine daha

çok önem vermesi gerektiğini ifade ettiler. İki kurum arasındaki bazı fikir ayrılıklarının daha açık bir şekilde tartışılmasının, diğer müşteri ülkelerdeki Bretton Woods Kurumlarının bilgilendirilmesi açısından daha yararlı olacağını da belirttiler. IEG geçmişte ülke istikrar programındaki bazı fikir ayrılıklarına rağmen, Türkiye’de Banka-Fon ilişkilerinin çok verimli olduğunu, 2001 reformuna ilişkin girdikleri işbirliğinin bir en iyi uygulama örneği olduğunu belirtti. Bazı üyeler Türk hükümetinin Banka-Fon çapraz koşulluluk sorununa ilişkin kaygılarına dikkat çektiler. Yönetim 2001 yılından beri, Banka-Fon işbirliğinin çok etkin ve ülke için yararlı olduğunu açıkladı. IEG, Türkiye örneğinde bazı koşullarda çakışmaların kaçınılmaz olduğunu ekledi. Bazı konuşmacıların diğer yardım yapan taraflarla ilgili belirttiği kaygılara yanıt olarak, yönetim, Banka’nın, ülke yardım stratejisinin AB stratejisini tamamlayıcı olmasını sağlamak ve beklenen AB hibe fonlarının kullanımı için kapasite geliştirmek için, AB ile yakın işbirliği içinde çalıştığını belirtti.

9. Çıkarılan dersler. Bazı üyeler Türkiye’nin başarılı tarım liberalizasyonu ve tarımsal sübvansiyonların azaltılması deneyiminden çıkarılacak derslerle ilgilendiklerini ifade ettiler. IEG, Banka’nın Türkiye’deki desteğinin gerçek başarılarından biri olan tarımsal sübvansiyonların azaltılmasının örnek bir analitik çalışma ve yetkililerle yakın işbirliğinin sonucu olduğunu belirtti. Bir üye Türkiye’de uyarılama kredileri deneyiminden çıkarılan derslerin önemini belirterek, bunların daha fazla son koşullar ve daha keskin bir sektörel odak gereğini gösterdiğini söyledi. Başka bir üye raporun Türkiye’de portföyün temizlenmesinin nedenleri hakkında daha fazla ayrıntı içerebileceğini düşündüğünü söyledi. Bazı üyeler Türkiye’nin deneyiminin Orta Gelirli Ülkelerin (LIC) kalkınması bağlamında tipik bir örnek olduğunu ve Banka’nın, krize hazırlık, erken izleme sistemlerinin kurulması ve kriz yönetimi dahil, Orta Gelirli Ülkelerdeki deneyimi için bir inceleme temeli olabileceğini belirttiler. IEG yanıt olarsak, yakın gelecekte münferit CAE’ler temelinde, Banka’nın Orta Gelirli Ülkelerdeki deneyimi hakkında bir inceleme planlandığını belirtti. Bir üye gelecekte benzer raporlarda, gerekli eylemlere kılavuz olarak çeşitli göstergelerin (örneğin, CPIA, WBI yönetim işim göstergeleri, vb.) daha iyi kullanılmasını önerdi.

10. Sosyal sektörler. Bazı üyeler, incelenen dönemde bu alanlarda genel olarak mütevazı kazanımlar olduğundan, raporun yoksulluğun azaltılması ve istihdam yaratma konularına daha fazla vurgu yapması gerektiğini söylediler. IEG yanıt olarak, Türkiye’de yoksulluğun üstesinden gelmek için en iyi yolun KOBİ sektöründe istihdam yaratmak olduğunu düşündüklerinden, raporun özel sektörün geliştirilmesi ve bu aşanda Dünya Bankası Grubu’nun diğer üyeleri ile daha iyi sinerjiler üzerinde odaklanmasının Banka’nın yoksullukla mücadele misyonuna uygun olduğunu belirtti. Yönetim de Banka’nın kısa süre önce yoksulluğun izlenmesi alanında hükümetin kapasite oluşturmaya yardım için önemli çalışmalar yaptığını ve bir yıllık izleme sistemi oluşturulduğunu belirtti. Bir üye Banka projelerinde cinsiyet eşitliğini teşvik etme konusunda daha fazla dikkat edilmesini istedi. Bazı konuşmacılar Türkiye’de emeklilik reformunda kalan ciddi sorunların bu alanda net bir mesaj gerektirdiğini belirterek, Banka’nın bu konudaki stratejisine ilişkin detayları sordular. Yönetim mevcut olan sürdürülemez nitelikteki ve yüksek maliyetli emeklilik sisteminde önemli değişiklikler için hükümet ile yoğun bir diyalogu sürdürmekte olduğunu belirtti.

Pietro Veglio, Başkan